

ISOÄITYYDEN HAASTEITA
ERILAISIA ISOÄITEJÄ – ERILAISIA KOHTALOITA

Pro gradu

Jyväskylän yliopiston historian
ja etnologian laitos

Toukokuu 2004

Margit Vuorilampi

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Historian ja etnologian laitos

Margit Vuorilampi

Isoäitiyden haasteita. Erilaisia isoäitejä – erilaisia kohtaloita.

Folkloristiikka

Pro gradu

Toukokuu 2004

Sivumäärä 90

Länsimainen kulttuurimme ei arvosta vanhenevia naisia, siksi kai isoäitejäkin on tutkittu niin vähän. Työni tarkoituksena on tuoda esille nämä ”paljon kokeneet, mutta vähän näkyvät” kunnioituksen ja arvostuksen ansaitsevat naiset.

Tutkimukseni primaariaineiston muodostavat neljäkymmentäseitsemän sanomalehti-ilmoitusten perusteella eri ikäisiltä isoäideiltä saamaani kirjettä. Kaikki kirjoittajat iloitsevat isoäitiydestään, mutta muutoin heidän tarinansa poikkeavat suuresti toisistaan. Mukana on runsaasti ns. haastavia elämäkertomuksia, joihin sisältyy monenlaisia raskaita kokemuksia. Vaikeitakin asioita kokeneet isoäidit ovat kuitenkin saavuttaneet elämäntahollisuuden ja kasvaneet ihmisinä.

Tutkielmani on aineistolähtöinen kuvaileva tutkimus isoäitiydestä. Mukana on henkilökohtainen ote, koska olen kahden lapsen mummo ja itsekin tutkimuksessani mukana isoäitinä. Isoäitiydestä kertovan kirjallisuuden ja omien tulkintojeni lisäksi työssäni on mukana runsaasti myös isoäitien omaa kerrontaa.

Aineistoni perusteella voidaan todeta, että yhteiskunnassamme tapahtuneista muutoksista huolimatta isoäitiyden merkitys on säilynyt. Kaikki kirjoittajat arvostavat isoäitiyttään ja haluavat osallistua lastenlastensa elämään. Kirjeiden keskeisimmät teemat ovatkin rakkaus ja huolenpito. Kirjoittajat osoittautuivat aikaansa seuraaviksi, osallistuviksi ja perinteisiä arvoja kunnioittaviksi nykymummoiksi.

Asiasanat: Isoäiti, vanhuus, lapsenlapset, elämäkokemus, elämänarvot.

Säilytyspaikka: Etnologian laitos.

SISÄLLYS

JOHDANTO	2
Tutkimuksen taustaa ja viitekehys	3
Aikaisempi tutkimus	5
Aineistot, niiden käyttö, metodit ja lähdekritiikki	7
VANHENEMINEN ON TAITOLAJI	14
NÄIN MINUSTA TULI ISOÄITI	18
Isoäiti ja ensimmäinen lapsenlapsi	19
Nuoret mummot	21
IDEAALI-ISOÄITI	23
Omat äidit ja mummot esikuvina	23
Rakkaus, hellyys ja hyväksyntä	26
Aikaa lahjaksi lapsenlapsille	27
Isoäiti ystävänä ja kuuntelijana	30
Arvokkaat elämänohjeet	30
Isoäiti perinteen siirtäjänä	33
Isoäitityypit	34
Muutamia ohjeita onnelliseen isoäitiyteen	36
VAMMAISEN LAPSEN ISOÄITI	38
SYRJITTY ISOÄITI	45
Kun lapsenlapset kasvavat sijaiskodissa	46
Avioero- ja uusperheiden lasten isoäitien ongelmia	48
MITÄ MUUTA ISOÄIDIT KERTOIVAT?	52
Tärkeät isoisät	52
Mummot ja käsityöt	53

Isoäidit ja matkailu	54
Isoäitien pelot ja huolet	55
SUKUMME ISOÄITEJÄ	56
Mummoni Hilda Pursiainen	56
Omien lasteni isoäidit	62
Minä Hessu-mummo	63
ISOÄITIYDEN TUOTTAMINEN KERTOMALLA	67
LASTEN AJATUKSIA VANHUUDESTA	73
POHDINTAA	79
LÄHTEET	85
LIITE N:o 1	

JOHDANTO

”Jos äitiys on suurta, sitä on myös isoäitiys. Vaikka olin kuullut sanottavan, että lastenlapset voivat olla rakkaampia kuin omat, en ymmärtänyt sitä. Nyt ehkä aavistuksenomaisesti käsitän siitä jotain. Olen rakastanut koko sydämestäni omia lapsiani ja rakastan edelleen. Mutta paljon uutta sisältyy tähän elämäntilanteeseen. Uskon myös, että vaikka lapsenlapsia olisi kuinka paljon, heille jokaiselle riittää yhtä paljon tilaa sydämessäni. Heistä kaikista iloitsen samalla tavoin.” (Heiskanen 1999, 9.)

Tultuani itse isoäidiksi aloin ymmärtää miten suuren lahjan olin saanut elämältä. Sainhan uuden tilaisuuden seurata lapsen kasvua ja kehitystä. Isoäitinä - toisin kuin äitinä – olin myös vapaa iloitsemaan lapsenlapsistani vailla kasvatusvastuuta. Yksi elämäni huippuhetkestä oli, kun menin ensimmäistä kertaa hakemaan Helsingissä asuvaa lapsenlastani hänen uudesta päiväkodistaan. Kun astuin sisälle ja hän huomasi minut, levisi iloinen hymy hänen kasvoilleen. Sitten hän vilkaisi tovereitaan ja hoitajatätejä ja hihkaili kirkkaalla lapsenäänellään: ”Siinä se Hessu-mummo nyt sitten on!”

Pro gradu -tutkielmani tarkoituksena on isoäitien minulle lähettämiä kirjeitä primaariaineistonani käyttäen kertoa, ja antaa isoäitien myös itse kertoa elämästään ja isoäitiyden kokemuksistaan. Isoäitejä on maassamme paljon, ja heillä on arvokas tehtävä hoidettavanaan. Tästä huolimatta heitä ei ole paljonkaan huomioitu. Pidänkin siksi tärkeänä tuoda esille tämän ”paljon kokeneen, mutta vähän näkyvän” arvonsa ansaitsevan naisryhmän. Vaikka kaikissa kirjeissä keskeisimmät asiat olivat rakkaus ja huolenpito, niin kirjeitä lähettäneiden isoäitien omat elämänkohtalot olivat hyvinkin erilaisia. Vain harva heistä oli saanut syntyä sunnuntailapseksi. Vaikeitakin asioita elämässään kokeneet olivat kuitenkin niitä ”elämän estejuoksun” voittajia, jotka vaikeudet voittamalla olivat saavuttaneet elämäntilanteen (Öberg & Ruth 1994, 47). Tutkielmassani aion syventyä perusteellisemmin muutamaa kirjeseen ja niiden kirjoittajien elämäntilanteeseen.

Muiden isoäitien kokemuksista kerron lyhyemmin. Lisäksi pohdin vanhenemista ja vanhuutta sekä kerron oman sukuni isoäideistä ja vähän myös omasta isoäitiydestäni. Lopuksi tutustutaan lyhyesti tulevien mummojen, koulutyttöjen, ajatuksiin vanhuudesta.

Isoäiti-nimitystä ei juurikaan käytetä perhepiirissä Keski-Suomessa ja Savossa. Niinpä tutkimukseeni osallistuneista isoäideistä lähes kaikki erityisesti mainitsivat haluavansa tulla kutsutuksi *mummuksi, mummiksi tai mummoksi*. ”Kun tuo mummo kuulostaa niin mukavalta ja pehmeältä”, kuten eräs heistä kirjoitti. Siksi käytänkin tutkimuksessani mummo-nimitystä virallisemman isoäiti-sanan rinnalla. Muillakin nimillä isoäitejä kutsutaan Suomessa. Pohjanmaalla esimerkiksi on käytössä *tummu*, Yli-Tornion seudulla *ämmi* ja Karjalassa venäläisperäinen *buabo*. (Nirvi 1952, 133, 141.) Selventämään ke-nestä isoäidistä kulloinkin on kyse, käytetään usein myös isoäidin etu- tai lempinimeä mummo-sanana yhteydessä. Omat lapsenlapseni tekevät näin.

Suomalaisessa yhteiskunnassa on viime vuosikymmeninä tapahtunut suuri rakennemuutos. Sen myötä ovat muuttuneet niin perheiden rakenteet kuin tehtävätkin. Suomalaiseen yhteiskuntaan perinteisesti kuuluneita, saman katon alla eläviä useamman sukupolven suurperheitä, ei juuri enää ole, ja osan aiemmin perheelle kuuluneista tehtävistä on yhteiskunta ottanut hoitaakseen. Nuoret ovat muuttaneet kasvukeskuksiin työn perään ja perustaneet siellä perheen. Isoäidit olivat ennen lähellä nuorta perhettä, mutta nykyisin he useimmiten asuvat matkojen takana. Sukupolvien erottaminen toisistaan on kuitenkin aika uusi ilmiö, eikä se ole voinut olla vaikuttamatta niin vanhusten kuin heidän lastenlastensakin elämään (Kornhaber & Woodward 1985, 164).

Kaikesta huolimatta isoäidin merkitys ei ole vähentynyt. Kun useimmat äiditkin nykyisin ovat mukana työelämässä, tarvitaan isoäitiä esimerkiksi silloin, kun lapsi sairastuu eikä voi mennä kouluun tai päiväkotiin. (Malmberg 1994, 18.) Monet isoäidit tukevat ja auttavat lastensa perheitä muutoinkin, vaikkapa viemällä lapsenlapsiaan retkille tai mökille kesänviettoon.

Tutkimuksen taustaa ja viitekehys

Ne meistä, joilla on tai on ollut onni omistaa isoäiti, ovat muodostaneet mielikuvansa suurelta osin heidän mukaisikseen. Tämä asia kävi ilmi useista kirjeistäkin. Perinteinen

mielikuva isoäidistä on kuitenkin myyttinen, toisille omistautunut, lempeä mummo, joka mökissään istuu keinutuolissa ja kutoo sukkaa. Ani harva meistä kuitenkaan on häntä tavannut. (Vakimo 2000a, 15.)

Me ihmiset olemme kuitenkin erilaisia. Isoäitinäkin jokainen nainen on ”itsensä näköinen” ja toimii omien elämänarvojen mukaisesti. Isoäidiksi tullaan useimmiten jo keski-iässä, joten isoäidin virkaa ehditään hoitaa useamman vuosikymmenen ajan (Hagestad 1985, 34). Tällöin isoäidillä on oma perheensä, ja hän on usein vielä mukana myös työelämässä. Niinpä kovin nuorena isoäidiksi tulleet naiset eivät aina heti ole valmiita mummon virkaan, varsinkin jos heillä on omiakin lapsia huollettavinaan. Tämän lisäksi naisilla on nykyisin myös harrastuksia työn vastapainoksi. Länsimainen kulttuurimme mielletään vanhuskielteiseksi ja nuoruutta palvovaksi. (Vakimo 2000, 11.)

Tutkin isoäitejä jo kandidaattityössäni, ja huomasin silloin miten vähän heitä Suomessa on tutkittu. Niinpä olikin kiintoisaa isoäitien omien kertomusten pohjalta selvittää millaisia isoäidit ovat nykyisin. Onko heillä aikaa ja halua osallistua lastenlastensa elämään? Jokainen aikakausi luo ihan oman isoäitityypin ja suuntaa häneen omia rooliodotuksiaan (Malmberg 1994, 15-16). Jotkut pienten lasten äidit ovat valittaneet lehtien yleisöosastoissa, että mummot eivät enää halua tulla hoitamaan lapsenlapsiaan, kun heillä on niin kiire omien menojensa kanssa. Yhteiskunnassa arvostetaan yhä enemmän itsensä toteuttamista, nautintojen etsintää ja individualismia (Rosenman & Conroy 1985, 9). ”Riehakkaat mummot ovat nousseet iltapäivälehtien lööppeihin - -” (Vakimo 1998b, 15).

Tutkimuksessa selvisi, että kaikki kirjeiden lähettäjät arvostivat isoäitiyttä ja halusivat osallistua lastenlastensa elämään. He myös kunnioittivat perinteisiä suomalaisia elämänarvoja ja opettivat niitä lapsenlapsilleen. Moderni mummo on liikkuvampi ja enemmän ulkomaailmaan suuntautunut kuin ”keinutuolissa sukkaa kutova sisarensa” (Eräsaari 2000, 70). Isoäidit kertoivat matkoistaan, opiskeluistaan ja harrastuksistaan. Niinpä heidät voinee määritellä moderneiksi perinteitä arvostaviksi nykymummoiksi.

Teollistuneissa maissa vanhusten suhteellinen osuus kasvaa koko ajan. Tällöin vanhus-
ten voidaan katsoa kilpailevan resursseista nuorempien kanssa ja muodostavan näille

elatustaakan. (Hurme 1986b, 1.) Tämä saattaa aiheuttaa negatiivista suhtautumista vanhuksiin, vaikka omiin isovanhempiin enimmäkseen suhtaudutaankin myönteisesti. Suomalaisten, etenkin naisten, elinikä on noussut viime vuosikymmeninä. Vanhuus elämänvaiheena on samalla pidentynyt. Yhä useammilla ihmisillä on eläkkeelle jäämisen jälkeen edessään vielä parikymmentä vuotta aktiivista elämää. Tällöin 65 vuoden ikä ei määritä vanhuuden alkamista, vaan pikemminkin ”vanhukseksi tuleminen” on riippuvainen asianomaisen henkilön terveydentilasta. (Nikander 1999, 31.)

Nuorten on vaikea ajatella itseään vanhuksina ja asettua heidän asemaansa. Kun asian ajatteleminen tuntuu vaikealta, se siirretään syrjään. Suomessa etenkin naiset mielletään negatiivisella tavalla vanhoiksi, jos he eivät ole enää ihan nuoria. Suhtautuminen ei johdu niinkään biologisista vanhuuteen liittyvistä muutoksista, vaan sosiaalisista ja kulttuurisista ajatusmalleista, jotka liittyvät naisten alistusmekanismeihin. Tästäkö johtunee vähäinen isoäitejä koskeva tutkimuskin. (Vakimo 1998, 116-117.)

Elämänlaadun kannalta vanhuspolitiikan tärkein tehtävä on taata riittävästi terveystalvuuksia ikäihmisille. Näin pystytään lievittämään vanhuuteen usein liittyvien sairauksien ja toimintakyvyn rajoittumisen mukanaan tuomia vaikeuksia. Saadun avun määrä ei kuitenkaan ole aina riittävä. (Christiansson 1994, 111, 113.) Tämä asia tuli esille myös kirjeissä. Esimerkiksi 75-vuotias Eeva kertoi hoitaneensa jo kymmenen vuotta Parkinsonin tautia sairastavaa miestänsä, joka ei nykyisin pysty edes peseytymään itse. Isänsä saunottamisessa lapset käyvät auttamassa, mutta muutoin tämä itsekin rollaattorin kanssa liikkuva isoäiti joutuu hoitamaan lähes kaiken yksin. Hän kirjoitti: ”En kyllä kuvitellut, että vanhuudestani tulisi tällainen. -- Pääsin 13 vanhana kansakoulusta ja siitä lähtien en työtä piisannut. -- Luulisi olevan jo levon aika”. (I 28.)

Aikaisempi tutkimus

Suomalais-karjalainen kansanrunous tallennettiin pääosin agraarisen kulttuurin aikana 1700 – 1800-luvuilla. Isoäitidydestä Kalevalassa ei juurikaan kerrota, mutta sieltä kyllä löytyy sekä aivan tavallisten vanhojen naisten, että myös erikoisen vahvojen naisten kuvauksia. Jälkimmäisiä edustaa erityisesti Pohjan akka, naimaikäisten tyttäreiden äiti, Pimeän Pohjolan hallitsija. ”Akka koukkuleuka” ja ”akka vanha vaipan alla” taas ovat tavallisia vanhoja naisia. Kansanrunouden vanhoilla naisilla on erilaisia statuksia, he

ovat esimerkiksi emäntiä, ankaria anoppeja, morsiamen ikävöimiä äitejä ja nuorempien päällysmiehiä. (Vakimo 1998, 119-121.)

Kuten jo aiemmin todettiin, on suomalaisia nykyisoäitejä tutkittu vähän. Myös isoäitiyttä käsittelevää suomalaista kirjallisuutta tuntuu olevan niukalti. Kandidaattitutkielmaani varten löysin kaksi ”varsinaista” isoäitikirjaa: Kaija Kähdyn ”Isoäidin kirjan” ja Raili Malmbergin ”Isoäidin onnea”. Parin viime vuoden aikana oli ilokseni ilmestynyt ainakin kaksi uutta isoäitiyttä käsittelevää kirjaa: Vappu Taipaleen kirjoittama ”Isoäitikirja” sekä Maijaliisa Diekmanin kirja ”Ikiomat isovanhemmat”. Keväällä 2004 Kirjapaja julkaisi Kirsti Ijäksen kirjan ”Isovanhemmuus muutosten keskellä”. Leena Eräsaari kertoi ET-lehdessä pari vuotta sitten keräävänsä aineistoa ja tekevänsä ”mummotutkimusta” kirjaansa varten, mutta tietääkseni kirjaa ei vielä ole julkaistu. Hän on kylläkin kirjoittanut useitakin artikkeleita ”moderneista mummoista” eri lehtiin.

Sinikka Vakimo on tutkinut vanhoja naisia ja heidän elämäänsä. Hänen väitöskirjansa vanhaa naista koskevista kulttuurisista käsityksistä ja vanhan naisen elämäntilanteista ”Paljon kokeva, vähän näkyvä” hyväksyttiin vuonna 2001. Hän on kirjoittanut myös paljon artikkeleita vanhoja naisia koskevista asioista. Vaikka hän ei olekaan tutkinut juuri isoäitejä, sivuavat tutkimukset heitäkin: onhan suuri osa isoäideistä iäkkäitä naisia.

Vakimo onkin puhunut ja kirjoittanut ansiokkaasti vanhusten arvostamisen puolesta. Vanhusten viikon johdosta hän kirjoitti Helsingin Sanomissa 8.10.2003 mm. näin:

”Vanhusten viikon teemana on tänä vuonna ”oikeus hyvään vanhuuteen”. Tämän pitäisi olla itsestään selvää jo Suomen perustuslain mukaan --. Tiedämme kuitenkin, että tämä oikeus ei edelleenkään toteudu kaikkialla tasapuolisesti, ei edes Suomessa eikä edes vuonna 2003, vaan vanhuudesta on tehty meille yhteinen ongelma. On syytä kysyä: miksi?

Yksilön vanheneminen on biologinen prosessi, jota me kukin elämme koko elinaikamme.-- Media etäistää kielenkäytöllään vanhuuden jonnekin meistä itsestä pois, ”toiseuteen”. Sanoman piiloviesti on, että vanhuus ei koske minua, ”he” ovat niitä toisia, joita vanhuuden onnettomuus on kohdannut. -- Tuemme samalla vanhojen ihmisten ihmisar-

voa alentavaa politiikkaa. -- Samalla kiellämme myös omat oikeutemme hyvään – vaikkakin vasta tulevaan – vanhuuteen.”

Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitoksella Marika Mäkelä on tehnyt keväällä 1999 pro gradu -tutkielman ”Isovanhemmuuden merkitys isoäideille”. Siinä hän on lähinnä teemahaastattelujen pohjalta tutkinut isoäitiyden merkitystä. Tutkimuksessaan hänkin toteaa, että isoäitiyttä on tutkittu Suomessa vähän ja nojaa siksi Yhdysvalloissa tehtyihin tutkimuksiin. Siellä isovanhemmuutta ovat tutkineet mm. Arthur Kornhaber ja Kenneth Woodward. Mäkelän tutkimuksen primaariaineistona ovat kuitenkin suomalaisten isoäitien haastattelut.

Vuonna 1986 Helena Hurme tutki, Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisemassa tutkimuksessa ”Isoäiti kaksitoistavuotiaan kuvaamana”, lasten käsityksiä isoäideistään. Hänen tutkimusaineistonsa käsittää 487 lapsen aineet aiheesta ”Äitini äiti”. Lisäksi aineistoon kuuluvat 68 lapsen teemahaastattelut samasta aiheesta. Tutkimus osoitti, että lapsilla oli yleensä lämmin ja myönteinen kuva isoäidistään. Mummot kuvaavat usein pullan tuoksuisiksi ihmisiksi, niinpä lähes puolet tähänkin tutkimukseen osallistuneista lapsista liittivät yhteen mummon ja hyvän ruoan.

Aineistot, niiden käyttö, metodit ja lähdekritiikki

Folkloristinen tieto on suurimmalta osin muistitietoa. Perinteentutkijat, miehisen kertovan runouden kerääjät, ovat kautta aikojen käyttäneet informanteinaan myös isoäitejä. Yleensä heitä ei kuitenkaan ole mainittu nimeltä, vaan kutsuttu ”muoreiksi”, ”emänniksi” tai ”akoiksi”. Heidät on nähty vain perinteen siirtäjinä, eikä ole oltu kiinnostuneita heidän muusta elämästään ja näkemyksistään. Arvonsa he ansaitsivat vain menneestä kertojina. (Vakimo 1998, 118-119.) Nyt tekstit ovat taas tulleet folkloristiseen tutkimukseen (Aro 1996, 46). Teemakirjoittaminen onkin vähitellen yleistynyt ja muuttanut tutkijoitten käsityksiä informanteistaan ”kirjoittaviksi kertojiksi” (Suojanen 1999, 32).

Teemakirjoittamisen etuina pidetään sen taloudellisuutta ja sitä, että sen avulla saadaan suuri määrä ”rikasta” informaatiota. Jotkut ovat nähneet ongelmia vastaajien edustavuudessa ja epäilleet, voidaanko tällä menetelmällä saada ”todenmukainen” kuva asioista. Nauhahaastatteluissa on kuitenkin olemassa samat ongelmat. (Apo 1995, 175-176.)

Folkloristiikan kannalta henkilökohtaisilla kuvauksilla on primaariaineiston asema, eikä niiden painavuutta voida kiistää. Omaan tutkimukseeni teemakirjoitus sopi hyvin: sain tuoretta tietoa juuri niistä asioista, joita isoäidit itse pitivät tärkeimpinä.

Martti Grönfors on kritisoinut teemakirjoittamisen käyttämistä mm. sillä, että tutkijalla ei juurikaan ole mahdollisuutta vaikuttaa siihen, ketkä hänelle kirjoittavat. Innokkaat kirjoittajat kun eivät ehkä aina ole parhaan mahdollisen tiedon haltijoita. Hän tuo esiin myös tutkijan mahdollisesti lupaamat kirjoittamispalkkiot, jotka saattavat houkutella ”värittämään” kertomuksia. (Grönfors 1982, 126.) Totta on, että useat minulle kirjoittaneet isoäidit mainitsivat harrastukseksi kirjoittamisen. Palkkion toivossa he kuitenkin eivät kirjoittaneet, kun mitään palkkiota ei ollut luvassa, ellei sitten joku kirjoittajista katso palkkioksi sitä, että saa kirjeensä talletetuksi Keski-Suomen muistiarkistoon. ”Jää sitten jotakin muistoksi minusta”, kuten eräs isoäideistä mainitsi, kun kertoi lahjoitavansa käsitöitään läheisilleen. Tässä tapauksessa muistoksi jää kunkin kirjoittajan elämäänsä ja isoäitiyytään kuvaava arkistoitu kirje.

Satu Apo toteaa, ettei ole tutkittu, keitä ja millaisen maailmankuvan omaavia kirjoittavat kertojat ovat. Erityisesti lähdekritiikinkin kannalta tätä tietoa tarvittaisiin. Apo kutsumkin tätä asiaa ensimmäiseksi tutkimusongelmaksi. Toiseksi ongelmaksi hän nimeää kirjallisen kerronnan konstituoitumisen. ”Millainen on teemakyselyyn kirjoitettu vastaus tekstinä? Miten se rakentuu? Mistä positiosta se on kirjoitettu? Millaisia kerrontastrategioita ja argumentointitapoja vastaajat käyttävät?” (Apo 1995, 179.) Yllä mainituista ongelmista huolimatta hän vaatii temaattisen kirjoittamisen hyväksymistä yhdeksi folklorekäyttäytymisen muodoksi. ”Tässä prosessissa syntyneet tekstit ovat yhtä autenttisia folkloretekstejä kuin esitystilanteista tehdyt tallenteet.” (Mts. 179.)

Sain kirjeen neljäntäkymmeneltäseitsemältä isoäidiltä. Kirjeitten pituus on 1–9 sivua. Lyhyemmissä kirjeissä kerrotaan lähes pelkästään isoäitiyden kokemuksista, pidemmissä taas on mukana myös elämäkerrallisia aineksia eli elämäkertomuksia. Yhtä kirjettä lukuun ottamatta kaikki kirjeet ovat vastauksia ilmoitukseeni, jonka laitoin kuopiolaiseen Savon Sanomiin, mikkililäiseen Länsi-Savoan, jyvaskyläläiseen Keskisuomalaiseen ja pieksämäkeläiseen Pieksämäen Lehteen syksyllä 2000, kun tarvitsin aineistoa kandidaattitutkielmaani varten. (Liite n:o 1.) Vain yksi kirje tuli näiden lehtien levikki-alueiden ulkopuolelta: suomalaissyntyiseltä Ruotsissa asuvalta isoäidiltä.

Kirjoittajat olivat tuolloin iältään 43 – 82-vuotiaita. Kun ikäjakauma oli noin suuri, jaoin heidät alle 65-vuotiaisiin (43 – 64 vuotiaat) ja 65 vuotta täyttäneisiin (65 – 82 vuotiaat). Ryhmien koko ei eronnut paljon toisistaan: nuorempien ryhmään kuului 23 ja vanhempien ryhmään 24 isoäitiä. Heidän keskimääräinen ikänsä oli 64 vuotta. Kahden isoäidin iän jouduin arvioimaan kirjeissä olleiden tietojen perusteella, muut kertoivat ikänsä.

J.P. Roos katsoo ihmisten, joilla on samankaltaiset elämäkokemukset ja yhtenäinen kulttuuritausta, kuuluvan samaan sukupolveen. Suomalaiset hän on jakanut neljään eri sukupolveen. Ensimmäisen (sotien ja pulan) sukupolven elämässä hallitseva piirre on ollut työ. Toisenkin (jälleenrakennuksen ja nousun) sukupolven elämässä työ on vielä ollut suhteellisen tärkeällä sijalla, mutta kolmannen (suuren murroksen) sukupolven elämässä sillä ei enää ole niin suurta merkitystä. (Roos 1987, 55-57.) Vanhimmat tutkimukseen osallistuneet isoäidit edustavat ensimmäistä sukupolvea ja nuorimmat kolmatta. Kun isoäitien keski-ikä oli 64 vuotta, kuuluu suuri osa kirjoittajista toiseen sukupolveen.

Kaksikymmentäkuusi isoäitiä oli naimisissa. Eronneita oli viisi ja leskiä kymmenen. Kaikki lesket kuuluivat vanhempien isoäitien ryhmään. Kuuden isoäidin siviilisäätö ei käynyt ilmi heidän kirjeistään. Vaikka ilmoituksessa mainittiin, että kirjeen voi lähettää ”nimettömänäkin”, niin useimmat kuitenkin kirjoittivat omalla nimellään. Vain kahdeksan isoäitiä käytti nimimerkkiä, esimerkiksi ”Mumpperi”, ”4:n pojan mummo”. Yksi kirje oli vailla allekirjoitusta. Luottamuksen säilyttämiseksi kukaan kirjoittaja tai kirjeissä mainittu henkilö ei esiinny omalla nimellään tässä tutkimuksessa, vaan olen antanut kaikille summittaisesti almanakasta valitsemani nimet.

Kaikki vanhempaan ryhmään kuuluvat isoäidit olivat tietenkin eläkeläisiä ja kaksitoista nuorempaakin oli jo eläkkeellä. Työelämässä mukana oli vielä yhdeksän ja kahden kohdalla ei tullut selvästi esille olivatko he työttömiä vai mahdollisesti varhais- tai työttömyyseläkkeellä. Toinen heistä kertoi menettäneensä pitkäaikaisen työpaikkansa muutamia vuosia sitten, ja toinen mainitsi olevansa iloinen, kun on paljon aikaa lapsenlapsia varten. Kuten vastaajaluettelosta ilmenee, edustivat isoäidit monia eri ammatteja. Neljä heistä oli suorittanut akateemisen tutkinnon.

Kirjoittajat olivat 1 – 17 lapsen äitejä, vaikkakaan kaikki lapset eivät olleet enää elossa. Viisi isoäitiä kertoi lastensa kuolemasta. Yhtä heistä tällainen suru oli kohdannut kolme kertaa. Kuolintapaukset ajoittuivat usean vuosikymmenen ajalle, kun lapsia oli kuollut eri ikäisinä, ja mukana oli varsin iäkkäitäkin isoäitejä. ”Ei suurempaa tuskaa voi olla, kun äiti osan itsestään luovuttaa”, kirjoitti lastensa kuolemasta 67-vuotias Elina (I 19).

Lapsenlapsia isoäideillä oli 1 – 78. Kun tutkimukseen osallistui 17 lapsen äitikin, ei ole ihme, jos jälkipolveakin on paljon. Muutamilla vanhimmista isoäideistä oli lapsenlapsia jopa neljässä polvessa. Lastenlasten ikäjakauma olikin suuri: vastasyntyneistä keski-ikäisiin asti. Kukaan kirjoittajista ei ainakaan kertonut lastenlastensa kuolemasta, mutta vammaisen lapsenlapsi oli neljällä isoäidillä.

Vappu Taipale toteaa kirjassaan, että alle yksivuotiaiden lasten kuolleisuus Suomessa on vähentynyt koko ajan. Kun vielä 1900-luvulle siirryttäessä tuhannesta syntyneestä lapsesta noin sataviisikymmentä kuoli alle vuoden ikäisinä, niin nykyisin vain kolme tai neljä lasta tuhannesta syntyneestä menehtyy imeväisiässä. Parantuneen elintason myötä maamme kilpailee joka vuosi maailmanennätyksestä imeväiskuolleisuuden alhaisuudessa. (Taipale 2002, 28-29.)

Tutkimusmetodinani on aluksi isoäitien teemakirjoitusten sisällön analyysi. Jo kandidaattityötä tehdessäni analysoin ja tein referaatit tutkimuksessa mukana olleista kolmenkymmenen isoäidin kirjeestä. Nyt kun mukaan otetaan kaikki kirjoittajat, analysoin ja referoin loputkin. Tutkimusotteeni on kuvaileva ja tulkitseva, ja käytän aineistolähtöistä analyysiä.

Elämäkerrallisia aineistoja sisältävät kertomuksethan edellyttävät vain tuolle aineistolle sopivan näkökulman havaitsemista ja aineisto itse määrää tilanteeseen parhaiten soveltuvan lähestymistavan (Roos 1987, 44). Kirjoittajan maailmankuva käy ilmi teksteistä ja lukija puolestaan tarjoaa mukaan omansa. Näin syntyy tekstin tulkinta. (Tonteri & Väyrynen 2000, 6.) Kun itse olen kahden lapsen isoäiti, on tutkimukseni objektiivisuuden kannalta tärkeätä miettiä myös sitä, mitä oma persoonani ja isoäitiyden kokemukseni mahdollisesti vaikuttavat tutkimukseeni. Toisaalta taas tunnen hyvin asian, josta kirjai-

tan. Tutkija on tiedon valitsija ja tuottaja, siksi hänen tulee muistaa analysoida myös itsensä ja lähdekritiikin tulee kohdistua myös häneen (Suojanen 1999, 34).

Tieteelliseen tutkimukseen liittyvät eettiset kysymykset ovat kovasti askarruttaneet mieltäni. Missä määrin tutkimukseni on objektiivinen ja totuudellinen? Aineistonsa tulkkina tutkija liittyy totuuteen ja objektiivisuus taas tutkijan ennakkoluulottomuuteen tai ennakkoluuloihin (Suojanen 1999, 112). Olen miettinyt myös sitä, miten paljon minulla on oikeus kertoa kunkin isoäidin kirjeessään kertomista asioista, ja käyttää esimerkiksi suoria lainauksia. Enhän kuitenkaan käytä kirjeitä luvatta, vaan isoäidit ovat omasta halustaan lähettäneet ne minulle tutkimusaineistoksi.

Lehtien ”ihmissuhdepalstojen” toimittajat rohkaisevat lukijoitaan kirjoittamaan elämästään ja tunteistaan, koska kirjoittaminen on terapeutista. Ehkäpä juuri siksi monet suuria suruja ja menetyksiä kokeneet isoäidit kirjoittivat kokemuksistaan. Voihan olla, että kipeistä asioista ei ole voinut puhua juuri kenellekään ja ”kasvottomalle”, tuntemattomalle ihmiselle, joka lupaa käsitellä asiat luottamuksellisesti, on helpompi kertoa mieltään painavista asioista. Suurin osa arkojakin asioita kertoneista kirjoitti kuitenkin omalla nimellään. Aineistooni voidaankin ajatella sisältyvän keskimääräistä enemmän ns. haastavia elämäkokemuksia.

Kun Leena Eräsaari alkoi antamallaan lehtihaastatteluilla ja -ilmoituksilla kerätä tietoja erityisesti ns. moderneista mummoista, oli aineiston ongelmana se, että kaikki kirjoittajat painottivat sitä, etteivät ole sukankutoja-mummoja, vaan ”erilaisia” nykymummoja. Eräsaari etsi isoäitejä mm. Naistutkimus -lehdessä. (Vakimo & Kupiainen & Varis 2000,51.) Minulle kirjoittaneiden joukossa ei ollut yhtään isoäitiä, joka olisi erityisesti maininnut olevansa moderni mummo. Tämä johtui varmaankin siitä, että ilmoitukseni julkaistiin maakuntalehdissä, joita lukevat ”aivan tavalliset ihmiset”. Naistutkimus -lehden lukijakunta on varmaankin valikoituneempaa. Toinen syy saattaisi olla se, että informanttien joukossa ei ollut isoissa kaupungeissa asuvia isoäitejä.

Vaikka kukaan kirjoittajista ei asunutkaan ruuhka-Suomessa, olivat yhteiskunnassamme tapahtuneet muutokset koskettaneet heitäkin. Esimerkiksi omasta tai lastensa avioerosta kertoi useampikin isoäiti. Myös lasten perustamista uusperheistä kerrottiin. Kirjeistä sai sen käsityksen, että juuri avioerot ja uusperheet aiheuttivat eniten kitkaa isoäidin ja las-

ten perheiden välille. Niistä löytyi tapauksia, joissa isoäitiä (isovanhempia) ei hyväksytty tai heihin pidettiin yhteyttä vain harvoin. Eräs näistä isoäideistä sanoikin surevansa sitä rakkauden määrää, joka jää hukkaan, kun sitä ei pääse jakamaan lapsenlapselleen.

Suomi on muuttunut kansainvälisempään suuntaan EU:n työmarkkinoiden avauduttua ja siirtolaisuuden lisääntyessä. Tästäkin joukosta löytyi kansainvälisyyttä sekä työ- että perhe-elämän piiristä: yksi isoäiti oli työskennellyt vuosia ulkomailla, toisen tytär taas oli naimisissa saksalaisen miehen kanssa ja asui Saksassa. Erään isoäidin jo keski-ikäisellä pojalla oli nuori, vain vähän suomea puhuva venäläinen vaimo, ja yhden isoäidin lapsenlapsi oli adoptoitu Kalkutasta.

Uskonnollisuus vaikuttaa arvojen järjestelmään sekä suoraan että yhteisöllisten kytkentöjen kautta. Julkisen sektorin maallistumisesta huolimatta, suomalaisten uskonnollisuus ei ole suuresti vähentynyt. (Suhonen 1988, 128.) Useimmat näistäkin kirjoittajista kertoivat lasten siunaamisesta, rukoilemisesta ja Jumalan kiittämisestä. Etenkin lasten opettaminen rukoilemaan ja esirukous lasten perheiden puolesta tuntuivat olevan monille tärkeitä. Eräs isoäiti kertoi uskon Jeesukseen olevan elämänsä tärkein asia. Jos olisin julkaissut kirjoituspyyntöni jossain uskonnollisessa lehdessä, esimerkiksi Kotimaassa, olisi mahdollista, että vastaajiksi on valikoitunut erityisen uskonnollisia henkilöitä. Kun kuitenkin ilmoituslehtinä olivat maakuntalehdet, kuvastanevat kirjeet tavallisten, näillä seuduilla asuvien, isoäitien uskonnollisia näkemyksiä.

Voisi ajatella, että Suhosen kahdeksankymmentäluvulla tekemän tutkimuksen tiedot ovat jo vanhentuneita. Useinhan arvellaan suomalaisten uskonnollisuuden ja rukoilemisen vähentyneen niistä ajoista. Kimmo Kääriäinen, Kati Niemelä ja Kimmo Ketola ovat tutkineet nyky-suomalaisten uskonnollisuutta ja toteavat vuonna 2003 ilmestyneessä teoksessaan ”Moderni kirkkokansa”, ettei asia kuitenkaan ole näin. Heidän tutkimustensa mukaan suomalaisten rukousaktiivisuudessa kahdenkymmenen vuoden aikana ei ole tapahtunut mainittavia muutoksia. Päivittäin ja muutaman kerran viikossa rukoilevien määrä vuosien 1982 ja 2000 välillä on pysynyt lähes samana.

Vaikka suomalaisten osallistuminen jumalanpalveluksiin onkin vähentynyt, niin suuri osa suomalaisista rukoilee ja muutoinkin harjoittaa hartautta yksityisesti. Kirjoittajien tutkimusten mukaan 23 % suomalaisista rukoilee joka päivä, 16 % vähintään kerran

viikossa ja puolet vähintään kerran kuukaudessa. Suomi sijoittuikin eurooppalaisessa vertailussa keskitasoa korkeammalle, kun vertaillaan eri maiden kansalaisten rukoilemisaktiivisuutta. Julkisessa uskonharjoittamisessa taas olemme Euroopan häntäpäätä. (Kääriäinen & Niemelä & Ketola 2003, 174-177.)

Ihmisten elämänarvot määräytyvät suuressa määrin jo lapsuus- ja nuoruusvuosien aikaisen tarpeentyydytyksen perusteella ja säilyvät lähes koko aikuisiän. Muutos yhteiskunnan arvoilmastossa on hidasta, sillä vasta uusi sukupolvi voi sosiaalistua uusiin arvoihin. (Suhonen 1988, 116-128.) Kun niin moni informanteistanikin kertoi opettavansa lapsenlapsiaan rukoilemaan, on oletettavissa, että rukousperinne säilyy vahvana Suomessa, ainakin pienemmällä paikkakunnilla, vielä seuraavankin sukupolven aikana. Suomalaisen uskonnollisuuden syntyyn vaikuttavat hyvin paljon varhaiset lapsuudenkokemukset, vaikka silloin ei vielä ole tietoa katekismuksesta tai kirkon opeista (Pentikäinen, Yhteishyvä 4/2004, 8-9).

”Tärkeintä on ollut se, että mieheni kanssa olemme saaneet olla heitä kantamassa rukouksin ja auttamassa taloudellisesti, nyt ovat olleet jo työelämässä. Tärkeintä on, että saamme rukoilla rakkaiden puolesta ja kokea sen, kun pienet ja suuretkin kädet ristiin menevät.” (Alli, 73 v. I 39.)

Päivi Kaipiaisen Yhteishyvässä haastatteleva uskontotieteen professori Juha Pentikäinen, ei pitänyt maallistumista todellisena, vaikka kirkosta eroamiset ovatkin lisääntyneet. Käsitystään hän perusteli sillä, että suomalaiset liittävät nykyisin elämäänsä yhä enemmän uskonnollisia tapoja. Pentikäisen mukaan maallistuminen on pysähtynyt ja hidas paluu juurille on alkanut. Hän uskoo luterilaisen kirkon kuulijakunnan lisääntyvän, jos kirkko on uskollinen perussanomalleen, joita ovat armo, anteeksi antaminen ja toisen ihmisen kunnioittaminen. Pentikäinen toivoo niin suomalaisten tapojen ja kulttuurin kuin muidenkin kansojen kulttuurin opetuksen lisäämistä kouluihin, koska se auttaa ymmärtämään sekä omaa uskontoa ja kulttuuria että myös muiden uskontojen näkemyksiä. Perinteet auttavat nykyisin vallitsevassa ahneuden ja arvohämmennyksen viidakossa, uskoo Pentikäinen. (Yhteishyvä 4/2004, 8-11.)

VANHENEMINEN ON TAITOLAJI

Kun kirjoitetaan isoäitiydestä, on pakko puhua myös vanhenemisestä ja vanhuudesta. Vaikka isoäitien joukossa on suhteellisen nuorinakin mummoiksi tulleita, hekin elämänlain mukaan vanhenevat päivä päivältä. Osa isoäideistä taas on jo ”oikeasti vanhoja”. Nykyisin tosin vanhuuden raja on hämärtynyt: puhutaan ikääntyneistä ja senioreista. Vanhuksiksi nimitetään useinkin vasta 75-80 vuotiaita henkilöitä. Vanhuuseläkettä kuitenkin aletaan maassamme maksamaan kaikille 65-vuotta täyttäneille. Totta onkin, että useimmat ikäihmiset ovat nykyisin, parantuneen eläketurvan, ravitsemuksen ja terveydenhuollon ansiosta, muutama vuosikymmen sitten eläneitä ikäisiään, huomattavasti terveempiä ja nuorekkaampia.

Simone de Beauvoir (1908-1986) on teoksessaan ”Vanhuus” pohtinut syvällisesti vanhenemista, vanhuutta ja kuolemaa. Hänen teoksensa antaa varsin synkän kuvan, etenkin köyhien, vanhusten elämästä Ranskassa. Erityisesti hän kritisoi epäkohtia yhteiskunnan ja nuorempien ihmisten suhtautumisessa vanhuksiin ja vaatii radikaaleja muutoksia. Kirjan suomentaja Mirja Bolgár toteaa teoksen olevan yhä ajankohtainen, vaikka ranskankielinen alkuperäispainos julkaistiinkin jo vuonna 1970. Vanhusten asema Ranskassa ja muissa länsimaissa on nykyisin parempi kuin silloin, mutta Bolgár uskoo perusongelmien olevan kuitenkin yhä samoja, koska vanhusten osuus ikärakenteessa on lisääntynyt huomattavasti. (Mts. 5.) Bolgár on varmaankin oikeassa. Kerrottiinhan uutisissa, miten esimerkiksi Pariisissa vuoden 2003 kesän helteiden vuoksi kuoli noin 15 000 vanhusta. Näistä yli viidellekymmenelle vainajalle ei löytynyt yhtään omaista hautajaisten järjestämistä varten, vaan valtio huolehti heidän hautaamisestaan. Suomessa eri tiedotusvälineet ovat viime vuosina kritisoineet erityisesti laitosvanhusten hoitoa ja kohtelua.

”Koska vanhuus oikeastaan alkaa”? kysyy Merette Mazzarella teoksessaan ”Kun kesä kääntyy”. Hän toteaa ihmisten kokevan vanhuuden alkamisen monimutkaisella tavalla, ja sanoo valheeksi väitettä, jonka mukaan olemme ”niin vanhoja kuin tunnemme olevamme”. Itse ehkä voimme luulla näin, mutta muut ihmiset kyllä karsivat meiltä nämä harhaluulot. Mazzarella lainaa de Beauvoirin tekstiä: ”Iäkäs ihminen tietää olevansa vanha muiden kautta ilman omakohtaista suurten muutosten tunnetta. Sisimmässään hän

ei hyväksy sitä laatumerkkiä, joka häneen on liimattu, eikä hän enää tiedä kuka hän on.” Mazzarella kertoo liikuttuneensa, kun huomasi äitinsä alleviivanneen juuri tämän kohdan de Beauvoirin teoksesta. (Mazzarella 1991, 17.)

Mazzarella mainitsee muutamia vanhuuden tuntomerkkejä, joista tärkein on, että ”ei vain *tiedä*, että kaikkien ihmisten on kuoltava, vaan myös todella *ymmärtää*, mitä se merkitsee (Mts. 27). Vastaavana vanhuuden määritelmänä de Beauvoir esittää amerikkalaisen gerontologi Lansingin ehdotuksen: ”Asteittainen ja epäsuotuisa muutos, joka liittyy tavallisesti ajan kulumiseen, ilmaantuu kypsymisen jälkeen ja päättyy poikkeuksetta kuolemaan.” (de Beauvoir 1992, 17.)

Tässä tullaankin ehkä ihmiselämän vaikeimman asian eteen: on opittava luopumaan - jopa omasta itsestäänkin. Voimmeko hyväksyä periaatteen, että ihmiselämä on osa organista kiertokulkua, joka säilyy, vaikka yksilöt kuolevat? Jos hyväksymme tämän periaatteen, onko meidän mahdollista hyväksyä itsellemme myös kuihtuminen ja kuolema elämämme loppupisteenä? Ilman nöyrytystä tämä on mahdotonta. (Mazzarella 2001, 40-41, 199.)

Ikäihmisten mahdollisuudet elää ja harrastaa ovat nykyisin rikkaissa länsimaissa toiset kuin aikaisemmin. Kuulemme kerrottavan vanhuksista, jotka harrastavat vuorikiipeilyä, jaksavat tanssia koko yön, matkustavat kaukomaille, juoksevat maratonin tai suorittavat akateemisen tutkinnon (Mazzarella 2001, 141-142). Edellä mainittujen harrastusten edellytyksenä kuitenkin on kohtuullisen hyvä terveys, jota ei kuitenkaan kaikille suoda. On olemassa myös vanhuksia, jotka viettävät elämänsä iltaa hoiva- tai vanhainkodissa, osa heistä toisten avun varassa olevina vuodepotilaina. Näiden kahden ääripään väliin mahtuu sitten suuri määrä ”tavallista elämää” viettäviä vanhuksia. Vanheneminen on kuitenkin taitolaji – vaikea sellainen. Onneksi saamme vanheta hitaasti ja asteittain – aluksi ehkä ihan huomaamattammekin.

Kun eläkeikäisten määrä koko ajan kasvaa, on yhteiskunnalle tärkeätä, että he pysyvät mahdollisimman kauan terveinä ja omatoimisina. Apua tarvitsevien hoitohan on kallista. Suomessa halutaan uskoa, että maassamme pian eläkeikään tulevat suuret ikäluokat elävät vanhuudessaan terveempinä kuin edeltäjänsä. Ellei näin käykään, pelätään heidän tulevan yhteiskunnalle suunnattoman kalliiksi: he kun ovat oppineet vaatimaan. Nykyi-

set eläkeläisethän ovat eläneet elämänsä vaatimattomammissa oloissa eivätkä hevin valita. (Mazzarella 2001 47-63.)

Käsitykset vanhuksista ovat hyvin ristiriitaisia. Sekoitamme sen millaisia uskomme vanhusten oleva, siihen millaisia haluamme heidän olevan, tai millaisia pelkäämme heidän (siis myös meidän) vanhuksina olevan. Kaikkihan me haluaisimme ”hyvän” vanhuuden: kohtuullisen terveyden ja toimeentulon, vähän rakkautta ja ainakin yhden luottettavan ystävän. Terveitä ja energisiä vanhuksia arvostetaan, mutta annetaanko vanhalta ihmiselle oikeus olla myös hidas ja väsynyt, tai niin halutessaan, muuten vaan viettää hiljaista elämää. (Mts. 28, 143-145.)

Voiko vanhuuteen sitten valmistautua? De Beauvoir kehoittaa jo ennen vanhuutta pyrkimään päämääriin, jotka antavat elämälle merkitystä. Näitä ovat: ”kiinnostus yksilöihin, yhteisöihin ja aatteisiin sekä sosiaalinen tai poliittinen, henkinen ja luova työ”. Myös iäkkäillä tulisi olla voimakkaita intohimoja, jotteivat he käpertyisi itseensä. ”Elämällä on arvoa niin kauan kuin pidämme arvossa muiden elämää rakkauden, ystävyysyden, suuttumuksen, säälin kautta.” Päinvastaisessa tapauksessa saattaa vanhuudesta tulla aiemman olemassaolon parodia. (de Beauvoir, 1992, 372.)

”Millainen pitäisi sen yhteiskunnan olla, jossa ihminen vanhetessaankin pysyisi ihmisenä?” de Beauvoir kysyy, ja vastaa: ”Häntä pitäisi aina kohdella ihmisenä.” De Beauvoir katsoo, että yhteiskunnalle tärkeintä on hyöty. Kun vanhat ihmiset eivät enää ole tuottavia, niin yhteiskunta kääntää heille selkensä. Hän toteaaakin, että ihmisten väliset suhteet on rakennettava ensin uudelleen, jotta voitaisiin taata vanhuksille hyväksyttävät olot, eikä heidän tarvitsisi ”astua elämänsä loppusuoralle tyhjin käsin, yksinäisenä”. (de Beauvoir 1992, 374-375.) Yksinäisyys onkin tutkimusten mukaan eräs vanhusten suurimmista ongelmista. Mazzarella toteaa teoksessaan, ettei riitä se, että me kypsytymme niin, että uskallamme katsoa sisäistä vanhustamme silmiin: myös yhteiskunnan on kypsyttyvä (Mazzarella 2001, 219).

Raamatun ja Immanuel Kantin (1724-1804) ajatukset lähimmäiseen suhtautumisesta pätevät nykyaikanakin, ja ne tulisi muistaa myös vanhusten kohdalla. ”Kantin muotoilema sääntö, kategorinen imperatiivi, kuuluu seuraavasti: Toimi sellaisen säännön perusteella, jonka voit katsoa pätevän yleisenä lakina. Tämä sääntö on sukua kristilliselle

periaatteelle kohdella toisia siten kuin soisi toisten kohtelevan itseään.” (Määttänen 2001, 156.)

Kuten edellä kerrotustakin on käynyt ilmi, usein ajatellaan, että vanhuus on elämän vaikeinta ja ilottominta aikaa, siksi onkin paikallaan antaa vanhimman informanttini, 82-vuotiaan Sennin, kertoa onnellisista vanhuudenpäivistään. Miehensä kuoleman jälkeen hän jäi jo nuorena yksin huoltamaan neljää lastaan, joista nuorin oli silloin vasta kahdeksan kuukauden ikäinen. Maatalossa riitti työtä emännälle. Nyt hän viettää eläkepäiviään kotitalossaan poikansa perheen kanssa ja on tyytyväinen elämäänsä.

”Nyt vanhuuden päivät ovat olleet iloisia ja onnellisia. -- Asun kotona eläkemummona, on asunto ja valmis ruoka. Teen käsitöitä ja marjastan kesällä myyntiin. Terveysteni on kohtalaisen hyvä. -- On kevyt huoleton olo. -- Olin iso-äiti kun tein ensimmäisen ulkomaan matkan Las-palmasiin 1973. Olen Suomen rajojen ulkopuolella käynyt 31 maassa. -- Olen saanut nauttia lasten lapsistani. Omat lapset ovat hyvin pärjänneet elämässä. Samoin lasten lapset. Ovat kunnollisia ihmisiä.

En osannut arvata, että saan näin hyvän vanhuuden. Ei ole elämäni mennyt hukkaan. Jaksan vielä tehdä käsitöitä. Suuremmaksi osaksi nyt virkkaan sängynpeittoja 140 peittoa on tehty ja vähän ikkuna verhoja. -- Jää sitten jotain muistoksi minusta vaikka peitto. Olen paljon peittoja lahjoittanut -- läheisille. Mutta parasta on tämä eläke aika. Saan nauttia elämäni työstä. Niin kauan kun aikaa riittää. Sillä aikamme on Jumalan kädessä”. (I 30.)

NÄIN MINUSTA TULI ISOÄITI

Lapsenlapsen syntymä on riemullinen ja odotettu tapahtuma useimmille isoäideille. Vappu Taipale toteaaakin kirjassaan mummojen elämäkokemuksensa perusteella tietävän, että uuden lapsen syntymä, on maailman suurin ihme. Isoäidiksi pääseminen onkin vertaansa vailla oleva kokemus, jonka mukana isoäiti siirtyy askeleen taaksepäin sukupolvien ketjussa. Riemuun liittyy kuitenkin myös luopumista. Joudutaan toteamaan, että nuoruus on jäänyt taakse ja ollaan jo keski-iässä. Oma vanheneminen on pystyttävä hyväksymään. Tietoisuus siitä, että elämä jatkuu lapsissa ja lapsenlapsissa tuo toisaalta mukanaan myös ihmetyksen ja riemun. Mielihyvää tuottavat myös isoäitiyteen kuuluvat mieluisat tehtävät. (Taipale 2002, 17-18.)

Kaikkien lapsenlasten syntymää odotetaan innolla, mutta ensimmäisen lapsenlapsen syntymä on kuitenkin sykehdyttävien kokemus useimmille isoäideille. Saadessaan tämän ilosanoman, koko heidän maailmansa muuttuu. Taipale: ”Mikä järisyttävä asia ensimmäisellä kerralla! Mikä ilo ja onni kaikilla seuraavilla!” (Mts. 47.) Varsin usein tällaisen ilouutisen vastaanottajasta tulee odottava mummo. Maijaliisa Dieckmann kuvaillee teoksessaan, miten varsinkin äidin ja tyttären välille voi kehittyä ihan uudenlainen yhteisymmärrys, kun tuleva isoäiti ottaa osaa pienokaisen odotukseen liittyvään riemuun ja tuskaan. Hänen omalla kohdallaan tällainen suhde oli syntynyt miniän kanssa. Hän kertoi olleensa asiasta erityisen onnellinen saadessaan näin kuin oman tyttären itselleen. Hänen omat lapsensahan olivat kaikki poikia. (Dieckmann 2002, 37.)

Omista lapsenlapsistani vanhempi on poikani poika ja nuorempi tyttäreni poika. Vaikka meillä onkin hyvät välit miniäni kanssa, niin pienokaisen odottamisen hän jakoi vain miehensä kanssa. Sai tiedon tulevasta isoäitiydestäni aika myöhään, koska miniäni raskausaikaan liittyi joitakin riskitekijöitä, eikä hän halunnut kertoa asiasta liian aikaisin. Suuri oli kuitenkin iloni, kun maailmaan syntyi terve poikalapsi – ensimmäinen lapsenlapseni. Tyttäreni taas jakoi raskausaikaansa liittyvät ilot ja surut kanssani heti alusta alkaen, ja välillemme syntyikin Dieckmannin kuvailema lämmin yhteisymmärrys. Olinhan kokenut äitiyden ihmeen ennen häntä, joten voimme pohtia yhdessä kaikkia lapsen syntymään liittyviä asioita. Tyttäreni synnytyksen aikana olin ajatuksissani hänen luo-

naan, ja itkin onnesta, kun sain tietää pienen poikavauvan tulleen maailmaan, ja äidin ja lapsen voivan hyvin. Kumpikin lapsenlapsistani on hyvin rakas minulle.

Nykyisin lähes kaikki lapset Suomessa syntyvät odotettuina ja toivottuina. Näinhän ei aina ole ollut, kun ehkäisyvälineitä ei ollut käytettävissä kuten nyt. Myös suhtautuminen avioliiton ulkopuolella syntyneisiin lapsiin ja heidän äiteihinsä on muuttunut. Heitä ei nykyisin vieroksuta, kuten aikaisemmin. Tämän asian toteavat Dieckmann ja Taipalekin kirjoissaan. Aiemminhan aviotonta äitiä ja lasta saatettiin halveksia avoimesti. Kuitenkin siihenkin aikaan löytyi isovanhempia, jotka antoivat kodin aviottomalle lapsenlapselleen.

Ihmisen elämään liittyy monia siirtymiä, kuten siirtyminen ammatista tai ikäryhmästä toiseen, avioituminen tai leskeksi jääminen. Siirtymisen yhteydessä yksilön sosiaalinen asema muuttuu, ja samalla on aina luovuttava jostakin vanhasta ja sopeuduttava uuteen. Näihin tilanteisiin sisältyy sekä iloa että epävarmuutta uuden – toisinaan toivotunkin – muutoksen edessä. Puhutaan siirtymäriiteistä, jotka auttavat asianomaista sopeutumaan uuteen tilanteeseen. Siirtymäriitteihin kuuluu kolme osaa: irtaumariitit, vaihderiitit ja liittymäriitit. (Honko, 141-143.) Isoäidiksi tuleminenkin voidaan katsoa siirtymäksi: tuleehan äidistä tällöin isoäiti. Eräs informanteistanikin kirjoitti näin: ”Olin siirtynyt arvokkaampaan kastiin. Olin mummo!” Isoäidiksi tulleen naisen on omaksuttava uusi rooli perheen vanhimpana naisena. Varmaankin erityisesti juuri ensimmäisen lapsenlapsen syliin ottaminen ensimmäistä kertaa, sekä lapsen ristiäiset, ovat tärkeimpiä isoäidiksi muuttumiseen kuuluvia riittejä.

Isoäiti ja ensimmäinen lapsenlapsi

Seuraavaksi saamme lukea muutamien isoäitien kirjoittamia pieniä elämäkertomuksia. Kun useammassakin isoäideiltä saamassani kirjeessä kerrottiin hyvin kauniisti ensimmäisen lapsenlapsen syntymästä ja siihen liittyneistä tunteista, niin aloitetaan vaikkapa niistä. 53-vuotias Merja kertoi ensimmäisen ja toistaiseksi ainoan lapsenlapsensa syntymästä ja ristiäisistä näin:

”Tunnetta, jota ei ole aikaisemmin kohdannut, on vaikea kuvitella. Silloin, kun synnytyksessä mukana ollut isä soitti sairaalasta, että vauva on syntynyt ja kaikki hyvin, tuntui lähinnä helpottunut, kiitollinen olo.

Siitä sitten puolisoni kanssa touhuamaan pääkaupunkiin lähtöä pientä perhettä tervehtimään. Matkaa -- tulee lähes 300 kilometriä. Ei matkan pituus, eikä talvinen helmikuun sää olleet esteenä onnellisille isovanhemmille. Matkan aikana oli sopiva tilaisuus viritäytyä ihka uuteen rooliin. -- Rakastamme molemmat lapsia ja rukoilimme, että pienokainen olisi terve.

On vaikea kuvailla sitä idylliä, joka täytti mieleemme ilolla, kiitollisuudella ja rakkauden siivittämällä onnentunteella astuessamme potilashuoneen ovesta sisään. Siinä he nyt olivat, kaikki kolme, äiti, isä ja pienokainen hehkuen ympärilleen tyyntä lämpöä ja lujaa yhteenkuuluvaisuuden tunnetta. Pieni nytytti pötkötteli äitinsä rinnoilla isän kainalossa. Sanattomaksihan siinä menee, kun haluaa aisteillaan elää todeksi syntymän ihmeen. Ja kun sitten sanat tulevat, täytyy ihmetellä, miten paljon on kauniita ja ihania ilmaisuja olemassa. Ja jos ei ole olemassa, niitä voi aina itse keksiä lisää vaikka voikin todeta, että sanat eivät riitä kertomaan... Entäpä, kun otti sen pikkuprinsessan syliinsä, tuntui, kuin koko maailma olisi ollut siinä kapaloiden sisällä – uskon, toivon ja rakkauden maailma. Tässäkö pikkuihmeessä on jotakin myös minusta ja rakastamastani miehestä? Olemmeko me lahjoittaneet hänelle joitakin hyviä ominaisuuksiamme? Sen yksin Jumala tietää. Uusi lenkki sukupolvien katkeamattomaan ketjuun oli kuitenkin syntynyt.

Siitä se sitten alkoi uusi ja ah niin ihana ihmissuhde. Ristiäisissä sain kokea erityisen suuren huomionosoituksen. Sydänelässä pyörähteli onnenperhonen, kun pappi kertoi lapselle annettavan nimen. Kolmesta nimestä yksi oli minun kutsumanimeni. --

Jos luoja suo, saan joskus ehkä nähdä useammankin lapsenlapsen. Olen vakuuttunut siitä, että jokainen heistä saa minulta rakkautta osakseen, ja että he ovat keskenään tasavertoisia.” (I 5.)

Annetaanpa vielä parin muunkin isoäidin kertoa ensimmäisen lapsenlapsensa syntymästä ja sen tuottamasta ilosta:

”Voi sitä riemua, se oli sanoinkuvaamaton tunne kun Lauri syntyi --. Vaikka olin 2 omaa lasta hoitanut, en ottanut edes syliin ensi kerran tavatessamme. Katselin matkan päästä sitä suurta ihmettä. Sitten pikkuhiljaa tutustuimme.” (Irma, 58 v. I 10.)

”Mutta sitten sain kuulla, että tyttäreni odottaa vauvaa ja riemusta sykähti sydämeni. -- Kun sitten -- tyttäreni synnytti terveen poikalapsen, ei riemulla ollut rajoja. -- Tämä lapsi oli meille molemmille isovanhemmille ensimmäinen lapsenlapsi ja hyvin merkittävä tapaus, ainutlaatuinen. -- Istuin synnytyssairaalassa sylissäni pieni punertava lapsen lapseni. Tunnekuuhu oli lamaanuttava. Olin mummu.” (Outi, 51 v. I 3.)

Nuoret mummot

Isoäidiksi saatetaan joskus tulla jopa alle nelikymppisenä. Itse tunnen äskettäin isoäidiksi tulleen 38-vuotiaan naisen, joka on aivan luontevasti mummo tyttärensä lapselle. Osa nuorista isoäideistä suhtautuu kuitenkin aluksi kielteisesti uuteen rooliinsa (Mäkelä 1999, 55). Tämä oli nähtävissä saamissani kirjeissäkin joittenkin nuorten isoäitien kohdalla, joilla oli vielä omiakin lapsia hoidettavinaan. Toisaalta myös täysin isoäidin rooliinsa valmiita, nuorena mummoksi tulleet, oli kirjoittajien joukossa. Seuraavaksi kaksi 42-vuotiaana isoäidiksi tullutta naista kertoo tunteistaan:

”Mummo minusta tuli ennen kuin olin siihen valmis. Omista lapsistani kolme oli aikuisumassa, neljäs lähestyi murkkuikää, kun vanhin tytöistä ilmoitti hän odottaa lasta. Hän oli yhdeksäntoista, minä 42 v. -- Mutta minä en ollut valmis mummoksi, olin väsynyt murkkujeni kanssa, olisin halunnut olla vaan. Tehdä työtä ikäisten parissa, eikä aina lapsi kainalossa. Olin omat lapseni hoitanut itse, mies katsoi että syöttö, vaipanvaihto, pesu ja kaikki muu kuuluu äidin tehtäviin. -- Enhän mielestäni koskaan näyttänyt, mutta mieli kapinoi ainaista lasten hoitoa vastaan. Mutta se suurin, suurin kaikesta RAKKAUS voitti.” (Senja, 70 v. I 25.)

”Olen 43-vuotias linja-autonkuljettaja ja 1 v 5 kk ikäisen Saimin isoäiti. Helmikuussa Saimi saa siskon tai veljen. Omasta mielestäni elän elämäni parhainta aikaa, omat lapset ovat aikuisia, ”huoli” ja vastuu poissa. (Sikäli mikäli se äideiltä on koskaan poissa)

Jää omaa aikaa, kasvatus on tehty. Nyt vaan katsellaan tulosta. Saimin kanssa olemme olleet ihan syntymästä asti yhdessä, ilman vanhempia. Olen hoitoapuna aina työni sallissa, tarpeen mukaan vaihtelen myös vuorojani -- ” (Tuula, I 1.)

Kun minulle kirjoitti myös nuorena mummoksi tullut, nykyaikana harvinainen, suurperheen äiti ja isoäiti, jolla on viisautta ja elämäkokemusta muillekin jakaa, annan puheenvuoron hänellekin. Kirjeestä käy hyvin ilmi miten viisaasti vanhemmat ovat osanneet kasvattaa suuren lapsikatraansa. Lapset ja lapsenlapset ovat työteliäitä kunnon ihmisiä, jotka käyvät usein auttamassa ja muutoinkin muistavat ja rakastavat isovanhempia.

”Olen 17 lapsen äiti 16 elää 78 lapsen isoäiti, mummo, mumma, mummu, kuinka kukin sanoo. Vanhin lapsistamme on 50 v, mutta nuorin 25 v. Kun nuorin syntyi olin kahdeksan lapsen mummu. Kahden pojan perheessä ja meillä oli samanaikaisesti vauvat. Kun vieras katsoi kun joku meistä hoiti kaikkia pieniä yhtä aikaa niin hän kysyi kuka on kenkin äiti.

-- On ihanaa olla mummu. Merkkipäivinä on kortteja, kukkia, lahjoja ja käyjiä. -- Kuinka rakkaita he ovat. -- Kuinka kiitollinen saan olla kun lastenlapset elävät siivosti ja menestyvät koulussa ja työssä.” (Lea, 73 v. I 27.)

IDEAALI-ISOÄITI

Millainen on ”ihannemummo”? Seuraavaksi pyrin selvittämään sitä. Apuna käytän tietenkin isoäideiltä saamiani kirjeitä. Monet kirjoittajat kertoivat selvästi millaisia isoäitejä he pyrkivät olemaan. Varmaankin myytti, aina lempeästä, rakastavasta ja uhrautuvaisesta mummosta, oli saanut aikaan sen, että useimmat kirjoittajat olivat asettaneet itselleen varsin suuret vaatimukset isoäiteinä.

Leena Eräsaari sanoi ET-lehden tekemässä haastattelussa, että mielikuva ihanasta ja alati saatavilla olevasta isoäidistä elää yhä vahvana, vaikka perhe-elämä Suomessa onkin kokenut suuria muutoksia. Samassa yhteydessä hän totesi myös, että isoäitiys on naiselle edelleenkin hyvin tärkeä, vaikka isoäidillä nykyisin on omatkin harrastuksensa ja menonsa. ”Mummon roolin eteen tehdään niin paljon kuin se yleensä on mahdollista”, hän sanoi. (ET-lehti 10/2000, 70.) Se, että isoäidin roolia pidetään todella tärkeänä, tuli selvästi esiin myös saamistani kirjeistä. Seuraavaksi esittelen aineistostani nousevia ideaali-isoäidin ominaisuuksia.

Omat äidit ja mummot esikuvina

Itse isoäidiksi tultuaan monet naiset, jotka ovat kokeneet oman äitinsä tai mummonsä hyväksi isoäidiksi, ottavat hänet esikuvakseen. Äiti tai mummo on ollut esimerkkinä myös monille minulle kirjeitä lähettäneille isoäideille. Seuraavaksi annankin puheenvuoron kahdelle kirjoittajille, jotka pyrkivät tulemaan yhtä hyväksi mumoksi, kuin oma äiti on ollut. Ensimmäisen kirjoittajan pitkästä kirjeestä tulee erikoisen hyvin esille ”hyväksi mummuksi kilvoittelevinen”, ja kuinka paljon kirjoittaja vaatii itseltään.

52-vuotias Ilona on liikkeenharjoittajan vaimo, kolmen lapsen äiti ja kahden pienen tytön isoäiti. Hänen lapsistaan kaksi on jo aikuisia, mutta nuorin vasta 11-vuotias. Lisäksi Ilona miehensä kanssa toimii kahtena viikonloppuna kuukaudessa sijaisvanhempina nuorimmaisensa ikäiselle pojalle. Ilona asuu synnyinseudullaan ja on jo muutaman

vuoden ajan hoitanut päätoimisesti kahta lapsenlastaan. Aiemmin hän on saanut mm. liikunnanohjaajan ja hierojan koulutuksen ja työskennellyt eri ammateissa. Viimeisin työpaikka oli kolmentoista vuoden ajan terveyskeskuksessa. Ilonan lapsia hoiti silloin hänen oma äitinsä. Äidin sydäninfarktin jälkeen hän omien sanojensa mukaan jäi ”vaapaaksi taiteilijaksi”: otti hoidettavakseen päivähoitolapsia ja hoiti myös omat lapsensa ja sairaan äitinsä. Annetaanpa hänen itsensä kertoa:

”Jos minulta nykyisin kysytään ammattia, sanon: Mummu. Minusta se on hauskaa, koska en välttämättä joka päivä näytä perinteiseltä mummulta työntäessäni pitkät, äidiltä perityt kiharat hiukset hajallaan tyttäreni farkuissa tai villapaidassa tyttöjä rattaissa. Joku päivä taas tunnen itseni sata vuotiaaksi. Kietaisen huivin vanhan ajan mummujen malliin tiukasti päähän. --

Mutta nyt varsinaiseen asiaan!!!

Minun isäni äiti kuoli kun olin 12 vuotta. Hänestä olisi paljon kerrottavaa. Äitini äiti kuoli kun olin 21 v ja esikoisemme 2 kuukautta. -- Hän siunasi vauvan kun kävin häntä näyttämässä tälle isomummulle ennen hänen kuolemaansa. Minusta tuntuu, että poika sai siitä elämäänsä siunauksen. --

Kun sitten -- minun äitini, oli kuollut, äskeinen kaksi kuinen vauva oli kymmenen ja suri syvästi mummuaan, joka oli kuulunut hänen jokaiseen päiväänsä. Poikani oli sitten noin viidentoista paikkeilla kun katselimme vanhan kotini valokuvia. Hän katsoi äitini kuvaa, mummuaan ja sanoi: *Äiti, en ole koskaan tavannut niin hyvää ihmistä kuin meidän mummu oli.* Tunsin itseni aivan mitään sanomattomaksi äitini rinnalla poikani sanoista. Mutta se oli totuus. Sanonkin ihmisille, jos he kiittävät isoja lapsiani, että jos heissä on jotain hyvää sen on mummu heille antanut. --

Äitini sanoikin veljelleni ja minulle ettei hän odota meiltä oppiarvoja eikä rikkauksia, vaan että meistä tulisi hyviä ihmisiä. Tiedän tarkasti mitä äiti sillä tarkoitti. -- Minulla olisi kirjan verran kasvatukseen liittyvää oppia, minkä sain äidiltäni lahjana: Lapsi voi nukkua päiväunet vielä koulusta tultuaan. Nukkuissaan lapsi kasvaa. -- Taputtele, silittele ja hyvitele lasta. -- . Lapsella pitää olla aina aikuinen lähellä vastaamassa jokaiseen kysymykseen. Lasta ei saa lyödä eikä loukata, hän kadottaa sielunsa (Intiaani viisaus). Kenelläkään ei ole oikeutta käydä toisen hiuksiin kiinni. Koivuniemen Herra, pikku

piiska, ei satuta, sitä hakiessa miettii sen tarpeellisuutta. Aikuisen käsi on liian raskas lyömään lasta. --

Niinpä kun *pääsin mummuksi* ja vielä mummun virkaan *aloin minäkin kilvoitella viimein tullakseni hyväksi ihmiseksi*. Joka päivä töpeksin, niin kuin tähänkin asti ja huomaan miten vaikeaa on olla pelkästään hyvä ihminen. -- Mietin usein miten tässä maailmassa saat lapsen uskomaan hyvään. Pitäisi opettaa kunnioittamaan jokaista vastaan tulijaa. -- Kuitenkin televisio, lehdet, jokapäiväinen elämä neuvoo toista: pelkäämään, varomaan, arvostelemaan, loukkaamaan, potkimaan, hakkaamaan, tappamaan. Äitini opetti: Jos et kunnioita toista, et voi odottaa kunnioitusta häneltä. Vaikka joku olisi tehnyt väärin. Mikä on väärin? Veli on kiusannut veljeä pienenä. Kiusattu lopettaa kiusaajan isona. Ovatko molemmat tehneet väärin? Vai mistä johtuu kiusaaminen pienenä? -- Jäikö lapsi hyvittelemättä? Jäikö hänen tarpeensa huomaamatta? -- Lapsi on tässä ja nyt.

Esikoiseni (31 v.) sanoi kerran jo aikuisena kun olimme erimieltä: Äiti, aika on toinen. Kyllä, on tietokoneet, kännykät, sodasta pitkä aika, mummujen pissimiset ja pyörtymiset seurataan ruudusta, vauvanitkut itkuhälyyttimeltä. Vanhuudenhöperyys on dementiää ja vaatii oman suljetun osastonsa. Ei tunneta sanaa ikävä merkityksessä kaipaus. --

Minusta vaikeus lapsen elämässä on se, ettei ole olemassa enää aikuista, joka osaisi vaikka luoda tunnelman, ettei ole mihinkään kiire, voin istua tai pelata tai onkia niin kauan kun tuntuu hyvältä. Aikataulut, kello, kalenteri eivät kuulu lapsuuteen. --

Mutta miksi minä olen valinnut lasten maailman. Olisin voinut olla terveyskeskuksessa. Tai tehdä jotain muuta. Työtä riittäisi. -- En tiedä tärkeämpää työtä kuin olla lasten kanssa. -- Lapsissa on ilo, mikä useimmalta aikuiselta puuttuu. Lasten kanssa ollessa ei tarvitse tärkeillä. Ja mikä parasta saa temppuilla, kiipeillä puissa, rakentaa risumajoja, lumiukkoja ja linnoja. Tehdä vähän koiruuksia ja olla lapsellinen. --

Nautin ainutlaatuista oikeutta. Saan olla vaimo, äiti, mummu ja paljon muuta joka päivä. Kelan rouvista joku huusi minulle kirkolla vaunuja työntäessäni: Se on muuten hyvä tuo mummun virka, mutta siinä ei eläke kerry. Minulla taisi olla huono päivä, kun heti vastasin: Ei auta, moni kuolee just kun pitäisi ruveta nauttimaan vapaudesta ja rahakasasta! --

Miksi soudan lapsenlapsiani joka päivä pitkäjalaksisessa keinutuolissa? Koska minutkin on soudettu siinä, enkä ole tämän pahempi, tyttäreni on soudettu siinä, eikä ole soutamisesta erimieltä. -- Tämä kirjoitukseni saattaa antaa väärän kuvan . Elän kaukana viime vuosituhannella! Ei sinnepäinkään. Juhannus 2000 oli oman tarinansa arvoinen Alppien sylissä (Oberammercaun Kärsimysnäytelmä) nuorimmaisen kanssa. Viime viikonloppuna luontokuvaajien kanssa -- ja loppu kuusta meille on tulossa Tuula Nyman pitämään kurssia omien tekstien esittämisestä --. Ensikuun kohokohta on Laskisoosi-ilta --.

Mutta aina ja joka tilanteessa ensin lapset. Meidän mummulaan ei tarvitse mummulle varata aikaa. Ilmoitan hyvissä ajoin kaikille, että silloin en ole kotona. Muuten olen. -- Lapsenlapset ovat luvanneet hoitaa meitä vanhana. Kepillä sekottaa, niin sanoi äitini kun hoiti lapsiamme ja joutui liikkeissaan käyttämään keppiä.

Toivon, että maailma pysyisi pystyssä ja saisin mummuilla loppuelämäni. Siinä sivussa voisi ainakin suunnitella, jopa toteuttaakin muutamia jekkuja. Parhailtaan rakennetaan taikaverstasta piharakennukseemme. -- Seuraava voisi olla vaikka kirkko. Äidin muistolle.” (Ilona, 52 v. I 4.)

Oma äitinsä kaltaiseksi mummuksi pyrkii seuraavakin kirjoittaja:

”En ole mikään supermummu, joka virkkaa, neuloo ja tekee mitä vaan, ehkä kuitenkin tuoksahdan hieman pullalta. – *oma äitini oli mielestäni turvallinen mummu* lapsenlapsilleen, joille hänellä oli lämmin sydän ja syli. *Jotakin sellaista olen minäkin pyrkinyt olemaan.*” (Toini, 71 v. I 26.)

Rakkaus, hellyys ja hyväksyntä

Rakkaus ja hellyys ovat asioita, joita kaikki lapset odottavat isoäideiltään. Tärkeätä on myös, että lapsi tuntee tulevansa hyväksytyksi ehdoitta – omana itsenään. Tällöin hän tuntee itsensä rakastamisen arvoiseksi. Näitä asioita painotettiin monissa saamissani kirjeissä. Ensimmäisessä kirjekatkelmassa näkyy myös se, miten tärkeänä tämä isoäiti (kuten useat muutkin kirjoittajat) pitää rukoilemista.

”Olen ajatellut, että parasta mitä voin antaa lapsenlapsilleni on *aika* ja *syli*, ja olla läsnä heidän elämässään ja hoitaa lapsia niin, että heidän vanhempansa saavat olla joskus kahdestaan. Opettaa heille iltarukous ja viedä pyhäkouluun, tyttäreni ja hänen miehensä eivät sitä tee. Olen myös ajatellut, että, *hyväksyn ja rakastan heitä ilman ehtoja*, mutta laitan rajat tarvittaessa ja opetan mikä on oikein ja mikä väärin. -- Toivon, että he kokevat mummon *turvallisena ja rakastavana*. Ajattelen, että olen sellainen mummo, jollaisen olisin toivonut itselleni.” (Terttu, 55 v. I 6.)

Jos luoja suo, saan joskus ehkä nähdä useammankin lapsenlapsen. Olen vakuuttunut siitä, että jokainen heistä saa minulta *rakkautta* osakseen, ja että he ovat keskenään tasa-arvoisia.” (Merja 53 v. I 5.)

Aikaa lahjaksi lapsenlapsille

Nykyisenä kiireisenä aikana lapselle on kyllä arvoista, kun isoäiti varaa lapsenlapselleen mahdollisimman paljon kiireetöntä aikaa yhdessäoltoa varten. Tärkeätä on koko huomion suuntaaminen lapseen ja läsnäolo juuri siinä hetkessä. Työikäisillä isoäideillä aikaa ei tietenkään ole yhtä paljon kuin vanhemmilla isoäideillä, mutta ratkaisevinta onkin miten tämä joittenkin työikäisten isoäitien mainitsema lastenlasten kanssa vietettävä ”laatu-aika” käytetään.

Etenkin eläkkeellä olevat isoäidit mainitsivat haluavansa antaa runsaasti aikaa lapsenlapsilleen. Eräät kertoivat, että omien lasten pienenä ollessa aikaa ei ollut tarpeeksi, kun oli työkiireet. Lastenlastensa kohdalla he halusivat ikään kuin ”hyvittää” tätä. Myös vielä työelämässä mukana olevien isoäitien kirjeissä oli mainintoja siitä, että lapsenlapsille pyritään järjestämään aikaa mahdollisimman paljon. Ensimmäisen isoäidin kerronnasta käy ilmi sellainenkin seikka, että kaikki isoäidit eivät, syystä tai toisesta, pysty suhtautumaan tasapuolisesti kaikkiin lastenlapsiinsa.

Kirjeen mukaan lasten isänäiti suosii tyttärensä lapsia ja antaa heille enemmän aikaansa ja rakkauttaan kuin poikansa lapsille. Toisaalta jäin miettimään kirjoittajan kertomusta omasta äidistään, joka oli oikea supermummo. Hänhän mm. parsi lastenlastensa sukat ja hoiti vaatehuollon muiden kirjeissä mainittujen asioiden ohessa. Ehkäpä toinen mummo

ei jaksanut kilpailla. Kaappienkaan järjesteleminen miniän kodissa ei aina ole ihan ongelmatonta anopille. Tyttären luona se on helpompaa. Nämä nyt ovat vain sellaisia arvailuja. Olen joskus kuitenkin kuullut isovanhempien kertovan, etteivät he voi mitään sille, että joku lapsenlapsista on heille rakkaampi kuin toiset, vaikka he haluaisivat rakastaa kaikkia yhtä paljon. Asia painaa heidän mieltään, ja he kertoivat pyrkivänsä salaamaan tunteensa mahdollisimman hyvin.

”Olen halunnut *hoitaa* tätä pientä tyttöä *niin paljon kuin suinkin ehdin*. Meillä on välimatkaa 70 km ja olen itse yrittäjä. -- Muistan kyllä aina silloin tällöin kysyä, millainen mummikiintiö heillä on ja yritän olla liikaa sotkeutumasta heidän asioihinsa. --

Omilla vanhemmillani oli 19 lastenlasta. Omalle äidilleni kaikki lapsenlapset olivat yhtä rakkaita. Hän muisti kaikkien merkkipäivät ja erityisesti hän huomioitsi koulunsa aloitaneet. Hän yritti mahdollisuuksiensa mukaan olla vastaanottamassa pieniä koululaisia, elleivät vanhemmat olleet kotona. Hän kävi parsimassa lasten sukkia ja järjestelemässä ja silittämässä heidän vaatteitaan. Hänestä oli paljon apua lapsiperheille.

Mieheni on vanhin kolmesta lapsesta, joten meidän lapset, tytär ja poika olivat heidän ensimmäiset lapsenlapset. Heidän suhtautuminen lapsenlapsiin oli kyllä aivan erilaista, kuin omien vanhempieni. -- Koskaan ei anoppi tarjonnut apuaan lasten hoitoon. -- Olemme aina saaneet huomata, että anopilleni ovat tyttären lapset parempia ja hän kyllä osoittaa sen.” (Alina, 55 v. I 7.)

Seuraavatkin kirjoittajat haluavat antaa mahdollisimman paljon aikaansa ja rakkauttaan lapsenlapsilleen. Eläkeläisisoäidit vallan riemuitsevat siitä, kun voivat antaa aikaansa ihan tuhlaamalla, ja kiireiset työssä käyvät isoäiditkin ovat kokosydämisesti mukana leikeissä lastenlastensa kanssa, aina kun se on mahdollista. Isoäiti Merja osoittaa viisautta, kun ei kadehdi lähempänä asuvaa isoäitiä, vaikka tämä saakin olla enemmän lapsenlapsen kanssa.

”Yritän antaa parhaan mahdollisen hoidon ja rakkauden tälle ainoalle lapsenlapselle. -- Silloin kun oma tyttöni oli pieni, olin töissä koko ajan. Ei ollut sillä tavalla aikaa kuin on nyt. -- *Pidän paljon sylissä Tinaa, leikin hänen kanssaan, laulan paljon, kerron sa-*

tuja. -- Haluan olla sellainen mummu, joka jää ikuisiksi ajoiksi sydämeen. Sieltä antaen voimaa läpi elämän.” (Tellervo, 56 v. I 8.)

”Olen tehnyt itselleni selväksi, että vanhemmat kasvattavat lapsensa ja minä isoäitinä olen tukena *antaen apuani niin paljon, kun pystyn silloin, kun minulta sitä odotetaan.* Yritän olla mahdollisimman *rehellinen, avoin ja oikeudenmukainen.* En myöskään ka-
dehdi sitä seikkaa, että lapsi on enemmän toisten isovanhempiensa luona kuin meidän kodissamme. Mielellään hän täälläkin olisi, mutta välimatka on niin pitkä. -- Merja 53 v. I 5.)

”Mummon *osa on olla huolissaan* jos lapset sairastaa. -- Isoäiti on se joka *tekee lettuja, ja pieniä herkkumarja-annoksia.* Ja jolla *on aikaa,* kun pienet ovat täällä. Mummon *sylissä* on saanut ommella koneella, ja pistellä nuppineuloja ja monta muuta, mitä äiti sanoo, ettei hän saanut niin tehdä. -- Hyvin viihtyvät pienet kanssamme. Kun en paljon muuta pysty auttamaan, (rahallisesti) teen paljon vaatteita, kudon sukat ja lapaset, ja yritän kysyä, mitä nyt olisi puutteita.” (Irene, 57 v. I 9.)

”Kaikki lapset ovat minulle niin rakkaita 15 vuotiaasta 3 vuotiaaseen meillä halitaan ja pusitaan paljon, ja olen huomannut, että minä olen heille kaikille hyvin tärkeä, niin kuin hekin kaikki ovat minulle. – Minulla on nyt *enempi aikaa* lasten lapsille kuin oli omille-
ni kun olin työelämässä 37 v.” (Selma, 68 v. I 36.)

”Minun vuoroni on elämän kiertokulussa ottaa vanhimman sukupolven rooli. Tähän asti olin ollut vain tytär äidilleni ja äiti omille lapsilleni. Nyt olin päässyt arvokkaampaan rooliin mummuksi. -- Itse olen vielä tiiviisti yritys-elämässä ja aikaa ei ole ehkä tarpeeksi. -- *Sen vähän ajan, jonka voin hänelle antaa, tahdon käyttää 100 % sti.* Olen *laulanut* hänelle kaikki osaamani loru- ja tuutulaulut, *opettanut* hänelle *Tunttulin hyppäämisen, Tiirimisen ja Nitunatusen* jne. -- Toivon, että tapaamiset Jarkon kanssa ovat hänellekin antoisia. Että hän aistisi olevansa mummulle *tärkeä ja rakas,* että hän tuntisi, että mummu kunnioittaa häntä ihmisenä, hänestä hän saattaa tulla mitä vaan vaikka huip-
puosaaja jollain alalla. (Outi, 51 v. I 3.)

Isoäiti ystävänä ja kuuntelijana

Isoäitiä lapsenlapset tarvitsevat myöskin kuuntelijana ja luotettavana ystävänä. Etenkin murrosikäisillä nuorilla saattaa olla asioita, joista he eivät voi puhua edes omien vanhempiensa kanssa. Jos isoäiti pystyy saavuttamaan tällaisen nuoren täyden luottamuksen, on siitä apua koko perheelle. Toisinaan lapset saattavat kysellä mummultaan myös arkaluontoisista asioista, joihin tulee pyrkiä vastaamaan mahdollisimman totuudenmukaisesti. Vastauksissa tulee kuitenkin huomioida lapsen ikä. Maailmassahan tapahtuu paljon asioita, joita aikuisenkin on vaikea ymmärtää ja hyväksyä. Tällaiset asiat eivät kuulu pienen lapsen maailmaan. Alla oleva lainaus seitsemän ”unnukan” isoäidin kirjeestä, kertoo mummista, joka on sekä hyvä kuuntelija että ystävä lapsenlapsilleen. Toisen kirjekatkelman kertoo isoäidistä, joka pitää tärkeimpinä asioina luotettavuutta ja toden puhumista.

”Nyt kun tämä aika on lasten kasvamisten myötä mennyt, on toisenlaisten ajatusten aika. *Teini-ikäisen tytön kanssa olen itkenyt ensirakkauden loppumista, ajokortin juuri saanutta poikaa lohduttanut, kun ensimmäinen oma auto meni mäsäksi talven kovimassa lumipyryssä.* -- Yhdeksäluokkalaisen aineiden ja esseiden ensiarvostelijana olen ylpeydekseni saanut olla.” (Riitta, 70 v. I 23.)

Olen ajatellut sitä, kun kuulin oman mummuni sanovan, että lapselle pitää olla *laupias ja totinen*. Mitä tarkoittakaan olla laupias. Laupias ja armahtavainen on Jumala. Onko mummunkin oltava myös armahtavainen. Totinen, ei sekään ole ilottoman vastakohta. Käsittääkseni totinen on sellainen, että pysyy totuudessa. En ole milloinkaan narrannut omia lapsiani, lapsi saa uskoa että mummu ei petä.” (Outi, 51 v. I 3.)

Arvokkaat elämänohjeet

Sanotaan, että monilla nykyihmisillä ovat elämänarvot hukassa. Maailmamme on muuttunut niin kiireiseksi ja vaativaksi, että ihmisillä ei tunnu olevan aikaa tai voimia toisten ihmisten huomioimiseen. Selvästi avun tarpeessa olevaa ihmistäkään ei aina pysähdytä auttamaan. Äskettäin kerrottiin lehdissä diabetesta sairastavasta työstä, joka istui itkien vilkasliikenteisen kadun varrella olevan bussipysäkin penkillä. Hän oli yllättäen saanut insuliinishokin, eikä pystynyt auttamaan itseään. Kaikki ns. tavalliset ihmiset kiirehtivät

ohi, pysähtymättä kysymään, mikä tyttöä vaivasi. Onneksi kaksi ”laitapuolen kulkijaa” huomasi tytön hädän, ja tuli avuksi. Tytön äiti kirjoitti asiasta myöhemmin Helsingin Sanomien yleisönosastossa, ja kiitti näitä kahta miestä. Äiti myös ihmetteli, kuinka tähän on tultu: hädässä olevaa auttaa vain toinen apua tarvitseva!

Ainakin vanhimmat isoäidit ovat eläneet aikana, jolloin vielä tarkistettiin nouseeko yksin naapurissa asuvan vanhuksen mökin piipusta savua aamuisin. Jos ei, niin mentiin tarkistamaan, onko kaikki kunnossa. Yksi isoäitien tärkeistä tehtävistä onkin vanhojen arvokkaina pitamiensä elämänohjeiden siirtäminen lapsenlapsilleen. Raili Malmbergin omalta mummoltaan saamansa elämänohjeet eivät mielestäni ole vanhanaikaisia ja tarpeettomia nykyisinkään (Malmberg 1994, 54-57):

Jumalan pelko on viisauden alku
Rehellisyys maan perii
Hyvä omatunto on paras päänalunen
Työ tekijäänsä kiittää
Ahkeruus kovankin onnen voittaa
Puhtaus on puoli ruokaa

Seuraavista kirjekatkelmista ilmenee, että monet kirjeitä lähettäneet isoäiditkin kertoivat opettavansa lapsenlapsilleen perinteisiä, tärkeiksi kokemiaan elämänarvoja, esimerkiksi rukoilemista, toisen ihmisen ja luonnon kunnioittamista sekä rehellisyyttä ja ahkeruutta.

”Haluaisin olla mummo jonka lapsenlapset muistavat oikeudenmukaisena ja lämpöisenä ihmisenä, että mummolaan maalle olisi kiva tulla, ja myös *kunnioittamaan luontoa ja toisia ihmisiä.*” (Aino, 48 v. I 2.)

”Sellaisia elämän arvoja yritän lapseni lapsille ohjata että kun on sydän täynnä apua on haettava, *kirkko* on yksi rauhoittava tuki olemassa. -- *Rukous* on tärkeitä sitä yritän neuvoa.” (Armi, 69 v. I 22.)

”Alusta asti komensin itseäni olemaan sekaantumatta nuorten perheiden asioihin, vaikka usein teki mieleni puuttua sellaisiin hölmöyksiin, jotka olivat tuttuja omista nuoren perheenäidin ajoista. -- *Kasvatusasioihin en mielestäni ollut oikeutettu puuttumaan, mutta kyllä minä vaadin sen, että ruokapöydässä käyttäytyään, kiitetään kun on syöty, eikä näille kenellekään sitä tarvinnut opettaa, vain edellyttää.*” (Riitta, 70 v. I 23.)

”Itselläni oli oman mummoni kanssa lämpimät välit. Toivon sitä samaa omien lastenlastenikin kanssa. Jokainenhan heistä on oma persoonansa, koen että voin ehkä heitä vain auttaa valmistautumaan elämää varten. Toivottavasti en anna liian negatiivista kuvaa elämästä yleensä. Mutta, että *elämän kolhuistakin selvitään*. Tilkkupeitto muistuttaa mummosta konkreettisesti, mutta se mikä sydämen sopukoihin jää se on tärkeintä. (Kaisa, 63 v. I 40.)

”Koen isoäitinä tärkeäksi osoittaa lapsen lapsilleni *rakkautta ja huolenpitoa*. -- Kaikkein tärkeimmäksi katson kuitenkin RUKOUKSEN. Joka aamu ja ilta rukoilen lasteni perheiden puolesta. -- Edellä mainittujen lisäksi luen heille satuja ja kehittelemme pikku näytelmiä ja askartelemme. -- Lisäksi opetan lapsia *tottelemaan*. On tärkeää *vaatia* myös lapset *tekemään työtä* ja opettaa *pyytämään anteeksi*. -- Olisivatkohan lapset maassamme onnellisempia, jos me isovanhemmat kantaisimme heidät *rukouksessa Taivaan Isän eteen* ja myös me omassa elämässämme *kunnioittaisimme niitä arvoja, jotka ovat kansallemme olleet tärkeitä?*” (Tuija, 65 v. I 16.)

”Tämä isoäidin tehtävä on hyvin haastava. Pitäisi *osata olla hyvänä esimerkkinä*, kun on kauemmin elänyt. Hartain esirukouksin, ja myönteisin ajatuksin aina omiensa puolesta.” (Raija, 68 v. I 21.)

Isoäitien edellä kertomat elämänarvot ovat paljolti samoja, joita itsekin arvostan ja opetan lapsenlapsilleni. Itselleni erikoisen tärkeäksi on noussut tarve oppia hyväksymään myös erilaisuutta. Kaikkihan me olemme jollakin tavoin omanlaisiamme, ja erilaisuus tulisikin nähdä elämänrikkautena ja ”antaa kaikkien kukkien kukkia”. Esimerkiksi aiemmin tekstissä mainitut avuliaat ”laitapuolen kulkijat”, joihin niin usein suhtaudutaan halveksivasti, osoittivat käytöksellään todellista hyvyttä ja sydämen sivistystä. Kuulemani vanha sanonta ”älä tuomitse toista ennen kuin olet kulkenut virstan hänen mokkasiineissaan”, pätee yhä. Lastenlastenikin toivon oppivan suhtautumaan ystävällisesti ja avuliaasti kaikkiin ihmisiin näiden asemasta, terveydestä tai iästä riippumatta. Kansakunnan sivistystasohan voidaan määritellä sen mukaan, miten se kohtelee niitä kansalaisiaan, jotka eivät pysty itse puhumaan puolestaan: lapsia, sairaita ja vanhuksia.

Isoäiti perinteen siirtäjänä

Isoäidit, jotka tuntevat sukunsa perinteitä ja tarinoita menneistä sukupolvista, haluavat usein kertoa niistä lapsenlapsilleenkin. Näin lapset saavat tietoa kuulumisestaan sukupolvien katkeamattomaan ketjuun, joka on ollut jo ennen heitä ja jatkuu heidän jälkeensäkin. Ihmiset etsivät juuriaan esimerkiksi liittymällä sukuseuroihin, jotka ovatkin hyvin suosittuja nykyisin. Itsekin olen aktiivisesti mukana äitini suvun, Pursiaisten sukuseuran, toiminnassa. Myös etelän suurten kasvukeskusten asukkaiden lukuisat vanhalla kotiseudulla sijaitsevat kesäviettopaikat kertovat omaa kieltään. Etätyön lisääntyminen on saanut monet perheet muuttamaan pysyvästikin maalle asumaan, ja vielä useammat haaveilevat muutosta – paluusta juurilleen.

Monilla suvuilla on vanhoja traditioita, joita isoäidit haluavat siirtää myös jälkipolville. Tällaisia voivat olla vaikkapa omaan uskontoon, häiden viettoon tai syntymäpäiviin liittyvät tavat. Oma äitini painotti niin meille lapsilleen kuin lastenlapsilleenkin iltarukouksen tärkeyttä. Rukouksen hän kertoi oppineensa jo omalta äidiltään: tuon monille tutun ”Levolle lasken Luojani --”. Täytyy tunnustaa, että oppi on mennyt niin hyvin perille, etten vieläkään voi nukahtaa ilman iltarukousta, vaikka rukoukseni nykyisin onkin toisenlaista kuin lapsena. Omat lastenlapseni jatkavat iltarukousperinnettä. Molempien lastemme mummojen perinteisiin kuului syntymäpäiväsankareitten muistaminen. Tätä perinnettä olen minäkin jatkanut ja siirtänyt tavan lapsilleni.

Nyt vanhemmalla ikää, molempien vanhempieni jo kuoltua, olen monesti pahoitellut sitä, että en aikoinaan kysellyt enemmän vanhempieni lapsuudesta ja suvuista. Muuttamat informanttini olivat murehtineet samaa asiaa, ja kertoivat kirjoittavansa sukunsa tarinoita ja kertomusta omasta elämästään muistoksi lapsilleen ja lapsenlapsilleen. Seuraavaksi katkelmia muutamien isoäitien edellä kerrottuja asioita käsittelevistä kirjeistä:

”Meillä on vain tämä yksi lapsenlapsi, joten hän saa kaiken huomion ja rakkauden. -- Ehkä on ”helppo” olla mummi, kun ei kantamassa ole kokoaikaisesti vastuuta lapsesta. Hänestä pystyy nauttimaan --. Sadulla on myös rajat mummolassakin, koska rajat ovat rakkautta. -- Iltaisin *rituaaleihin kuuluu siunaaminen: ristinmerkki* (olemme ortodokseja) ja *rukous*.” (Kerttu, 57 v. I 43.)

”Viime aikoina olen pitänyt tärkeänä ja mieluisana tehtävänäni *kirjoittaa suvustani ja omasta elämästäni*. Sysäyksen tähän sain siitä, että huomasin mitenkä paljon on asioita, joista nyt haluaisin kuulla omilta vanhemmiltani. On liian myöhäistä kysellä, sillä he eivät ole enää kertomassa. Jokainen poika saa niistä itselleen kopiot kansioissaan.” (Toini, 71 v. I 26.)

”Joka ilta *siunaan* heidät kaikki turvalliseen yön lepoon. Tunnen, että he jokainen ovat läsnä ja ovat isovanhempien rakkauden ympäröiminä. – *Merkkipäivinä tervehdin heitä* ruusulla tai jollakin pienellä lahjalla. On ilo lähettää *tuomisia*, milloin piirakoita, kotona tehtyä rieskaa tai jopa marjapuuroa. – Kiitän heistä jokaisesta Taivaan Isää ja toivon, että he saisivat varttua terveinä ja onnellisina omalle elämän saralleen ja yhteiskunnan jäseneksi.” (Helvi, 68 v. I 41.)

Isoäitiys on iloinen ja paljon antava asia. ”Voiko suurempaa kiitosta saada, kuin lastenlasten luottamus ja rakkaus? Vaativa virka, jokainen mummo sen rakkaudella täyttää – omalla tavallaan.” (Senja, 70 v. I 25.)

Isoäitityypit

Betty Southard ja Jan Stoopin ovat todenneet teoksessaan ”The Grandmother Book”, isoäitien olevan erilaisia persoonallisuuksia. Kuitenkin he ovat uskaltaneet jakamaan isoäidit neljään eri tyyppiin. Esittelen seuraavaksi lyhyesti heidän tyypittelynsä, vaikka kukaan isoäiti tuskin kuuluukaan yksiselitteisesti mihinkään näistä ryhmistä, vaan omaa useamman tyypin piirteitä.

Touhuaja on innokas puuhailija, jonka luona lapsenlapsilla on aina tekemistä. Mummolassa uidaan, urheillaan, askarrellaan, pelataan pelejä jne. Tämän tyypin isoäiti on optimistinen luonteeltaan, ja lapset viihtyvätkin hyvin hänen kanssaan. Negatiivisiin puoliin kuuluu kärsimättömyys, jos kaikki ei sujukaan suunnitelmien mukaisesti.

Pehmoilija on hyväsydäminen tunneihminen ja tekee kaiken voitavansa, jotta lapsilla olisi hauskaa mummolassa. Hän leikittää ja laulattaa lapsia, lukee satuja ja paistaa räiskäleitä. Hän on myös innokas järjestämään pieniä juhlia, joihin harjoitellaan ohjelmaa

lasten kanssa. Tämän tyyppin isoäiti on empaattinen ja osaa kuunnella ja lohduttaa lapsia. Negatiivista on se, että hän lapsirakkaana ihmisenä usein hemmottelee heitä liikaa.

Opettaja on innokas opettamaan ja kannustaa lapsia oppimaan. Hän myös arvostaa järjestystä ja oma-aloitteisuutta. Usein hän ohjaa lapset kulttuurin pariin, käymällä heidän kanssaan vaikkapa teatterissa tai konsertissa. Joskus tämän tyyppin isoäiti kuitenkin voi mennä liiallisuuksiin halutessaan tehdä kaikesta, leikeistäkin, oppimistapahtumia. Hänelle ei riitä se, että on mukavaa. Opettajatyyppi ei ole lämmin mummohahmo, ja läheinen suhde lapsenlapsiin syntyykin usein vasta, kun lapset ovat isompia.

Pomo on vankka järjestyksen ja perinteiden kannattaja, joka vaatii lapsilta kaunista käytöstä ja hyviä tapoja. Itse hän toimii hyvänä esimerkkinä. Tämä isoäiti järjestää mielellään juhlia koko suvulle, koska pitää arvossa sen traditioita. Negatiivista on, että hän saattaa pomottaa liiaksikin ja olla liian tiukkapipoinen, koska uskoo tietävänsä asiat paremmin kuin muut. Tämä isoäiti on myös usein kiireinen ja stressaantunut, koska on varsinainen huolten kantaja. (Southard & Stoopin 1993, 101-134.)

Selasin saamiani kirjeitä löytääkseni niistä kirjoittajia, joiden voisi katsoa edustavan jotakin edellä mainituista isoäitityypeistä. Ja löytyihän heitä. Valitsin tähän esimerkiksi yhden jokaista tyyppiä edustavan kirjoittajan. En yksilöi heitä tässä tarkemmin, koska tyypitykseni ei ehkä pidäkään paikkaansa, enkä myöskään halua ”leimata” ketään.

Touhuajatyyppejä voisi edustaa isoäiti, joka kertoi miten lapsille riittää aina puuhaa, koska he tekevät kaikki työt yhdessä isovanhempiensa kanssa. Hän kertoo, että yhdessä kerätään marjoja ja sienä, leivotaan, kannetaan puita, pestään sauna ja vene, vuorollaan jokainen myös pesee astioita. Tämän lisäksi saunotaan, uidaan, sukelletaan, lauletaan ja luetaan. Puuhaa todellakin tuntuu riittävän, ja oikein mitoitettuna se on varmaan hyödyllistä ja hauskaakin.

Pehmoilija-isoäitityyppejä edustaa ehkä mummi, joka kertoo olleensa kiltti tyttö, kiltti vaimo ja nyt kiltti ”viikonloppumummo”. Hän kertoi saavansa lapsenlapset niin harvoin luokseen, että yrittää olla kuin ”viikonloppuisä”: hauskuuttaa ja hemmottelee lapsia mahdollisimman paljon.

Opettajatyypin esimerkiksi valikoitui isoäiti, joka sattumalta oli ammatiltaan opettaja. Hän kertoi hankkivansa lapsenlapsilleen kehittäviä lahjoja, ja on mm. opettanut lapsenlapsiaan lukemaan.

Pomotyyppiä edustaa isoäiti, joka kertoi vaativansa lapsenlapsiltaan kaunista käytöstä ja hyviä tapoja. Kuten aiemmin pomotyyppin esittelyn yhteydessä mainittiin, tämän tyyppin isoäiti arvostaa sukua ja perinteitä. Niinpä tämäkin isoäiti kertoi harrastavansa sukututkimusta, veisaavansa lastenlastensa kanssa virsiä vanhasta virsikirjasta ja lukevansa heille vanhoja Suomen kansa satuja, vastapainoksi nykyajan ”vöyhötyksille”.

Muutamia ohjeita onnelliseen isoäitiyteen

Keräsin saamistani kirjeistä muutamia mielestäni käyttökelpoisia vinkkejä, joita noudattamalla uskon isoäitiyden voivan muodostua hyvinkin antoisaksi ja onnelliseksi ajaksi naisen elämässä, huolimatta iän vähitellen mukanaan tuomista pienemmistä tai isommista vaivoista.

Nauti isoäitiydestäsi.

”Nautin mummoudestani täysin sydämin. Uutta ja ihmeellistä. Kukaan ei voi viedä sitä iloa minulta pois.” (Aino 48 v. I 2.)

Hyväksy itsesi ja ikäsi.

”Vuosikymmeniä vaivannut sydänvika rajoittaa touhuilua lasten kanssa. Olen hyvin kiitollinen, että jalkani ovat vielä notkeat ja olen voinut istua lattialla poikieni kanssa rakentelemassa dubloista tai pelaamassa jotain peliä.” (Toini 71 v. I 26.)

Ilo on myös mummojen etuoikeus.

”Jokainen aikuinen on ollut lapsi. Mihin ilo jäi? Lapsissa on ilo, joka useimmalta aikuiselta puuttuu. -- Lastenlasten kanssa saa tempuilla, olla lapsellinen.” (Ilona 52 v. I 4.)

Huolehdi terveydestäsi ja jaksamisestasi.

”On varmaankin ihan eri asia olla alituisen ”läsnäoleva”, ts. lähellä asuva isoäiti kuin sellainen mummi, joka asuu kaukana ja tapaa vain lomien aikana. Mutta en vaihtaisi tätä tilannetta, oikeastaan säälin lasten toisia isoäitejä, jotka eivät ole saaneet kokea tätä kaikkea mikä minulle on ollut arkea, ja arjen juhlaa. Toisaalta tämän päivähoitokauden päättyminen tänä syksynä on ollut helpotus, aikanaan tapasin sanoa, lasten ollessa vielä pieniä, että perävalot ovat parhaat valot.” (Riitta 70 v. I 23.)

Muista lepo ja virkistys.

”Rukoilen että pärjäisivät (lapsenlapset MV) tässä elämän pyöryksessä, jos vaikka vielä näkisin heidän perheensä, se on elämän ihme jos niin tapahtuisi. -- Huomenna lähdän Buket Taimaahan pariksi viikoksi. Sitten jaksaa taas toimia monen hyväksi.” (Armi 69 v. I 22.)

Älä puutu lastesi perheasioihin.

”Mummous on ollut minulle niin kovin itsestäänselvä asia, asetuin siihen rooliin aika luontevasti. Alusta asti komensin itseäni olemaan sekaantumatta nuorten perheiden asioihin, vaikka usein teki mieleni puuttua sellaisiin hölmöyksiin, jotka olivat tuttuja omista nuoren perheenäidin ajoista.” (Riitta 70 v. I 23.)

Luota Taivaan Isän varjelukseen.

”On ihanaa olla isoäiti. Saada rakastaa lapsenlapsiaan ja saada heiltä vastarakkautta. Olla tarpeellinen. Joka aamu ja ilta kiitän heistä Taivaan Isää ja rukoilen heille suojelusta.” (Matilda 62 v. I 13.)

VAMMAISEN LAPSEN ISOÄITI

Terve ja täydellinen lapsi on jokaisen vanhemman ja isovanhemman toiveena. Onhan tapana sanoa: ”Ei ole väliä syntykö tyttö vai poika, kunhan lapsi vaan on terve.” Entäs jos odotettu pienokainen, nykyisin niin yleisistä seulonnoista huolimatta, syntyykin vammaisena? Silloin on edessä elämänarvojen uudelleen punnitseminen. Kolme minulle kirjoittanutta isoäitiä kertoi tunnoistaan kehitysvammaisen lapsen isoäitinä ja yksi lapsenlapsestaan, jolla on Aspergerin oireyhtymä.

Tässä tutkimuksessa ei ole mahdollista tarkemmin kertoa kehitysvammaisuudesta, mutta asian selventämiseksi lienee paikallaan käsitellä asiaa lyhyesti. Teoksessaan ”Kehitysvammaisuus” Kaski ym. toteavat, että joittenkin arvioitten mukaan pelkästään synnynnäisiä tai kehitysiässä syntyneitä keskushermoston sairauksia tai muita poikkeavuuksia olisi jopa 5-8 %:lla suomalaisista. Tähän arvioon on otettu mukaan myös osa lapsuusiän laaja-alaisista kehitys- ja psyykkisistä häiriöistä, joista niistäkin osa on elimellistä perua. Osa kehitysvammaisuuden syyhyn liittyvistä lisäsairauksista ja vammoista tulee esiin vasta lapsen kasvaessa. Oletettavasti parantunut äitiyshuolto ja synnytysten hoito vähentää kehitysvammaisina syntyvien määrää. Vastaavasti hoidon kehittymisen ansiosta yhä useampi vaikea- ja monivammainen lapsi jää eloon. (Kaski & Manninen & Mölsä & Pihko 1997, 23-25.) Edellä olevasta voidaan päätellä, että vuosittain aika monet vanhemmat ja isovanhemmat saavat tiedon perheeseen syntyneen pienokaisen vakavasta vammasta.

”Suomessa voimassa olevan lain mukaan kehitysvammaisella tarkoitetaan henkilöä, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi --. Vamma tarkoittaa sellaista fyysistä tai psyykkistä vajavuutta, joka rajoittaa pysyvästi yksilön suorituskkyä.” (Mts. 18.) Kun perheeseen syntyy, vaikka vain lievästikin kehitysvammainen lapsi, on selvää, että perheen elämänarvot joudutaan punnitsemaan uudelleen. Tämä ”sairaushan” ei ole pa-

rannettavissa. Hyvällä ja asiantuntevalla hoidolla ja kuntoutuksella sen aiheuttamia haittoja voidaan kuitenkin lievittää.

Vammaisen pienokaisen perhe tarvitsee mahdollisimman paljon tukea sopeutumista vaativassa tilanteessaan. Sukulaisilta ja muilta läheisiltä saadun tuen määrä vaikuttaakin ratkaisevasti siihen, miten perhe pystyy hyväksymään vammaisen perheenjäsenensä. Jos isovanhemmat kykenevät hyväksymään tilanteen, he voivat olla suureksi avuksi lastensa perheille. Viidesosa niistä perheistä, joilla yhteydet isovanhempiin ovat kunnossa, saakin heiltä huomattavasti apua ja tukea. (Itälinna & Leinonen & Saloviita 1994, 209-210.) On selvää, että niin vammaisen lapsen perheelle kuin lapselle itselleenkin on tärkeätä tieto siitä, että isovanhemmat uskovat lapsen selviytyvän hyvin elämässä sairaudestaan tai vammastaan huolimatta.

Ritva Parkas ja Helena Penttilä tekivät vuonna 1995 tutkielman ”Isovanhemmuus pienen kehitysvammaisen lapsen perheessä”. Tätä varten he haastattelivat neljän kehitysvammaisen lapsen isovanhempia. Kaikkien haastateltujen vammaiset lapsenlapset olivat alle 5-vuotiaita poikia, joilla oli Downin oireyhtymä, joka onkin suurin yksittäinen kehitysvammaisuuden syy. Tämä vamma ”johtuu tavallisimmin yhdestä kokonaisesta ylimääräisestä 21-kromosomista”. Vamma on vakava ja siihen liittyy usein myös liitännäissairauksia, mutta Down-lapset hyötyvät kuntoutuksesta ja ovat yleensä hyvántahtoisia ja rauhallisia luonteeltaan. (Kaski ym. 1997, 37-41.)

Jos isoäitejä on tutkittu Suomessa vähän, niin vammaisten lasten isovanhemmuutta on tutkittu vieläkin vähemmän. Asia on varmaankin arka - niin isovanhemmille kuin tutkijoillekin - ja vaatii suurta hienotunteisuutta. Uskoakseni tutkijaltakin vaaditaan jonkinlaista omakohtaista kokemusta, jotta hän pystyisi käsittelemään asiaa syvällisemmin. Oma sydäntäni lähellä vammaiset lapset ovat erityisesti siksi, että olen itse lievästi autistisen pienen pojan isoäiti.

Vaikeavammaisen lapsen 68-vuotias isoäiti, Raija, kirjoitti ensimmäistä lapsenlastaan koskevista unelmistaan ja tunteistaan mm. näin:

”Kun tyttäreemme avioitui aika nuorena, ne unelmat alkoivat isoäidiksi tulosta. Mutta kuluikin viisi vuotta, asia jo melkein unohtui. -- Vihdoin kesäkuun kuumana lauantaina vävy iloisena ja innoissaan ilmoitti. Tyttövauva on syntynyt.

Olin intoa täynnä --. Puikot ja neulat suihkivat iloisesti valmistaen vaatteita. Kyllä oli jännää nähdä oma ensimmäinen lapsenlapsi. -- Täällä mummon ja vaarin luona oli myös ristiäiset. Tämä ensimmäinen juhla oli vain sankarin itkua. Kuuma ilma, epämukava juhlapuku ja Pappi myöhässä. Kummikin vielä äkkinäinen sylissä pitäjä.

Nämä itkut olivat kuitenkin vasta alkusoittoa tulevalle. Muutaman kuukauden kuluttua saimme pahempia uutisia pikkuisesta. Hän on Kehitysvammainen.

Tuntui että tuli tälli päin kasvoja. Elämän loppu. Kuitenkin jatkuu elämä, ihmisen on mukauduttava kaikkeen. Toivoa vaan parempaa. Nyt hän on 17 v. Iso tyttö, aikuinen ja varmaan hänellä olisi meille paljonkin sanottavaa, mutta ei saa sanotuksi.” (I 21)

Raijan kertomus on koskettava ja tuo hyvin esille sen shokkivaiheen, jonka ilmoitus lapsen vaikeasta kehitysvammasta tuo perheelle ja muille läheisille. Yleensä asia opitaan kuitenkin vähitellen hyväksymään, vaikka jonkinlainen suru usein jääkin mielen pohjalle. Tämä käy ilmi Raijankin kirjeestä, kun hän kertoo haasteelliseksi ja antoisaksi kokemastaan isoäitiydestä sekä viidestä muustakin lapsenlapsestaan.

Informanttieni kirjeitä lukiessani mietin, miksi samoille ihmisille näyttää kasaantuneen niin paljon vaikeuksia, että täytyy ihmetellä heidän jaksamistaan. Enemmistö vammaisten lasten isoäideistäkin kertoi monista muistakin elämänsä liittyneistä kriiseistä ja suruista. Esimerkiksi Kerttu, vaikeavammaisen lapsen isoäiti, kertoi kolme vuotta sitten menettäneensä työpaikkansa, jossa oli työskennellyt 21 vuotta. Samana vuonna kuolivat myös sekä hänen äitinsä että poikansa. Tästä huolimatta hän riensi leskeksi jääneen miänsä perheen tueksi. ”Raskasta se on ollut, mutta pakko on jaksaa ja katsoa eteenpäin. -- Tämä mummona olo on korvannut kaikki menetykset, jos ei nyt ihan kokonaan, niin suurelta osin ainakin”, hän kirjoitti.

Joillakin isoäideillä oli myös - mielestäni aiheettomia - syyllisyydentuntoja, esimerkiksi lastensa tai lastenlastensa potemista sairauksista. Onhan tutkittu, että jotkut suvut kantavat geneissään alttiutta sairastua johonkin vakavaan sairauteen, vaikkapa syöpään.

Myös kehitysvammaisuus voi johtua geenivirheestä. Toini (71 v.) kertoi syyllisyydentunteestaan näin:

”Isäni suvussa on syöpää, joka minun kauttani (näin ajattelen) siirtyi tyttäreeni. Kun hänen lapsensa oli 7 kk ikäinen, todettiin äidillä laajalle levinnyt salakavala syöpä. Kymmenen kuukauden taistelun jälkeen puolitoista-vuotias poika menetti häntä paljon rakastaneen äitinsä. Se tuntui epäoikeudenmukaiselta, mutta siihen täytyi vain nöyrytyä ja alistua.

Ja toisenkin vian olen välittänyt isäni suvulta pojalleni ja hänen vanhemmalle pojalleen. He ovat ns. ”yhden asian miehiä”. Vasta muutaman vuoden ajan on aspergerin syndrooma ollut julkisesti esillä. Nuo oireet ovat selvästi sekä isällä, että pojalla. -- Poikkeuksien tiedostaminen aspergerin syndroomaksi on helpottanut kaikkien meidän oloa.” (I 26.)

Aspergerin syndrooma kuuluu ns. autismin kirjoon. ”Autismilla tarkoitetaan ihmisen kyvyttömyyttä muodostaa vastavuoroisia sosiaalisia suhteita, ja siihen liittyy myös poikkeava kielen ja leikin kehitys. Voidaan puhua myös autistisesta oireyhtymästä, jolloin korostetaan sitä, että kyseessä on näkö- kuulo- ym. aistimusten hahmottamisen ja niiden aivoissa tapahtuvan prosessoinnin häiriö --”. (Kaski ym. 1997, 105.) Toinin pojan syndrooma on onneksi hyvin lievää, koska hän oli pystynyt solmimaan rakkaussuhteen ja avioitunutkin. Tämähän ei juurikaan ole mahdollista vaikeaa syndroomaa potevalle henkilölle.

Monivammaisen lapsen isoäiti, 64-vuotias Laila, kirjoitti pitkän kirjeen ja kertoi elämästään avioliittonsa solmimisesta lähtien. Seuraavaksi ensin vähän taustatietoja hänen elämäntarinastaan ja sitten kerrontaa varsinaisesta isoäitiydestä:

Laila avioitui nuorena, ja perheen ainoa lapsi, tytär, syntyi vähän sen jälkeen. Avioliiton alkuvuosina perheen isä opiskeli, kun taas Laila kävi työssä. Miehensä valmistuttua Laila vuorostaan aloitti opiskelun. Hän kertoo perheensä elämän olleen kiireistä, eikä yhteyksiä esimerkiksi kaukana asuviin sukulaisiin ehditty tarpeeksi hoitamaan. Laila toteaaakin tämän sekä perheen isän ajoittain liiallisen alkoholin käytön olleen raskasta

varsinkin tyttärelle, joka sairastui murrosiässä anoreksiaan. Tällöin käännyttiin ammattiauttajien puoleen, mutta Laila kertoo kokeneensa tämän ”avun” ahdistavana perheen syyttelynä. Kuitenkin tytär vähitellen parani ja pystyi taas jatkamaan elämäänsä ja opintojaan. Laila ja hänen miehensä erosivat myöhemmin lähes kolmenkymmenen avioliittovuoden jälkeen. Perheen omaisuus jäi erossa miehelle.

Laila on kolmen lapsen isoäiti. Lapsista vanhin, 12-vuotias Maria, on ”vaikeasti monivammainen MMC-tyttö. Henkisesti hän on lievästi kehitysvammainen, mutta sosiaalisesti varsin normaali”. Hän käyttää pyörätuolia ja opiskelee erityiskoulussa. Kaikki lapset ovat rakkaita isoäidille, mutta hän tuntee tarpeelliseksi tukea erityisesti Mariaa. Näin hän kertoo heidän suhteestaan:

”Opettelin jo heti alkuun vanhimman lapsenlapseni päivittäiset, aika vaativat, hoitotoimet. Huolehdinkin niistä aina kun paikalla olen. Siinä yhteydessä samalla seurustelimme. Meille onkin muodostunut läheinen ja upea suhde, ymmärrämme toisiamme tosi hyvin. Fyysisesti niin vammaisuutensa vaikeasti rajoittama tyttö tarvitsee mielestäni erityisesti aikuisten aikaa ja osallistumista. Sitä ei välttämättä siellä omassa perheessä järjesty. Olen ottanut tehtäväkseni omistautua Marialle, minkä voin. Koetan hankkia hänelle kehittäviä ja kiintoisia juttuja. Olin aika paljon mukana siinä, että hän oppi lukemaan. -- Olen vähän mummona myös hänen luokalleen. -- Koen Marian taholta lämmintä vastarakkautta.”(I 15)

Kirjeessään Laila kertoo myös muista isoäitiyteensä kuuluvista ongelmista. Ne liittyvät äidin ja tyttären välisiin asioihin ja ovat kirjeen perusteella vaikeasti selvitettäviä, kun juontuvat osittain niin kaukaisilta ajoilta. Näin hän kertoo:

”-- Myöhemmin mieheni sitten kuoli, ja niin omaisuutemme sitten siirtyi tyttarellemme. Tämä yhtäkkäinen tapahtumasarja ja voimillekäyvä kokemus kohtasi tyttärtäni ja minua juuri, kun nuorten toinen lapsi oli syntynyt, ja siihenkin liittyi paljon jännitystä. Siinä mylläkässä tyttärentäni kääntyi psykiatrin puoleen. Tämä vanhan koulukunnan edustaja löysi kohta tyttäreemme uupumuksen syyt etäältä, lapsuudesta, ja osoitti syntipukiksi minut, erittäin voimakkain mielipitein. Näin en ollenkaan kelvannut tukemaan tyttärtäni ja hänen perhettään näiden kovien haasteiden kohdatessa.

Tuosta ajasta ja psykiatrin vahvasta vaikutuksesta on aivan näihin päiviin aiheutunut, että tyttäreni suhtautuu minuun mielestäni ilman syytä hyvin varautuneesti, yliherkästi ja usein jopa torjuvasti. Toisaalta minun apuani on silti tarvittu monen monessa käännteessä ja monessa muodossa. Olen aina vammaisen lapsenlapseni sairaalajaksojen aikana ollut päiviä hänen seuranaan osastolla ja pyrkinyt aina menemään avuksi, kun minua on tarvittu. Ja vaikka tyttäreni itse asiassa peri minutkin jo ennakoon, olen aina mahdollisuuksieni mukaan auttanut heitä kodin- ja vaatehankinnoissa ym. Suhteemme on silti aina epävakaa ja räjähdysaltis, ja tämä asia mutkistaa ja painostaa myös minun isoäitiyttäni. On sellaista tunnetta, että olen hyväksytty vain silloin, kun palvelen joko heillä tai meillä täysin heidän ehdoillaan.” (I 15)

Laila muistelee myös omaa 89-vuotiaaksi asti elänyttä äitiään, jonka kanssa sanoo joskus olleen ankaraakin erimielisyyttä. Silti hän kertoo arvostaneensa äitiänsä ja kokeneensa välittämisenä ja lahjana äitinsä elämäkokemuksen ja hyvät neuvot. Laila olikin tehnyt kaikkensa, jotta äidin vanhuudenpäivät olisivat olleet mahdollisimman hyvät. Samanlaista suhdetta hän toivoisi myös itsensä ja tyttärensä välille.

Kirjeensä lopussa tämä isoäiti kertoo vielä parista muustakin vakavasta huolenaiheestaan:

”Kun jäin eläkkeelle, mietin myös vaihtoehtoa muuttaa nuorteni kanssa samaan kaupunkiin. Silloinhan voisin olla enemmän avuksi myös Marian hoidossa. Tyttäreni antoi ymmärtää, ettei halua minua lähelleen. -- Käyn heillä vain pyydettyäessä, mutta tännepäin kutsu on aina voimassa -- harvoin he tosin käyvät. --

Nyt menossa oleva aika nuorteni suhteen tuottaa minulle erityistä huolta. Pari vuotta sitten tyttäreni perusti 10 kotiäitivuoden jälkeen oman pienen yrityksen.-- Perheen asunnon pienuuden vuoksi hän vuokrasi ensin työtilat, mutta osti nyt kesällä edes miehelleen kertomatta parin kilometrin päästä kotoa rivitalohuoneiston työtilaksi ja myös asunnokseen. Nyt on siis perheen kummallakin aikuisella oma koti. Tytöt ovat etupäässä äitinsä luona, poika isänsä luona. -- Eroakin tyttäreni on vilauttanut, vaikka minusta hänellä on erinomaisen hyvä aviomies. -- Lukemattomat rukoukset ovat liikkeellä, että se perhe pysyisi koossa ja lapset saisivat varttua ehjässä kodissa. Tietenkin olen toiveeni

ääneenkin ilmaissut ja saanut siitä pölytystä tyttäreltäni. On hyvin vaikea sovittautua tähän tilanteeseen. Tosiasiassa olen tietenkin heidän kaikkien puolella enkä ketään vastaan, mutta miten se onnistuu käytännössä? -- Itse tahtoisin olla lapsenlapsilleni läheinen ja turvallinen, henkisesti heidän elämäänsä rikastuttava mummo.” (Laila 64 v. I 15)

Niin kuin yllä olevista isoäitien kertomuksista käy ilmi, on vammaisen lapsen syntymä koskettanut isoäitejä syvästi. He kaikki ovat kuitenkin päässeet yli ensi järkytyksestään, hyväksyneet asian ja tehneet kaikkensa lastenlastensa hyväksi. Huolta lasten perheiden selviytymisestä kuitenkin tunnettiin. Myös Parkas ja Penttilä toteavat tutkimuksessaan kaikkien haastattelemiensa isovanhempien alkuvaiheen shokista selvittyään hyväksyneen lapsenlapsensa ja antaneen apuaan näiden hoitamisessa. Heidän tutkimuksessaan ilmeni myös, että kehitysvammaisen lapsen syntymä ei vaikuttanut kielteisesti isovanhempien keskinäiseen eikä myöskään lasten perheiden ja isovanhempien väliseen suhteeseen. Eräs haastatelluista totesi asian pikemminkin lähentäneen isovanhempia vammaisen lapsenlapsensa perheeseen. Vaikeaksi isovanhemmat olivat kuitenkin kokeneet joidenkin tuttaviansa ymmärtämättömän suhtautumisen heidän vammaiseen lapsenlapsensa. (Parkas & Penttilä 1995, 34-41.)

Suhtautuminen vammaisiin ihmisiin on nykyisin suvaitsevampaa kuin aiemmin. Vasta teollistumisen ja sosiaalisten uudistusten myötä 1800-luvulla alkoi kuulua vaatimuksia, joiden mukaan valtion olisi kannettava enemmän vastuuta erityisesti poikkeavista ja vammaisista. Vain kaikkein turvattomimmilla oli siihen aikaan oikeus kunnan väisäpuun. Kuitenkin vain siinä määrin, että ”he eivät kuole nälkään ja viluun”. (Määttä 1999, 18-19.) Paljon olisi asenteissamme kuitenkin parantamisen varaa. Siitä kertoi mm. 5.1.2004 Helsingin Sanomien mielipidesivulla julkaistu vastasyntyneen Down-lapsen äidin nimimerkkikirjoitus. Äiti kertoi surustaan, kun synnytyssairaalan joulujuhlassa lääkäri oli tuonut puheessaan esiin mielipiteensä, jonka mukaan Down-sikiöt olisi löydettävä ja abortoitava. Mitä pelättävää suloisessa lapsessani on, kun hänen ei sallitaisi elää? kyseli äiti.

SYRJITTY ISOÄITI

Suurin osa kirjeitä lähettäneistä isoäideistä tunsivat itsensä hyväksytyiksi, mutta joukossa oli niitäkin, jotka toiveistaan huolimatta eivät saaneet olla lastenlastensa kanssa niin paljon kuin olisivat halunneet. Joissakin tapauksissa yhteydenpito oli kielletty kokonaan. Kaikki isoäitien syrjintätapaukset liittyivät ainakin välillisesti avioeroihin. Koskettavin tähän asiaan liittyvä kirje tuli isoäidiltä, jonka lapsenlapset kasvavat vanhempinsa huumeiden käytön vuoksi huostaanotettuina sijaishuoneissa.

Avioerot ovat lisääntyneet maassamme viimeisten vuosikymmenien aikana. Suomessa solmitaan vuosittain noin 24 000 avioliittoa. Avioeroon päättyy vuosittain noin 14000 pariskuntaa. Kaksi kolmannesta erosta koskettaa lapsiperheitä. Useimmissa avioeroperheissä on vielä alle kouluikäisiä lapsia. Lasten perheiden hajoamiset aiheuttavat paljon huolta myös isoäideille. Kuitenkin myös yhä useammat isovanhemmat, elämäkokemuksestaan huolimatta, eroavat. Neljä viidestä isoäidistä on naimisissa isoisän kanssa, kun taas joka viides isoäiti on eronnut. Tarkkaa tutkimusta siitä, kuinka moni isoäiti ja isoisä on löytänyt uuden kumppanin itselleen, ei ole. Uusia ihmissuhteita kuitenkin usein ilmaantuu lasten elämään isovanhempien uusien elämäntilanteiden myötä. (Taipale 2002, 91-92.)

Erityisesti lapsille perheen hajoaminen on aina raskasta. Stakesin tutkimusprofessori Marjatta Bardy on kiinnittänyt huomiota siihen, että lasten huostaanottoja tehdään nykyisin lähes kolme kertaa enemmän kuin runsas kymmenen vuotta sitten. Hän katsoo tämän ja monien muittenkin perhekriisien johtuvan osaltaan siitä, että lapsiperheiden kotiapua ja ennaltaehkäisevää perhetyötä on tänä aikana vähennetty huomattavasti. 1900-luvun lopussa kunnallisia kodinhoitajia oli lapsiperheiden käytössä vain 20 000. Vielä vuosikymmenen alussa heitä oli 80.000.

(www.mtv3.fi/uutiset/kotimaa/24.06.2003.)

Toimittaja Matti Huhdan kirjoittamassa, vuoden 2003 joulukuussa Helsingin Sanomissa julkaistussa artikkelissa, ”Lasten sijaishoito yhä yleisempää”, oli haastateltu mm. sosiaali- ja terveysjohtaja Liisa Rahkosta, joka näkee lasten lisääntyneen huostaanoton taustalla työttömyyttä ja lisääntyneitä päihdeongelmia. Artikkelissa todetaan oman kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia olleen vuonna 2002 koko maassa 1,2 % alle 18-vuotiaista. Lasten ja nuorten pahoinvointi ja niiden mukana huostaanotot ovat lisääntyneet etenkin Uudenmaan kasvukunnissa.

Hyvinkään sosiaali- ja terveystoimittaja Ossi Savolainen totesi haastattelussa huostaanottojen lisääntyneen kotikaupungissaan parissa vuodessa 50 prosenttia. Savolaisen arvion mukaan kehityksen taustalla vaikuttaa yhä myös 1990-luvun alun lama. Hän uskoo myös kiristyneen työtahdin vaikuttavan niin, että vanhemmilta ei aina jää voimavaroja normaaliin perhe-elämään. (Matti Huhta, Helsingin Sanomat 8.12.2003, C 1.)

Kun lapsenlapset kasvavat sijaiskodissa

Lapsenlapsensa huostaanotossa menettänyt 56-vuotias Hanna kirjoitti minulle näin:

”Kun poikani Kari tapasi ent. vaimonsa Arjan, hän jo odotti lasta toiselle. Paukkuhan se tietysti oli minullekin. -- Sanoin, etten minä pane millään tavoin hanttiin poikani suhteelle, jos heistä muuten siltä tuntuu ja lapsi tulee olemaan yhtä lailla lapsenlapseni kuin olisi sukuni lihaa ja verta.

Meidän yhteisön nuorilla oli silloin huumeokeiluita. En tiennyt aluksi, että Arja on ehkä vieläkin pahempi. -- Heille syntyi tyttö. -- Vaikeuksia oli, mutta kaikki meni kuitenkin jotenkin hyvin niin kauan kunnes he saivat toisen tytön. -- Kaksi pientä ja vanhempien ongelmat olemassa. Siitä ei tullut mitään, vaikka yritimme auttaa. He veivät (tai joutuivat viemään) lapset lastenkotiin.

Olin ihan kauhuissani. Eihän minun lapsenlapsilleni voi näin käydä!!! Sitten kun huostaanottopäätöstä ruvettiin valmistelemaan, tappelin kuin naarastiikeri vastaan. Olisin ruvennut hoitamaan heitä, mutta olin kuulemma liian vanha -- ja muutenkaan ei ole hyvä kuulemma antaa lapsia sukulaisille.

Maailman sivu ovat isovanhemmat hoitaneet lastensalapsia tarvittaessa. Olin jossain oikeuden tapaisessakin kuultavana, jossa sitten tehtiin päätös, mutta minulle oli sanottu, että mikään ei auta. Minun kaikista suurin huoli oli, että jos lapset joutuvat jonnekin kauas vieraaseen paikkaan, ei heitä edes pääse katsomaan silloin kun haluaa, vaan pakostikin he vieraantuvat.

Lapset joutuivat hyvään perheeseen, mutta niin siinä kävi, että käyntikerrat ovat harvoja. Pitäisi mennä tiettyä ajankohtana ja vanhempien kanssa samaan aikaan. -- Kovin usein en näe heitä (lapsenlapsia MV) edellä mainitsemistani syistä, mutta he ovat piirtäneet minulle ja kohtahan tytöt jo kirjoittavat.

Kari ja Arja yrittivät vielä kai vähän yhteiselämää, muttei siitä tullut mitään. -- Pojallani on nyt asiat hyvin. Hän on päässyt eroon huumeista ”häkkilän” ja uuden vahvan naisen ansiosta.

Että tässä sitten eräänlaista näkökulmaa mummouteen. Vahinko vain, että se on omaani. --Kyllä lapset varmaan siellä tulevat kasvamaan, mutta ehkä sitten on enemmän mahdollista tavata, kun he tulevat isommiksi. -- Minä tein heille nyt sitten valokuvaalbumit: lapset päivän vanhana ja niin edelleen, kaikkia kuvia, mitä minulla suinkin oli heistä ennen huostaanottoa, eli kuvia, joita heillä ei ole olemassakaan nykyisessä elämässään.”(I 47)

Se oli karua kerrontaa. Kirjettä lukiessa mieleen voi tietenkin tulla epäily siitä, että Hanna ”vanhuutensa” lisäksi olisi ollut myös kelvoton lastenlastensa kasvattajaksi, kun hänen oma lapsensakin kerran oli ollut huumeiden käyttäjä. Hanna on kuitenkin yksi niistä harvoista informanteistani, jonka tunnen henkilökohtaisesti, ja voin vakuuttaa, että hän on tavallinen kunnan ihminen. Suomessa on kuitenkin, vastoin aiempia perinteitä, alettu katsoa, että hyväkuntoisetkaan isovanhemmat eivät sovellu lastenlastensa huoltajiksi juuri ikänsä vuoksi.

Julkisuudessa on äskettäin puhuttu erityisen paljon tapauksesta, jossa isovanhemmat halusivat kolmen, auto-onnettomuudessa vanhempansa menettäneen, lapsenlapsensa huoltajiksi. Huoltajuutta ei heille kuitenkaan, ainakaan viimeksi saamieni tietojen mu-

kaan, ole myönnetty. Asiaa puitiin paljon eri medioissa, koska monet ihmiset kokivat päätöksen oikeustajunsa vastaiseksi.

On kulunut pari kuukautta siitä, kun kirjoitin edellisen kappaleen, ja nyt onkin tullut uutta tietoa mainitsemaani huoltajuuskiistaan. Sanomalehdissä kerrottiin Kuopion hallinto-oikeuden kumonneen lasten huostaanottopäätöksen, jonka Punkaharjun sosiaalilautakunta oli tehnyt. Kyseiset isovanhemmat ovat inkeriläisiä paluumuuttajia, jotka ovat Venäjän kansalaisia, vaikka ovatkin asuneet Suomessa jo yli kahdeksan vuotta. Isoäiti on 69-vuotias ja isoisä 65-vuotias. Emilia (4 v.), Elise (3 v.) ja Ronja (1 v.) ovat syntyneet Suomessa, mutta ovat hekin Venäjän kansalaisia. Lapset menettivät vanhempansa Moskovassa sattuneessa auto-onnettomuudessa joulukuussa 2002. Petroskoin viranomaiset myönsivät huoltajuuden isoäidille maaliskuussa 2003, mutta päätöstä ei tunnustettu Suomessa. Isovanhempien sanotaan olevan hyväkuntoisia ja haluavan huolehtia lapsenlapsistaan. Hallinto-oikeuden päätöksestä voidaan vielä valittaa, mutta kirjoituksen mukaan, kenenkään ei uskota valittavan. (Savon Sanomat 30.4.2004, 3). Ehkäpä tätä tapausta voidaan pitää ennakkopäätöksenä muita vastaavia huoltajuuspäätöksiä tehtäessä.

Eräs tuntemani äiti, jonka tytär on huostaanotettu, kertoi minulle, ettei hänenkään tyttärensä huoltajuutta myönnetty sukulaiselle, vaikka huoltajuutta hakenut henkilö ei ollutkaan iäkäs ja olisi muutoinkin ollut ihan kelvollinen kasvattajaksi. Sosiaaliviranomaiset olivat perustelleet päätöstään sillä, että alkoholisoituneiden vanhempien olisi helppo mennä - ihan missä kunnossa tahansa - sukulaishuoltajan luo lasta tapaamaan, kun taas täysin vieraan ihmisen kotiin on vaikeampi mennä, ellei asiasta ole sovittu jo etukäteen. Asianomainen henkilö sanoi ymmärtävänsä päätöksen, vaikkei hyväksykään sitä.

Avioero- ja uusperheiden lasten isoäitien ongelmia

Auran (63 v.) tarina on toisenlainen, mutta puhutteleva sekin. Hän on syntynyt keskiikäisten vanhempien ainoaksi lapseksi ja haaveillut jo murrosiässä isosta perheestä. Niinpä hän avioituikin jo nuorena, ja perheeseen syntyi kolme lasta. He kaikki ovat tietenkin jo aikuisia, mutta vain keskimmaisella pojalla on lapsia: yksi oma ja yksi vaimon edellisestä avioliitosta. Annetaanpa Auran kertoa itse isoäitiydestään:

”Ainoa lapsenlapseni on 10-vuotias Reijo-poika. Mieheni ja minä olemme hyvin lapsi-rakkaita, ja odotimme, että saamme jakaa aikaamme ja rakkauttamme lapsenlapsillemme mielinmäärin, mutta koko ajan yhdessäolo Reijon kanssa on vain vähentynyt, vaikka asumme samalla paikkakunnalla. Näemme toisiamme korkeintaan kerran kuukaudessa, ja tästäkin tapaamisesta on sovittava äidin kanssa.

Unelmoin rauhallisista satu- ja keskusteluhetkistä Reijon kanssa eikä sylistä ja hyvänäpidosta olisi puutetta. Vaikka minulla olisi ollut aikaa, se puuttui lapselta, jolle pelit ja puuhamaat ovat korvanneet suhteidenhoidon isovanhempiin. -- Joulut ja lomat on Reijo viettänyt kylpylöissä ja vuokratuilla mökeillä. Meidän tyhjillään ja lähellä oleva rantamökkimme ei ole kelvannut.

Rakkautta ja hellyyttä ei Reijolta ole kotonakaan puuttunut, mutta surenkin vain sitä, että suhdetta meihin isovanhempiin ei pidetä lainkaan tärkeänä. Perhe haluaa seurustella vain ikäistensä kanssa. Muiden vieraiden joukkoon pääsemme vain rippijuhlissa yms., vaikka meillä on ns. terveet elämäntavat ja olemme seurallisia ja aikaamme seuraavia.

Tiedän, että minussa on se vika, että loukkaannun liian helposti jokaisesta torjunnasta. Halusin niin kovasti lapsenvahdiksi, ja loukkaannuin, kun lapsi vietiin mieluummin hänen kaverinsa kotiin tai vanhempien työtovereille. Kaiken pahan olon yritin väkisin pitää sisälläni. Pyysin kauniisti, mutta en pitänyt puoliani. Olin aikanaan kiltti tyttö, sitten kiltti vaimo ja nyt kai sitten kiltti ja alistuvainen mummu. --

Mielestäni isovanhempien asemaa lasten elämässä on vähätelty parisenkymmentä vuotta. Vasta nyt, kun lapset ovat jääneet paljolti myös vanhempiaan paitsi eikä enää ketään rakastavaa aikuista ole lapsen saatavilla, on mummuista ja papoista alettu puhua sosiaalisena voimavarana.” (I 14)

Siinä oli yhden syrjityn mummin tarina uusperheen isoäitinä. Huomioni kiinnittyi siihen, että kirjeensä alussa Aura kertoi poikansa perheessä olevan kaksi lasta, joista toinen miniän edellisestä liitosta. Mietin pakostakin mitä pojan perheen – erityisesti miniän - suhtautumiseen mahdollisesti vaikuttaa se, että Aura kokee olevansa vain Reijon, lihallisen lapsenlapsensa mummi. Ihmissuhteet uusperheissä kun ovat tavallistakin mutkikkaampia.

Lopuksi annan puheenvuoron vielä kolmannelle syrjitylle isoäidille. 75-vuotiaalla Eevalla on neljä lasta, useita lapsenlapsia ja kaksi lapsenlapsenlastakin. Isoäidin suhteet kaikkien muitten lastensa, paitsi poikansa Jarin perheeseen, ovat kunnossa. Nyt viisissäkymmenissä olevan Jarin elämänvaiheet ovat kirjeen perusteella olleet aika ”räiskyvät”. Eevan ja hänen läheistensä elämää varjostavat erilaiset vaikeat sairaudet. Tämän isoäidin kirje on hyvin värikäs, ja jouduinkin miettimään voinko laittaa kirjeestä suoria lainauksia tutkielmaani. Kun kuitenkin olen antanut muidenkin isoäitien kertoa itsekin, en tee poikkeusta Eevankaan kohdalla. Hän kirjoitti mm. näin:

”Jarilla on lapsia kolme. Lisäksi kuopiolaistyttö syytti lapselleen Jaria isäksi. Hän ei kuitenkaan suostunut verikokeisiin isyyden todistamiseksi. -- Hän kävi meillä äitinsä ja veljiensä kanssa reuhaamassa ja aikoivat piestä Jarin. Sanoimme, että kutsumme poliisin, jos he toteuttavat uhkauksensa. Vihaisena he lähtivät pois ja LÄHETTIVÄT MINULLE HAUKKUMA KIRJEEN KUN EMME PAKOTTANEET POIKAAMME VIHILLE HEIDÄN TYTTÄRENSÄ KANSSA (Isot kirjaimet informantin MV). Kun lapsi syntyi kävin häntä katsomassa mutta minua kiellettiin tulemasta toista kertaa.

Jarilla onkin nyt jo kolmas vaimo 25 v. -- venäläinen Viipurista haettu -- sukunimi niin vaikea etten yritäkään kirjoittaa. Hän osaa jonkin verran suomea. Poika 4 vuotta puhuu sekä suomea että venäjää.

Jarin lasten kanssa ei ole paljon yhteyttä. Kun Jari erosi ensimmäisestä vaimostaan niin hän sanoi minullekin ettei heidän poikaansa tarvitse tulla katsomaan. Hän kertoi kasvattavansa pojan paremmin kuin minä olen kasvattanut. Rippikouluikäisenä poika rupesi käymään meidän luona ja on ihan mukava poika. -- Toinen entinen vaimo on kohtelias ja hieno ihminen. Poikansa käy meillä mm äitien ja isänpäivän aikoihin tuoden kukkia. Käy myös isänsä luona ja on kovasti ihastunut pikkuveljeensä. -- Olen kiitollinen lapsistani ja lastenlapsistani --.” (I 28)

Avioerot ovat, surullista kyllä, usein niin riitaisia, että siteet isovanhempien ja lastenlasten välillä katkeavat. Eroavan parin olisi tärkeätä muistaa, että lapsilla on oikeus molempiin sukuihin kuuluviin isovanhempiin, vanhempiensa avioerosta huolimatta. Kun isoäidillä ja -isällä on enemmän elämäkokemusta kuin nuoremmilla, heiltä toivoisi

löytyvän kykyä sovunrakentajiksi. Jos suhde molempiin eronneisiin vanhempiin onnistutaan säilyttämään hyvänä, myös side lapsenlapsiin säilyy. (Dieckmann 2002, 166-169.)

Olen pannut merkille, että lasten siteet niin isovanhempiin kuin kotoa pois muuttavaan vanhempaankin katkeavat herkimmin silloin, kun avioeron syynä on toisen puolison uskottomuus ja uusi avo- tai avioliitto heti eron jälkeen. Tilannehan saattaa tulla yllätyksenä puolisolalle ja lapsille, ja on heille hyvin traumaattinen hylkäämiskokemus, josta selviäminen vie aikansa. Jos uuden liiton solmineen puolison perheeseen odotetaan jo pienokaista, käy tilanne vielä monimutkaisemmaksi.

Eräs tuntemani äiti kertoi, miten hänen puolisonsa otti avioeron, koska seurustelukumppani odotti hänelle lasta. Eron jälkeen isä ei pitänyt minkäänlaista yhteyttä edellisessä liitossa syntyneeseen tyttärensä. Hän ei vastannut tyttärensä kirjeisiin, tai edes lähettänyt joulu- tai syntymäpäiväkorttia. Samoin isoäiti lopetti yhteydenpidon poikansa tyttäreeseen. Tytär ei voinut ymmärtää isänsä käytöstä, kun tämä pauskasi luurin korvaan, tyttären kutsuessa häntä rippijuhliinsa. Äidin kertoman mukaan uusi vaimo ei suvainnut mitään yhteyksiä miehensä entiseen perheeseen, ja mies hyväksyi tämän. Miten ”uuden onnen” voi rakentaa särkemällä lapsensa sydämen?

Tilanteen vakiinnuttaminen eroihin liittyvän katkeruuden ja uusien liittojen syntymisen jälkeen ei ole helppoa isovanhemmillekaan. Lapsille kuitenkin olisi tärkeitä tietää, että heitä rakastetaan ja he ovat yhä tärkeitä niin molemmille vanhemmilleen kuin isovanhemmilleenkin. Perhe- ja sukujuhlat saattavat toisinaan olla hämmentäviä kaikille osapuolille. Linaan Kirsti Ijäksen kirjan tekstiä:

”Olimme kastetilaisuudessa, jossa vilisi mummoja. Vauva oli uusperheen kuudes lapsi ja ensimmäinen perheen isän ja äidin yhteinen lapsi. Muut lapset olivat syntyneet aikaisemmista suhteista. Kaikki edellisten lasten isovanhemmat olivat juhlassa läsnä. Täytyy tunnustaa, että jouduin hakemaan omaa paikkaani ja nielemään jotakin, mitä ei voinut sanoa julki.” Isoäiti, joka kertoi asiasta, oli aluksi ajatellut olevansa kastettavan pienokaisen oikea isoäiti – muut olivat jotain muuta. (Ijäs 2004, 98.)

MITÄ MUUTA ISOÄIDIT KERTOIVAT?

Tärkeät isoisät

Kun tämän tutkielman tarkoituksena on kertoa isoäideistä, ei isoisiä juurikaan ole tässä mainittu. Ihan kokonaan heitä ei kuitenkaan voi mielestäni sivuuttaa silloin, kun kerrotaan isoäideistä: mummo ja vaari yhdessä muodostavat voimakaksikon, jonka nimi on isovanhemmat. Kirsti Ijäs kertoo kirjansa (Isovanhemmat muutosten keskellä 2004) esipuheessa löytäneensä parin vuosikymmenen aikana julkaistuja, suomalaista isovanhemmuutta käsitteleviä kirjoja seitsemän kappaletta. Niistä kolme käsitteli isoäitiyttä ja neljä isovanhemmuutta. Ijäs ihmettelee miten vähän isoisista on kirjoitettu, kun isovanhemmuutta käsittelevissä kirjoissakin isoäitiys on korostetusti esillä. Isovanhempien kotiakin kutsutaan tavallisesti mummolaksi. Ovatko isoäidit kaapanneet haltuunsa isovanhemmuuden? kyselee kirjoittaja. (Ijäs 2004, 8.)

Seitsemän kirjaa kahden vuosikymmenen ajalta ei ole paljon isoäideistä – ja isoisät ovat jääneet lähes unohduksiin. Isoäidit kuitenkin arvostavat isoisiä. Tätä osoittaa sekin, että monet minulle kirjoittaneista isoäideistä kertoivat, ainakin lyhyesti, myös perheen isoisästä. Nekin naiset, joiden aviopuoliso oli kuollut jo ennen isovanhemmuutta, muistelivat kirjeissään edesmennyttä puolisoaan. Avioeron kokeneista naisista kuitenkin vain pari mainitsi isoisän.

Kirjeitten mukaan isoäidillä ja isoisällä on ihan omat roolinsa lastenlastensa elämässä. Isoäidille kuuluu yhä perinteinen hoivan antaminen ja hellittely, isoisä taas opettaa, etenkin pojille, miesten töitä ja ”myllää” lasten kanssaan. Tärkeänä isoäidit tuntuivat kokevan myös lapsenlapsia kohtaan tuntemansa rakkauden jakamisen isoisän kanssa ja lasten kehityksen seuraamisen yhdessä. Joku isoäideistä kirjoittikin, että nykyisin heidän perheensä yleisin puheenaihe olivat lastenlapset. ”Nyt Mikko on papan poika, pappa on jäänyt eläkkeelle ja on aikaa lapsille. Mummi on jäänyt vaan ruuan laittajaksi”, kirjoittaa Irma 58 v. (I 10).

Leskeksi jäänyt isoäiti taas mainitsee lapsenlapsistaan kertoessaan ”silloin vaarikin vielä eli”. Hänen elämänsä tuntuu jakautuneen aikaan vaarin kanssa ja aikaan ilman vaaria. Hän kertoo myös, miten pikkuinen lapsenlapsikin muisteli ja kaipasi vaariaan:

”Kun vaari kuoli Iiro oli vajaa 2 v. Taisi muistaa hänestä vain soittamisen. Kun hänen äitinsä kertoi, vaari ei tule enää takaisin. Siihen ärhävästi poika vastasi, varmasti tulee, hakemaan haitarin, kun unohti sen.” (Raija 68 v. I 21.)

Lapsille on suuri rikkaus, jos he saavat pitää molemmat isovanhempansa mahdollisimman kauan. Isoäiti ja isoisä täydentävät toisiaan huolehtiessaan molempien rakastamista lapsista. Omien lastenikin kohdalla havaitsin miten kaikilla isovanhemmilla oli oma paikkansa lastemme sydämissä, vaikka heillä olikin erilaiset roolit. Mummot leipoivat, laittoivat ruokaa ja toivat pieniä lahjoja merkkipäivinä. Ukit taas kertoivat hauskoja juttuja ja opettivat poikiamme käyttämään työkaluja ja kalastamaan. Myös entinen puolisoni on ottanut mallia ukkina olemiseen omalta isältään: hän ja vanhempi lapsenlapsitamme tekevät säännöllisesti yhteisiä veneily- ja kalastusmatkoja. Toivottavasti ilmaantuu tutkija, joka paneutuu tutkimaan isoisia ja nostaa heidät esiin. Hekin ovat sen ansainneet.

Mummot ja käsityöt

Arvuuttelin mielessäni, kertovatko isoäidit tekevänsä käsityitä, kuten mummoilla ennen oli tapana. Itse en ole koskaan ollut erikoisen taitava käsityöihminen, mutta omille lapsilleni kuitenkin neuloin villapaitoja, lapasia ja sukkia heidän pieninä ollessaan. Miniäni on mestari käsityöissä ja on neulonut, virkannut ja ommellut perheelleen, eikä minun apuani ole tarvittu. Nuoremmalle lapsenlapselleni sen sijaan neuloin suloisia vauvanvaatteita ja myöhemmin olen neulonut lapasia ja sukkia.

Löytyihän kirjoittajien joukosta käsityöntaitajiakin! Kuusi isoäitiä kertoi käsityöharrastuksestaan. Joukossa oli mm. käsityönopeuttaja, joka kertoi tehneensä vaatteita sekä lapsenlapsilleen että näiden nukeille. Viisi muutakin isoäitiä ompeli tai kutoi vaatteita ja asusteita lastenlapsilleen. Eräs isoäiti teki tavanomaisten käsityöitten lisäksi myös tilkkutöitä ja kutoi kankaita. Erityismaininnan ansaitsee joukon vanhin, jo aiemmin mainittu 82-vuotias Senni, joka yli sadan sängynpeiton lisäksi oli virkannut myös pöytäliinoja ja

verhoja lahjaksi läheisilleen. Senni oli laittanut kirjeensä liitteeksi kopion haastattelusta, jonka eräs lehti oli tehnyt käsityöemestarin 80-vuotispäivän kunniaksi. Kirjoitukseen liittyi kuvakin Sennistä ja hänen virkkaamastaan kauniista sängynpeitteestä.

Isoäidit ja matkailu

Lähes kaikki isoäidit kertoivat vierailumatkoista, joita he tekivät lastensa perheisiin. Näiden matkojen lisäksi monet harrastivat matkailua muutoinkin – jopa kulttuurimatkailuakin. Tutkimusjoukon ahkerimmaksi matkailijaksi osoittautui yllättäen, varsin korkeasta iästään huolimatta, jo edellisessä kappaleessa mainittu teräsmummo, Senni, jonka matkat olivat ulottuneet aina Kiinaan ja Australiaan saakka. Erityisen kunnioittavaa on, että Senni on hankkinut matkarahoja keräämällä marjoja. Siihen ei moni nuorempikaan pystyisi! Kirjeensä toiseksi liitteeksi Senni oli liittänyt koko sivun mittaisen luettelon paikoista, joissa oli matkoillaan käynyt. Ei voi kun ihailia, ja toivoa Sennille tarmoa ja terveyttä edelleenkin.

Monet isoäidit kertoivat vievänsä lapsenlapsiaan mökeilleen kesänviettoon. Jotkut kouluikäiset lapset saattoivat viettää isovanhempiensa mökillä koko kesänkin. Muutamia, etenkin nuorempaan ikäryhmään kuuluvat isoäidit, olivat ottaneet tavakseen viedä lapsenlapsiaan matkoille kesäisin. Kerrottiin mm. laivaristeilyistä ja matkoista huvipuittoon yhdessä lastenlasten kanssa. Tällaiset matkat ovat varmasti virkistäviä molemmille osapuolille – kunhan muistetaan kohtuus. Kirsti Ijäksen kirjassa varoitetaan kuitenkin liiallisesta matkustusinnosta:

”Älkää vain aloittako matkaruljanssia. Olemme monesti katuneet, että siihen leikkiin ryhdyimme. Meillä on vielä yksi tällainen matka jäljellä, järjestyksessä yhdestoista. Matkoissa on ollut paljon hyvää. Olemme tutustuneet mukanaamme olevaan lapseen paremmin kuin kotiooloissa. Vaikeus on vain siinä, että olemme väsyneet urakkaamme. Olemme ikääntyneet siitä, kun aloitimme matkustamisen. Vastuu lapsesta vieraissa oloissa tuntuu entistä rankemmalta. Siinäkin on ollut oma vaikeutensa, että pystymme järjestämään jokaiselle lapselle samanarvoisen matkan. Parempi olisi ollut pysyä kotimaan kamaralla. Kotimaan kohteet ovat antoisampia perinteen siirtämisen kannalta. Sitä emme aikanaan tulleet ajatelleeksi.” (Ijäs 2004, 70.)

Isoäitien pelot ja huolet

Isoäitiyttä kuvattiin kirjeissä mm. seuraavilla ilmaisuilla: ”Mummona olo on ihanaa”, ”Mahtavaa olla mummo”, ”On ilo olla mummo” ja ”Olen ylpeä mummona olemisesta”. Kaikilla asioilla on aina kuitenkin myös varjopuolensa. Ilon ja onnen lisäksi isoäitiyteenkin liittyy myös huolta ja pelkoja rakkaitten puolesta. Noin neljännes kirjoittajista toi esiin pelkojaan. Yleisimmät niistä olivat huoli maailmantilanteesta sekä päihteiden käytön ja väkivallan lisääntyminen. Surtiin myös sitä, että vanhemmilla ei ole tarpeeksi aikaa lapsilleen, päiväkotiryhmät ovat liian isoja, ja monet pienet koululaiset joutuvat olemaan yksin koulun jälkeen. Muutamilla oli huoli lastenlastensa vanhempien mahdollisesta avioerosta, sekä vanhusten eristämisestä ja isovanhempien arvostuksen puutteesta.

Isoäidit yleensäkin halusivat antaa mahdollisimman paljon aikaa lapsenlapsilleen. Varmaankin myös se, että tiedettiin lasten vanhemmilla olevan kiireitä ja liian vähän aikaa käytettävissä lapsiaan varten, lisäsi mummojen intoa olla lastenlastensa kanssa. Eräs isoäiti kertoi, että hän suunnittelee miehensä kanssa muuttamista paikkakunnalle, jossa heidän poikansa ja tyttärensä perheet asuvat. Nämä isovanhemmat olivat huolissaan lastenlastensa pitkistä iltapäivistä yksin kotona koulun jälkeen. Isoäiti suunnitteli menevänsä iltapäiviksi toisen lapsen kotiin ja isoisä toisen. ”Ja välillä vaihdetaan”, kuten kirjeessä todettiin.

Erilaisten tiedotusvälineiden vaikutus on koko ajan kasvanut meidänkin maassamme, samalla myös niiden kirjoitustyyli on muuttunut sensaatiohakuiseksi. Varsinkin iltapäivälehdet suorastaan hekumoivat erilaisilla väkivaltajutuilla, eivätkä nämä jutut voi jäädä lapsiltakaan huomaamatta. Eräs isoäiti ihmettelikin, miten pienen lapsen voi opettaa luottamaan toisiin ihmisiin, kun koko ajan tapahtuu niin paljon pahoja asioita. Toinen isoäiti oli huolissaan siitä, että nykyisin kouluikäiset lapsetkin saattavat olla juopuneina ulkona vielä puolen yön jälkeen. Hän esitti toivomuksen, että poliisi alkaisi kaikkialla toimittamaan kotiin kaikki ulkona yöllä toikkaroivat lapset, kuten joissakin kaupungissa jo tehdäänkin. Viime aikoinahan on lehdissä kirjoiteltu myös lapsille yhteisten kotiintuloaikojen sopimisesta. Joillakin paikkakunnilla tätä kai on jo kokeiltukin – toivottavasti hyvällä menestyksellä.

SUKUMME ISOÄITEJÄ

Itselläni ei ole lainkaan omakohtaisia muistoja omista mummoistani. He olivat kuolleet, kun olin vielä aivan pieni. Vanhempani kertoivat meille lapsille jonkin verran omia muistojaan vanhemmistaan. Isäni äidistä en kuitenkaan tiedä juuri muuta kuin, että hän oli kymmenen lapsen äiti ja pienen mökin emäntä Petäjäviedeltä. Äitini äidistä minulla on ollut mahdollisuus saada lisää tietoja nyt aikuisena, kun enoni vaimo Lempi Pursiainen kirjoitti kolme omaelämäkerrallista kirjaansa (Savon tytön tie 1980, Savon tyttö ja sotavuodet 1981, Savon tyttö etsii elämää 1982), joissa hän kertoo elämästään nuorena miniänä yhteistaloudessa mummoni kanssa.

Kirjoissaan Pursiainen kertoo myös mummoni elämänvaiheista. Suuri ristiriita ja kysymysmerkki minulle lapsenlapsena on ollut tyttären ja miniän kertomusten ristiriitaisuus, heidän kertoessaan mummoni luonteesta ja käyttäytymisestä. Nuoren miniän Lempi Pursiaisen kirjojen hirmuinen anoppi kun on oman äitini kertomusten hyvä ja lempeä äiti. Mummoni elämäntarinan kumpikin kertoi kuitenkin suunnilleen samoin. Pursiainen lähetti kirjansa äidilleni anteeksipyyntöillä varustettuina, mutta muistan miten äiti itki kirjoja lukiessaan. Hän kertoi pitävänsä vääränä kirjoittaa niin pahasti ihmisestä, joka ei voi tulla puolustautumaan ja kertomaan omaa kantaansa. Äitini surun nähdessäni ajattelin, että olisi ehkä ollut parempi julkaista kirjat vasta sitten, kun mummoni lapsista kukaan ei olisi enää ollut elossa.

Mummoni Hilda Pursiainen

Kerron mummoni elämäntarinan lähinnä aiemmin mainitsemiäni Lempi Pursiaisen kirjojen kertomusten perusteella, mutta liitän mukaan myös äidiltäni saamiani tietoja. Pursiainen käyttää kirjoissaan itsestään eri peitenimiä, mutta tässä esityksessä käytän selvyden vuoksi hänen oikeata etunimeään. Useimmista kirjojensa henkilöistä Lempi käyttää heidän ”toisia etunimiään”, esimerkiksi hänen puolisonsa, enoni Martti Eemeli, on kirjoissa Eemeli. Alli-äitini toinen nimi oli Esteri ja häntä kutsutaan sekä Essu-siskoksi että Alliksi. Hilda-mummoni nimenä kirjoissa on Mandi-mummo.

Kievarilaitoksesta annettiin 1700-luvulla asetus, jonka mukaan matkustavaisia varten piti olla määrättyjen välimatkojen päässä majapaikkoja, josta sai ruokaa, yösijan ja kyydin seuraavaan kievariin. Tällaisen vauraan Rautavaaran pitäjässä sijainneen Hankamäen kievarin tyttäreksi mummoni syntyi vuonna 1877. Oikeus kievarin pitämiseen myönnettiin vain luotettavalle ja vakavaraiselle talolliselle, joka pystyi takaamaan matkustajille yöpymispaikan ja ruokaa. Lisäksi kievarissa piti olla saatavilla hollihevonen ja kyytimies matkustajien kuljettamista varten. Vaikka kievarissa oli piikoja ja renkejä, myös talon pojat ja tyttäret ajoivat kyytimatkoja. Hankamäen kievarissa oli renkinä Heikki Pursiainen, johon talon Hilda-tytär rakastui. (Pursiainen 1980, 168-170.)

Kun Hildan vanhemmat eivät hyväksyneet renkiä vävykseen, lähti renki-Heikki talosta muutaman kilometrin päässä sijaitsevalle Rannankylälle, josta sai hankituksi torpan paikan. Sinne hän rakensi tuvan ja kamarin käsittävän mökin. Mökin valmistuttua Hilda karkasi kotoaan torpan emännäksi. Perinnöksi mukaansa hän sai vain kolmesataa markkaa, lehmän, lampaan sekä vähän vesijättömaata. Helppoa ei elämä ollut, kun torppaan syntyi vuosien myötä kahdeksan lastakin. Myöhemmin otettiin velkaa, jotta saatiin vähän lisää viljelysmaata ja kotieläimiä. Mummoni, taitava käsityöihminen kun oli, kehräsi myös lankaa ja kutoi kankaita iltapuhteilla ja yömyöhään. Näin hän sai perheelleen tarpeellista lisäansiota. (Mts. 171-172.)

Siihen aikaan keuhkotauti oli yleinen sairaus Suomessa, eikä tämäkään perhe säästynyt siltä. Äitini kertoi isänsä ja 16-vuotiaan siskonsa kuolleen ns. lentävään keuhkotautiin, joka oli hyvin tarttuvaa ja johon ihmiset kuolivat nopeasti. Siihen aikaanhan tautiin ei ollut mitään tehoavaa hoitoakaan. Näin mummoni menetti lyhyessä ajassa sekä miehensä että tyttärensä ja jäi yksin huoltamaan seitsemää lastaan, joista vanhinkaan ei vielä ollut täyttänyt kahdeksaatoista ja nuorin oli vasta parivuotias.

Mummoni oli kuitenkin voimakastahtoinen ja tarmokas nainen. Vanhimpien poikiensa avustamana hän vei perhettään eteenpäin. Talvisin hän teki käsitöitä ja piti kesäisin kahvilaa uittomiehille. Sen lisäksi hän oli mukana maantietöissä ja taimienistutuksessa sekä kävi viljankorjuutöissä naapureissa. Näin päästiin elämässä eteenpäin. Lisää koetelemuksia perheelle oli kuitenkin vielä tulossa. Kohtalonvuonna 1918 heidän kotimökkinsä paloi. Sen mukana meni lähes koko vähäinen irtaimistokin. Onneksi oli kevät, ja

perhe saattoi asua kesän ajan saunassa. Talveksi muutettiin riiheen asumaan. Kansalais-sota riehui, ja nälkä ja puute tulivat tutuiksi tällekin kovia kokeneelle perheelle, vaikka isommat pojat kävivätkin metsätöissä lisätienestiä hankkimassa. (Mts. 173-175.)

Kun Pursiaisen perhe torppien lunastuslain perusteella myöhemmin anoi torppaansa itsenäiseksi, katsottiin torpan maihin kuulunut metsä liian hyväksi torpparille, ja talolli-nen tarjoutui ostamaan maat ja sillä olleet rakennukset itselleen. Kaupat tehtiin ja torp-pariperhe sai mukaansa sen kesän vilja- ja heinäsadon. Vanhimmalla pojalla oli jo uusi kotipaikka katsottuna ihan mummoni perimän vesijättöalueen vierestä. Tähän kauppaan käytettiin kaikki rahat, ja sen lisäksi otettiin vielä velkaakin. Perheen asumisolot eivät paljon parantuneet, kun se joutui aluksi menemään ”loiseksi” vanhaan, vain tuvan käsit-tävään rakennukseen, jossa ennestään jo asui talon vanhaemäntä. Aikuiset pojat kaatoi-vat sen verran puita, että saivat niistä rakennetuksi tärkeimmäksi katsotun rakennuksen, navetan. Myöhemmin saatiin pitkäaikaista asutuskassalainaa, jonka turvin perheelle viimein saatiin rakennetuksi oma koti: kauniilla paikalla, järven rannalla sijaitseva Kumpulahti. (Mts. 175-177.)

Niin oli sitkeydellä ja ahkeruudella päästy oman katon alle. Lapsetkin kasvoivat vuosien myötä ja kantoivat osaltaan vastuuta toimeentulosta. Perheen osaksi tuli kuitenkin vaka-via sairauksia. Ensin yksi vanhimmista pojista sai luumädän jalassaan olleeseen sääri-haavaan, eikä edes pitkäaikainen sairaalahoito tuonut siihen parannusta. Hänen uskottiin kuolevan. Kuitenkin ihme tapahtui, ja tämä enoni sai elää pitkän elämän, vain lievästi invalidisoituneena. Myöhemmin toinen poika sairastui ankaraan reumatismiin ja oli pitkän aikaa sairaalahoidossa hänkin, mutta parannusta hänenkään vaivaansa eivät lää-kärit löytäneet. Viimein kuitenkin hänkin parani ja sai elää pitkän ja työteliään elämän synnyinseudullaan. (Pursiainen 1980, 177-179.)

Aikanaan Hilda-mummon lapset, nuorinta poikaa (Martti Eemeliä) lukuun ottamatta, lähtivät pesästä: kolme vanhinta poikaa avioitui ja asettui perheineen asumaan kotipitä-jäänsä, samoin yksi tyttäristä. Vanhin ja nuorin tytär (Alli-äitini) sen sijaan menivät en-sin Helsinkiin piiiaksi herrasperheisiin, ja myöhemmin matkustivat siirtolaisiksi Kana-daan. Siellä sisaruksista vanhempi perusti perheen ruotsalaisen miehen kanssa, eikä palannut enää koskaan Suomeen. Kirjeitse hän kuitenkin piti yhteyttä sukulaisiinsa – lähinnä äitiini – kuolemaansa saakka.

Myös Alli-äitini avioitui Kanadassa. Kymmenen siirtolaisuusvuoden jälkeen hän ja isäni kuitenkin tulivat Suomeen tervehtimään vakavasti sairasta Hilda-mummoa. Heidän aikomuksenaan oli palata takaisin Kanadaan. Toisin kuitenkin kävi. Minä synnyin keskosena kuukausi vanhempieni paluun jälkeen, eivätkä he uskaltaneet lähteä pitkälle merimatkalle niin pienen lapsen kanssa, vaan jäivät kasvattamaan lastaan isommaksi. Sitteen syttyi sota, eikä paluu enää ollut mahdollinen. Kanada kuitenkin säilyi Onnelana mielessä koko heidän elämänsä ajan. Tästä kertoo sekin, miten vanha äitini, vähän ennen kuolemaansa, suostui puhumaan vain englantia. Kun kysyin: ”Torontossako olet?”, hän vain hymyili ja nyökkäsi vastaukseksi.

Kun Lempi Pursiainen vuonna 1939 avioitui Hilda-mummon rakkaimman lapsen ja vanhuuden turvan Martti Eemelin kanssa, oli mummo jo sairas vuodepotilas, joka pystyi omin avuin liikkumaan vain vähän. Hän oli saanut halvauskohtauksen, josta ei koskaan täysin toipunut. Sen lisäksi hänen sydämensä oli huonossa kunnossa. Kun hän oli tottunut saamaan osakseen poikansa jakamattoman rakkauden ja huolenpidon, on ymmärrettävää, ettei hän ilahtunut kuullessaan saavansa miniän kotiinsa. Tilaakin kun oli niukalti. Talossa oli tupa ja kaksi kamaria, joista toisessa enoni piti kauppaa, ja toisessa avioliiton alkuaikoina asusti vielä loisperhekin. Eipä siinä nuorelle parille, sen enempiä kuin vanhalle emännällekään, jäänyt minkäänlaista yksityisyyttä. On selvää, että tällainen tilanahtaus helposti aiheuttaa riitaa.

Pian avioliiton solmimisen jälkeen syttyi sota. Kovat haasteet kohtasivat nuorta miniää, kun aviomies joutui lähtemään sotaan, ja kokematon nuori ihminen kaupan ja talouden hoitamisen lisäksi sai vastuulleen myös sairaan anoppinsa. Niin vanha äiti kuin nuori vaimokin olivat huolissaan ja ikävöivät rintamalla olevaa miestä, jota he molemmat rakastivat. Toisiaan he eivät kuitenkaan pystyneet rakastamaan – vaivoin edes sietämään. Näinhän anopille ja miniälle valitettavan usein käy ihan normaalioloissakin. Yhdessä kuitenkin elettiin päivä kerrallaan. Apulaista tarvittiin, kun nuorelle parille syntyi esikoinen isän rintamalla ollessa. Elämä jatkui sodan aiheuttaman pelon ja puutteen keskellä. (Pursiainen 1980, 233-246 ja 1981, 18-79)

Sitten tuli syyskuun kymmenes päivä 1941. Iltapäivällä, kun kaupassa ei juuri sillä hetkellä ollut asiakkaita, kiiruhti Lempi-miniä apulaisineen pellolle elonkorjuutöihin. Hil-

da-mummo ja pienokainen jäivät päivälevolle. Jonkin ajan kuluttua paikalle saapui asiakas, joka kertoi lapsen itkevän kovasti sisällä talossa. Linaan Pursiaisen omaa kertontaa:

”Se on nyt sillä tuulella. Joko se viihottelee lapsellekin? Tuhisen tupaan mennessäni tarkoittaen anoppia, kun ei passannut kutsua lapsen luo. -- Tyynnytellessäni lasta tilanne alkaa tuntua minusta oudolta. -- Pidellen lasta sylissäni raotan varovasti kamarin ovea. Näyttää nukkuvan. -- Vedän oven kiinni. En kuitenkaan saa rauhaa, avaan oven uudelleen ja yritän tarkata hänen hengitystään. En ole varma, hengittääkö hän. Hiivin lähemmäksi -- ja huomaan: mummi on lähtenyt!” (Pursiainen 1981, 173-174.)

Niin päättyi mummoni työntäyteinen, sitkeyttä ja monia uhrauksia vaatinut elämä. Surullinen mies saapui rintamalta hautajaislomalle. ”Rautavaaran puukirkon erillään seisovassa tapulissa soivat kirkonkellot. Ne saattelivat Hilda-mummin viimeistä hiljaista kulkuetta kohti avointa hautaa, jonne hänet laskettiin ja siunattiin. Omaiset peittivät haudan heti ja vasta sen jälkeen laskettiin seppeleet. Sun haltuus rakas Isäni, Mä aina annan itseni --, jäi kaikumaan mieleen haudalta palattaessa.” (Mts. 187.)

Pursiainen kertoo kirjassaan ahdistuksesta, joka valtasi hänet hautajaisten jälkeen. Kun ahdistus ei hellittänyt, oli hänen pakko kirjoittaa miehelleen rintamalle ja kertoa syyllisyydentunteestaan ja Hilda-mummon kuolinpäivän aamuna sattuneista tapahtumista:

”Rakkaani! -- Muistatko kun kirjoitin sinulle: tänne jälkeenjääneiden on maksettava sovitusuhri. Minusta tuntuu, että minä maksan parhaillaan sovitusuhria minun ja äitisi keskinäisistä suhteista. -- Äitisi ei anna minulle ulkonaista eikä sisäistä rauhaa. Kaikkialla näen ja kuulen hänet. -- Mummi on poissa ja minä olen täällä maksamassa laskuani. -- Ei ole enää syyllistä osapuolta. On vain yksi syyllinen – minä.” (Mts.198-200.)

Kirjeessä kerrotaan, miten mummo oli kiireisen puintipäivän aamuna vaatinut vuodevaatteittensa pesemistä ja olkien vaihtamista patjapusseihin. ”Minua raivostutti, kun juuri nyt”, kertoo miniä. Siihen kiireeseen saapuivat paikalle vielä uittoyhtiön miehetkin maksamaan mummoni perintömaiden vuokraa, ja miniä kuittasi ja otti rahat vastaan. Mummo kuitenkin suuttui tästä. ”Ota rahat omasta perintömaastasi, äläkä isännöi minun rahoillani” hän sanoi. Pursiainen kertoo ”mittansa täyttyneen” ja rutistaneensa rahat

palloksi ja heittäneensä ne mummon kamarin pöydälle. ”Tuossa on rahanne! Pitäkää ne ja kaikki muukin! Minä otan lapsen ja lähden. Rahatta tähän tulin enkä rahojanne mukaan ota, en minä niiden vaivainen ole. Kyllä minä lapseni elätän vaikka ropsimetsästä, jos ei lapsen kanssa piiiaksi huolita. Sittenpäähän saatte poikannekin takaisin, siihen te kuitenkin pyritte!”

Vuodevaatteet kuitenkin pestiin ja mummon vuode sijattiin, jotta hän pääsi lepäämään. ”Siihen puhtaalle vuoteelle äitisi kyhjähti ja siihen asentoon jäi – eikä vastaa enää minulle vaikka kuinka anteeksi pyytelisin. -- Nyt minua kalvaa jatkuvasti, minkä verran sen päivän tapahtumilla oli osuutta äitisi äkilliseen poismenoon – sinähän pelkäsit kaiken aina vaikuttavan hänen sydämeensä.”

Vaikka puoliso ymmärsi ja lohdutti vaimoaan, kertoo Pursiainen saaneensa mielenrauhan vasta käytyään ripittäytymässä. (Mts. 202-227.) Lempi ja Martti Pursiaisen avioliitosta kuitenkin tuli pitkä ja onnellinen. He saivat viisi tervettä ja lahjakasta lasta. Avioliiton viimeisiä vuosia varjosti Martti-enoni sairastama Alzheimerin tauti. Lempi hoiti miestään kotona mahdollisimman kauan, mutta elämänsä loppuvaiheet eno vietti Harjulan dementiaosastolla. Siellä hän myös kuoli vaimonsa syliin. Lempi Pursiaisen suru oli suuri, ja hän purki sitä kirjoittamalla kaksi kirjaa (Sinun kanssasi elämän kumppani ja Muistojeni vartija), jotka kertovat Alzheimerin taudista omaisen näkökulmasta katsottuna. Kirjoja on luettu paljon, ja ne ovat lohduttaneet monia saman kohtalon kokeneita ihmisiä.

Lempi Pursiainen on mielestäni hyvä esimerkki ”modernista vanhuksesta”. Hänhän oli jo 60-vuotias kirjoittaessaan ensimmäisen kahdestatoista kirjastaan. Suurimman osan kirjoista hän kirjoitti jo eläkeiän ylitettyään. Toisen avioliittonsa hän solmi 80-vuotispäivänään – tämäkään ei ole aivan tavanomaista. Nykyisin Pursiainen on 85-vuotias isoäiti, jolla on lapsenlapsia jo neljässä polvessa. Leppoisia vanhuudenpäiviään hän viettää yhdessä nykyisen puolisonsa kanssa. Minulle hän merkitsee viimeistä sidettä lapsuuteeni: onhan hän ainoa elossa oleva ihminen, joka on tuntenut minut koko ikäni.

Omien lasteni isoäidit

Omat lapsemme saivat onnekseen pitää molemmat isoäitinsä aikuisikänsä saakka. Lasten isänäiti, buabo, jota lapsemme kutsuivat Huppo-mummoksi, oli karjalainen ortodoksimummo, joka joutui perheineen lähtemään evakkoon sotaa pakoon. Suojärvellä sijainnut koti jäi rajan taakse. Karjala säilyi kuitenkin aina rakkaana hänen sydämesään. Buabolla oli kaksi lasta ja kuusi lastenlasta, joille hänen kotinsa ovet olivat aina avoinna. Usein hän kertoili heille muistojaan kauniista Karjalasta. Kun buabo sai elää pitkän ja terveen elämän, olisi vierailu vanhalla kotiseudulla ollut mahdollista. Hän ei kuitenkaan halunnut matkustaa sinne, vaan tahtoi säilyttää kauniit muistonsa. Eihän hänen nuoruutensa Karjalaa enää ollut olemassakaan.

Oman äitini lapsuudesta ja nuoruudesta oli tietoja jo edellä Hilda-mummoni elämäntarinan yhteydessä. Hän oli kolmen lapsen äiti ja kuuden lapsen isoäiti. Lapsemme kutsuivat äitiäni Kaupan-mummoksi, koska hänellä ja isälläni oli sekatavarakauppa. Kaupanmummo oli reipas maailmanmatkaaja, joka vielä ikäihmisenäkin matkusti useita kertoja Göteborgissa asuvan nuoremman tyttärensä perhettä tapaamaan. Ihme kyllä, hän sai säilytettyä nuoruudessaan oppimansa englannin kielen taidon niin hyvänä, että pystyi matkoillaan selviämään sen turvin, esimerkiksi ostamaan lippuja juniin ja asioimaan kaupoissa. Tämä mummo piti tärkeänä kertoa lastenlapsilleen Jeesuksesta ja enkeleistä. Sen lisäksi hän kertoi nuoruudenmuistojaan Kanadasta. Kun vanhempani viimeisiä vuosiaan lukuun ottamatta asuivat kauempana, jäi yhteydenpito lapsenlapsiin pakostakin vähäisemmäksi, ja Kaupan-mummo jäikin lapsillemme vieraammaksi kuin buabo, jonka kanssa asuimme useita vuosia samassa talossakin. Rakkaita lastenlapset kuitenkin Kaupan-mummollekin olivat.

Molemmista mummoista jäi meille kaikille lämpimät muistot. Tuntuu hyvältä, että he saivat ns. hyvän kuoleman. Nukkuivat vain hiljaa pois tästä elämästä. Äitini sydän uupui, ja hän pääsi toivomaansa Taivaan kotiin 79-vuotiaana. Buabo-mummo kaatui 91-vuotiaana ja joutui lonkkamurtuman vuoksi leikkaukseen. Sydäntäni lämmittää vieläkin, kun sain hänen elämänsä viimeisenä iltana istua hänen vieressään käsi kädessä, ja muistelimme yhdessä hänelle rakkaita ihmisiä. Lähtiessäni sairaalasta en tiennyt, että se oli viimeinen tapaamisemme: seuraavana aamuna buabo ei enää herännyt.

Olen onnellinen, että minulle ei jäänyt selvittämättömiä asioita anoppini eikä myöskään äitini kanssa.

Minä Hessu-mummo

Kun minusta noin viisitoista vuotta sitten tuli mummo, molemmat isomummotkin elivät vielä ja saivat nähdä lapsenlapsenlapsensakin. Vanhempi lapsenlapsistani, Tommi, on 15-vuotias ja elää yhtä elämänsä hienointa jaksoa: on kevät, on skootteri, peruskoulu päättyy pian ja kesäloma alkaa. Koko ihana elämä on edessä! Hän asuu kotikaupungissani. Tyttärenpoikani Niilo on 7-vuotias esikoululainen ja asuu Helsingissä. Tommi on nyt jo niin iso, ettei tarvitse hoitajaa, mutta pienenä hoidin häntä melko paljon, samoin kuin Niiloa, jota käyn yhäkin hoitamassa tarvittaessa. Aloitan kertomukseni isoäitityteni alkuajoista ja ensimmäisestä lapsenlapsestani.

Lempinimeeni, Hessu-mummo, liittyy hauska tarina. Pienenä poikana Tommi oli niin ihastunut Ankkalinnan asukkaisiin, että nimesi kaikki läheisensä jonkun ankkalinnalaisen mukaan. Itse hän oli Aku Ankka, mutta minusta ei, yllätys! yllätys! tullutkaan Mummo Ankkaa, vaan Hessu! Pieni poika antoi meille jokaiselle nimen sen mukana millaisena hän meidät koki: lapsethan ovat tunnetusti tarkkasilmäisiä. Hessu Hopo ja Hessu-mummo tuntuivat hänestä jollakin tapaa sukulaissieluilta! Yllättäviä nimiä saivat useat muutkin sukulaiset. Isomummo oli Iines Ankka, ja käsistään kätevä, paljon asioita tietävä sukulaissetä taas sai nimekseen Pelle Peloton.

Hessu-mummo vakiintui nimekseni niin, että nuorempikin lapsenlapseni kutsuu minua sillä nimellä. Vaikka olemmekin kaimoja Hessu-Hopon kanssa, olemme kuitenkin eri henkilöitä lasten silmissä. Näytin kerran Niilolle Hesu-Hopon kuvaa ja sanoin: ”Hessu”, sitten osoitin itseäni ja sanoin taas: ”Hessu”. Topakasti poika kuitenkin tokaisi: ”Se on Hessu-Hopo ja sinä olet Hessu-mummo!” Vaikka Tommin Aku Ankkana olo päättyi aikanaan, jäin minä Hessuksi loppuiäksi, eikä minulla oikeastaan ole mitään sitä vastaan.

Tommi-poika tuli elämäni juuri oikeaan aikaan. Hänen syntyessään olin 50-vuotias ja sydämessäni oli tyhjää tilaa, koska kolmekymmentä vuotta kestänyt avioliittoni oli päätynyt eroon joitakin vuosia aikaisemmin, samaan aikaan kun viimeinen lapsistammekin muutti pois kotoa. Jos olisin tullut mummoksi suuren eromyllerryksen aikana, en olisi ollut valmis, eikä minulla olisi riittänyt voimia isoäitityteen. Eron jälkeen jouduin aloittamaan kaiken alusta, kun entisestä elämästäni ei jäänyt juuri mitään jäljelle: lapset on-

neksi jäivät, vaikka elivätkin jo omaa elämäänsä. Kun itsenäistyminen oli nuorena avioutumisen vuoksi jäänyt aikoinaan tekemättä, jouduin tekemään senkin silloin, vankassa keski-iässä. Se hyvä asia eroomme kuitenkin liittyi, että lastemme välit, kumpaankin meistä vanhemmista ja kaikkiin isovanhempiin, säilyivät hyvinä. Myös meidän eronneitten puolisoitten suhteet entisten puolisoittemme sukuihin pysyivät hyvinä, pitkälti siitä syystä, että erosimme ns. ystävinä. Tommin syntymän aikoihin olin jo päässyt pahimman yli ja pystyin iloitsemaan ensimmäisestä lapsenlapsestamme.

Ihan ilman koulutusta Tommin vanhemmat eivät kuitenkaan kelpuuttaneet minua mummoksi, jolle luottavaisin mielin voi jättää lapsensa hoidettavaksi. Varmaan tarvitsinkin opetusta, olihan siitä jo aikaa, kun viimeksi olin hoitanut pientä lasta. Kun Tommi oli muutaman kuukauden ikäinen sain oppitunteja vauvan syöttämisestä, vaipanvaihdosta ja muista hoitotoimenpiteistä. Sitten hänet jätettiin kokeeksi hoitooni vähäksi aikaa. Läpäisin kokeen, kun lapsi näytti hyvinhoidetulta ja huomattiin hänen jopa viihtyvän mummon seurassa. Siitä alkaen sain Tommin ilokseni koko päiväksi joka viikonloppu. Näin meistä tuli läheiset ystävät ja teimme kaikenlaista mukavaa yhdessä. Lapsen ollessa mummon hoidossa, vanhemmat saivat yhteistä vapaa-aikaa itselleen.

Pienelle pojalle oli helppo keksiä ikäänsä sopivaa kiinnostavaa puuhaa. Leikimme ulkona ja sisällä, luimme, piirsimme ja kävimme pienillä retkillä. Kulttuuriakin harrastimme: lainasimme kirjastosta lastenkirjoja ja kävimme katsomassa lapsille tarkoitettuja teatteriesityksiä ja elokuvia. Noin kymmenvuotiaaksi asti Tommi kävi luonani joka viikko, mutta sitten käynnit vähitellen muuttuvat satunnaisemmiksi, kun kavერი tulivat hänelle tärkeiksi. Ymmärsin tämän hyvin, ja olen iloinen, kun kavereita löytyy. Lapselle, jolla ei ole sisaruksia, kaverit ovatkin erityisen tärkeitä.

Murrosikäiselle pojalle ja mummolle molempia kiinnostavan puuhan keksiminen ei aina olekaan niin helppoa. Tommi on kiinnostunut tietotekniikasta, ja yhdessä isänsä kanssa hän on asentanut minulle tietokoneohjelmia ja käynyt muutoinkin auttamassa pulmatilanteissa. Hän myös opetti minulle tekstiviestien lähettämisen muutama vuosi sitten. Kesäisin käymme rannalla grillaamassa ja uimassa. Joskus menemme ravintolaan syömään tai nautimme oikein ison ja herkullisen jäätelöannoksen. Sen lisäksi teemme joka kesä yhteisen matkan johonkin Tommia kiinnostavaan kohteeseen.. Olemme käyneet tutustumassa Helsinkiin useammankin kerran, ja tehneet muutamia laivaristeilyjä. Hel-

singin matkoilla voimme yöpyä Niilon kotona, ja Niilokin on ollut mukanamme esimerkiksi Linnanmäellä ja Korkeasaassa. Nyt suunnitelmissamme on matka Tallinaan. Haluan pitää matkaperinnettämme yllä niin kauan kuin Tommi suostuu matkustelemaan mummonsa seurassa. Niilon kanssa matkustelee ukki.

Vaikka mummon Villi Poika Niilo, asuukin kaukana, olemme silti hyvin läheisiä toisillemme. Tämä johtuu siitä, että olen ollut melko paljon häntä hoitamassa jo hänen pienestä ollessaan. Päiväkotiin kun ei voi mennä sairaana, ja ensimmäisinä elinvuosinaan hänellä oli usein etenkin korvatulehduksia. Pitempiä aikoja olen ollut hoitomummona myöskin silloin, kun päiväkotia on ollut suljettuna heinäkuussa, eikä vanhemmilla ole ollut siihen aikaan lomaa.

Pienempänä Niilo halusi, että hänelle lauletaan mahdollisimman monta laulua ennen nukkumaan menoa: Karhun poika sairastaa, Pekka Naakka, Nukke Nieminen ja Nukkumatti olivat hänen lempilaulujaan, jotka piti laulaa useampaankin kertaan ennen iltarukousta. Toisinaan, kun hän vaati laulamaan aina vain lisää, annoin hyvän yön suukon, toivotin hyvää yötä ja kerroin meneväni kahvinkeittoon. Myöhemmin Niilo rupesikin sanomaan muutaman laulun jälkeen: ”Sitten mummo kahvinkeittoon!” Nykyisin ei enää lauleta iltaisin. Laulujen tilalle ovat tulleet iltasadut. Niilo on muutoinkin hyvin kiinnostunut kirjoista ja osaa ulkoa lähes kaikki kirjansa, hänellä kun on ilmiömäinen muisti. Leikkikentällä keinumisesta hän pitää erityisesti, samoin kuin Tommikin aikoinaan.

Tuli aika, jolloin Niilo ei ollut halukas syömään aamupuuroa. Keksin käydessäni kertoa, että teen ihan uutta ja herkullista Villin Pojan Puuroa, ja siitäkö hän innostui. Keitin tavallista kaurapuuroa ja hienonsin sekaan banaania. Syönnin aikana kerroin satua kolmesta Mikko-pässistä, ja jopas alkoi taas puuro maistumaan. Joka kerta, kun menen käymään, pyytää Niilo minua keittämään Villin Pojan Puuroa, äiti kun ei kuulemma osaa sitä tehdä.

Näin jälkeensä tuntuu, että omat lapset kasvoivat aikuisiksi aivan liian nopeasti. Sitten tulivat lapsenlapset ja ajattelin, että he pysyvät vielä pitkään pieninä, mutta vuodet ovat taas kiitäneet, ja Tommi on pian aikamies. Hänen kasvamisensa myötä olen saanut opetella olemaan murrosikäisen mummo. Paljon rikkautta, rakkautta ja iloa on isoäitiys tuonut elämäni. Joskus olen miettinyt, miten mukavaa olisi ollut, jos olisimme vielä

olleet yhdessä lasten ukin kanssa ja saaneet heliä lastenlapsiamme yhdessä: seurata heidän kehitystään ja jakaa niin ilot kuin surutkin. Siitä voin kuitenkin olla kiitollinen, että avioero ei lopullisesti särkenyt ystävyyttä väliltämme. Isoisä tulee usein kotiini, kun lapsenlapset ovat käymässä ja silloin olemme kuten muutkin isovanhemmat. Lapsenlapset ovat tottuneet tilanteeseen, eivätkä ihmettele, miksi Pieksämäen mummo ja ukki eivät asu yhdessä, vaikka Rovaniemen mummi ja ukki asuvat.

Maailma on muuttunut paljon siitä, kun itse olin nuori, samoin kuin siitäkin, kun omat lapseni olivat lapsia ja nuoria. Tuntuu kuin silloin olisi ollut turvallisempaa kuin nykyisin. Maailmaan on tullut uhkia, joita siihen aikaan ei osattu kuvitellakaan: huumeet ovat tulleet meidänkin maahamme, ja maailmalla on tapahtunut monia järkyttäviä ”tahallaan” järjestettyjä onnettomuuksia, joissa on kuollut paljon ihmisiä. Onhan rikollisia aina ollut ja onnettomuuksia tapahtunut, mutta rikosten luonne on nyt toisenlainen kuin ennen. Suomessakaan ei enää eletä lintukodossa, siitä kertoo mm. räjähdys Myyrmannin kauppakeskuksessa. Tällaisessa maailmassa lastenlasteni on kuitenkin elettävä. Huoli maailmanmenosta tuntui painavan monia kirjeen lähettäneitä isoäitejäkin. Enkelien varjelusta lastenlapsilleen he kertoivat pyytävänsä, kuten minäkin teen.

ISOÄITIYDEN TUOTTAMINEN KERTOMALLA

Laura Aro toteaa väitöskirjassaan ”Minä kylässä”, ihmisten kertovan elämästään hyvin eri tavoin. Jotkut kertovat kaikesta tapahtuneesta yksityiskohtaisesti, toiset taas painottavat värikkäitä ja erikoisia elämäkokemuksiaan ja eräät taas eivät tahdo löytää elämästään mitään erityisen tärkeää kerrottavaa. Aro sanoo elämänkaaren tarkoittavan ihmisen elämänvaiheita. Elämänkaari, kuten identiteetti- ja elämäkertomuskin hahmotuvat kerrotusta elämäkerrasta. Elämänkaari ei kuitenkaan ole sama asia kuin elämäkertomus. Aron sanoin: ”Elämäkertomus on kertomus elämästäni, identiteettikertomus on kertomus minusta.” (Aro 1996, 16, 50-51.)

Pirjo Korkiakangas toteaa väitöskirjassaan ”Muistoista rakentuva lapsuus”, omaelämäkerrallisen kerronnan olevan suurelta osin muistelua (Korkiakangas 1996, 25). Toisinaan muistelu voi olla muistelijan ja kertojan kannalta terapiaa ja auttaa asianomaista selviämään kohtaamastaan kriisistä (Ukkonen 2000, 40-41). Uskon, että elämässään suuria haasteita kohdanneet informanttinkin, jotka kertoivat raskaista kokemuksistaan, tunsivat huojennusta, kun saivat purettua kokemuksiaan ja tunteitaan paperille.

Charlotte Linden mukaan elämäkertomus kertoo kertojasta itsestään tai hänelle hyvin merkityksellisestä asiasta. Se on kertomisen arvoinen, koska se tukee tai asettaa epäilyksenalaiseksi kertojan käsityksen itsestään, elämästä yleensä sekä ympäröivästä yhteiskunnasta. (Linde 1993, 20-25.) Elämäkertomus on muuttuva ja kulttuurisidonnainen, ja omia elämäntapahtumia tulkitaan eri tavoin eri elämänvaiheissa. Elämäkertomus heijastaa aina kertojansa elämänarvoja ja se pyritään muokkaamaan koherentiksi. Vaikkei tarina olisi totta, on se kuitenkin tutkimisen arvoinen. (Mts. 3-16.)

Monet kirjeitä lähettäneet isoäidit mainitsivat ilahtuneensa, kun huomasivat pyyntöni kertoa isoäitiydestään. ”Innostuin suunnattomasti huomattessani Keski-suomalaisesta jutun ”Hei isoäiti”. Mutta nyt istuissani koneen ääreen tuli eteen sama vanha ongelma: Olen parempi tarinankertojana kuin sen paperille panijana. Kerrontaan vaaditaan mielestäni kokonaisuus, ihminen.” (Ilona 52 v. I 4.) Vaikka Ilona näin kirjeensä aluksi vähätelikin kirjoittajanlahjojaan, kirjoitti hän kuitenkin pitkän kirjeen, joka oli täynnä asiaa.

Ilo isoäitiydestä sävytti kaikkien isoäitien kirjeitä. Muutoin kirjeet kertoivat isoäitiydestä hyvinkin erilaisista näkökulmista nähtyinä. Tärkein syy tähän on varmaankin se, että olemme oman elämänkaaremmu muovaamia ja elämänarvomme ovat muodostuneet käymämme ”elämän koulun” mukaisiksi. Kirjeiden kuvastamaan ”erilaiseen sävyyn” vaikuttavat tietenkin myös asianomaisen kirjoittajan kyky kertoa ja kirjoittaa. Tutkija on ulkopuolinen ja joutuu tekemään tulkintansa vain kirjeistä saamiensa tietojen pohjalta. Toivottavaa tietenkin olisi, että kirjeen ”yleissävystä” osaisi tehdä joitakin oikeaan osuvia johtopäätöksi, kuten yksi kirjoittajista toivoikin: ”Pyydän anteeksi jos on asian vierestä. Mutta rivien välissä se löytyy.” (Irene 57 v. I 9.)

Se, että elämäkertomuksessa kerrotaan vain kertojalle merkityksellisistä asioista ja tapahtumista, karsi tietenkin kirjoittajieni joukosta pois ne naiset, joille isoäitiys ei jostakin syystä ollut kovin tärkeää - ainakaan sillä hetkellä. Myöhemmin asia voi tietenkin olla toisin, koska elämäkertomus on muuttuva. Kirjeet kertoivat paljon kirjoittajastaan. Varsinkin heidän elämänarvonsa tulivat erityisen selvästi näkyviin. Valitsin tähän lukuun mukaan muutamia näytteitä sellaisista kirjeistä, joista tulee hyvin esille, miten erilaisia asioita kirjoittajat pitävät tärkeinä kertoa elämästään ja isoäitiydestään.

Monet, etenkin vanhempaan ikäpolveen kuuluvat kirjoittajat kertoivat koko elämäntarinansa taustaksi isoäitiydelleen. ”Aloitan siitä kun olin lapsi ja nuori --” (Elina 67 v. I 19). Sanotaan, että vanhemmiten ihmiset tuntevat tarvetta kertoa menneestä elämästään, varsinkin lapsuudestaan ja nuoruudestaan. Näin he asettavat elämänsä tapahtumia – syitä ja seurauksia – kohdalleen, voidakseen paremmin ymmärtää ja hyväksyä elämänsä ja tekemiään valintoja. Ehkäpä näin on näittenkin isoäitien kohdalla. He olivat joutuneet jo varhain tekemään työtä, eläneet lapsuutensa varsin puutteellisissa oloissa ja monilta sota vei nuoruuden. Seuraavaksi ote tällaisesta kirjeestä:

”Olen syntynyt Karttulasta pienen maapaikan tyttö. -- Lapsuus oli köyhyyttä, mutta ei onnetonta. Työtä tehtiin lujasti, vähän navetassa ja metsissä myöskin yhtiön halkojen pinous oli joka talvista puuhaa. Kesäisin ulkotyöt kotona ja naapureissa. Nuoruus ajoitui sotaan. En joutanut haikailemaan mitään viihtyisyyksiä, tehtiin sitä mitä tarvittiin. Se siitä.

Menin naimisiin 1946. Mieheni oli Hämeestä. Kirjeethän ne sinä aikana toi lämpöä ja rakkautta elämään. Meille syntyi 5 poikaa. Yhdet heistä olivat kaksosia. Kaikki terveitä tosivessleitä. Minun vanhempani olivat myös meidän perheessä niin kauan kuin pystyin talouden ja myymälätyön ohessa heitä hoitamaan. --

Pojat ovat avioituneet kaikki. He ovat jo ”vanhoja” miehiä. Lapsenlapsia on 14 kaikki ihania tyttöjä ja poikia. Yhteys pelaa joka suuntaan. Minä etupäässä kirjoitan heille kirjeitä ja kortteja. Nyt kun kerrankin on aikaa. Olen hyvin onnellinen lapsen lapsien olemassa olosta. He myöskin osoittavat käynneillään ja yhteyden pidolla. Jos Teitä kiinnostaa, kirjoitan lisää.” (Vieno 75.v. I 37.)

Vanhemman polven isoäidit kertoivat myös erityisesti iloitsevansa siitä, että heidän lapsensa ja lapsenlapsensa ovat ahkeria ja menestyvät hyvin työssään ja opinnoissaan. Ymmärsin, että isoäidit olivat tunteneet tärkeäksi tehtäväkseen kasvattaa lapsensa työtehtäviksi kunnan ihmisiksi ja saivat nyt ansaittua mielihyvää, kun olivat onnistuneet siinä. Osa isoäideistä tuntui erityisen paljon arvostavan erilaisia oppiarvoja, koska he mainitsivat nämä lastensa ja jopa lastensa puolisoittenkin kohdalla. Varmaankaan heillä itsellään ei ole ollut mahdollisuutta opiskella, ja näin he ehkä tuntevat elävänsä lastensa kautta todeksi omia unelmiaan. Seuraavaksi pari näytettä tällaisista kirjeistä. Ensiksi kertoo eläkkeellä oleva meijeristi-isoäiti:

”On ihana olla isoäiti, olin jo kauan haaveillut että milloin saisin ensimmäisen lapsen lapsen, ja toivoin, että se olisi poika. Nyt minulla on 7 lasten lasta. -- No niin sitten tyttärentäni sai opinnot loppuun Maisterin tutkinnon ja meni naimisiin. Vuoden päästä syntyi poika --. 2 vuoden päästä syntyi tyttö. --

Toinen tyttärentäni oli ollut työelämässä jo 12 vuotta (merkantti) kun löysi elämänsä miehen (lääkäri) ja heillä on kaksi tytärtä. -- Poikani (merkonomi) on 10 vuotta tyttöjäni nuorempi siis iltatähti hänellä on lapsia 3.” -- (Selma 68 v. I 36.)

Toisen kirjeen on kirjoittanut isoäiti, joka kertoo olevansa toimistovirkailija ja insinöörin vaimo:

”Olen Kuopiossa asuva melkein 70-vuotias mummu. Minulla on täällä 19 vuotias tyttären lapsi, aivan ihana ja kaunis nuori neiti. Hän kirjoitti juuri tänä keväänä ylioppilaaksi ja melkein 5 ällää. Hän on rakas meille isovanhemmille. -- Aina olemme tukeneet hänen koulun käyntiään ja kannustettu joka asiassa. --

Iisalmessa on poikani lapsia 3 kappaletta. -- Poikani on metsänhoitaja ja miniäni Solubiologian maisteri, että kyllä voin luottaa heidän taitoihinsa kasvattaa lapset tänä aikana hyvin. Uskovaisia olemme koko suku. -- Lapset on Herran lahja sanotaan, vaan ei mitään leluja. --” (Hilkka 70 v. I 42.)

Seuraava nuorempien ryhmään kuuluva isoäiti pitää elämänsä tärkeimpänä asiana, jo edesmenneen äitinsä neuvon mukaisesti, kasvaa ”hyväksi ihmiseksi”. Kirjeestä kävi ilmi, että hyväksi ihmiseksi kasvaminen on tärkeällä sijalla myös hänen tavassaan olla isoäiti.

”Äitini sanoikin veljelleni ja minulle ettei hän odota meiltä oppiarvoja eikä rikkauksia, vaan että meistä tulisi hyviä ihmisiä. Tiedän tarkasti mitä äiti sillä tarkoitti. Muuan taiteilija, nainen, jonka isä oli pappi, sanoi minulle, että on naivia puhua hyvästä ihmisestä. Hyvä sana on mitään sanomaton. Totta vie tunnen miten helppoa on omaksua tietoa, saada tohtorinhattuja viisi päällekkäin, kerätä osakkeita ja onnistua saamaan urheilussa kultamitalleja. Mutta ollapa joka päivä hyvä ihminen.” (Ilona 52, I 4.)

Jotkut isoäidit ovat yltäneet suorastaan ihmeteltäviin saavutuksiin lapsiaan auttaessaan ja lapsenlapsiaan hoitaessaan. Ei ihme, jos tällaiset elämänjaksot piirtyvät tarkasti mieleen ja niistä haluaa kertoa toisillekin vielä vuosien jälkeen. Seuraavan kirjeen kirjoittaja voisi mielestäni hyvällä syyllä kutsua ”sankari-isoäidiksi”.

”Oli vuosi 1982. Tyttäreni soitti sadan kilometrin päästä, että oli saanut pojan, voisitko tulla häntä hoitamaan kuuden viikon päästä. Niin pientä lasta ei saada päivähoitoon ja äiti ja isä opiskelevat vielä. Mitenkä minä voisin hoitaa niin pientä lasta, kun vasta pari vuotta aikaisemmin minulla oli vakava aivoverenvuoto. Lääkärit eivät antaneet paljon toiveita. Olin sekava, täysin aloitekyvytön ja pakkoliikkeitä. Otsassa oli 4 pientä monttua, koska oli turhaa täyttää niitä. Muisti oli olematon. Sain olla kahtena syksynä kuntoutuksessa kuukauden kerrallaan.

Mieheni oli kuollut yllättäen vasta 53 vuotiaana. Olin vielä jonkinlaisessa shokissa. Uskalsin kuitenkin lähteä yrittämään. Vähän kerrassaan onnistuin vaihtamaan vaippoja pienen rimpuilun kanssa, syöttämään soseita ja kiisseleitä. Uskaltauduin jopa lähtemään ulos vaunuja työntelemään. Puolen vuoden vanhaa ei vielä oteta mihinkään hoitoon. Jatkoin vielä puoli vuotta.

Emme välttämättä tarvitse Sinua enää. Voit lähteä kotiisi, jos haluat! Voi sitä itkua. Menin komeroon itkemään. Piti luopua ”omasta” lapsesta. Nyt vasta surin miehen menetystä. Lähdin kotikonnuille. Tulivat käymään luonani. Itkin, kun tekivät lähtöä, tarrauduin poikaan kiinni. ”Mummi älä itke enää, me kohta tullaan taas.” Poika oli tuolloin 3 ½ v.

Tyttäreni rupesi odottamaan toista poikaa. Ajattelin, että en kiinny tähän poikaan sillä tavalla. Vuodet ovat vierineet ja meillä on ollut paljon yhteisiä hetkiä joita muistelen elämäni loppuun asti. Ns. oma poika täytti kesällä 18 v. On lukiossa pärjännyt todella hyvin. Kirjoittaa keväällä. -- Isoäitinä oleminen on riipaisevan ihanaa. --” (Laina 68 v. I 20.)

Lainan kirjettä lukiessaan tulee pakostakin ajatelleeksi, miten suuri on rakkauden voima – myös parantava voima. Tuntuu ihmeeltä, että noin vakavasti sairas isoäiti jaksoi ruveta hoitamaan vauvaa, ja vieläpä selvisi kunnialla urakastaan. Ehkäpä juuri se, että tunsu itsensä tarpeelliseksi ja rakastetuksi auttoi häntä toipumaan sairaudestaan. Mietin, vaaditaanko isoäideiltä toisinaan liikaa? Ymmärsikö tytär miten suuria ponnistuksia vauvaikäisen lapsen hoitaminen vaatii, kun pyysi noinkin vakavasta sairaudesta toipumassa olevaa isoäitiä pienen lapsensa hoitajaksi. Entä kuinka hän ja lapsen isä uskalsivat jättää kuuden viikon ikäisen lapsen ja sairaan isoäidin ”hoitamaan toisiaan”? Jälkikäteen ajateltuna tyttären ratkaisu oli kuitenkin oikea. Kirjeestä sai sen käsityksen, että isoäiti on vuosien myötä täysin toipunut sairaudestaan.

Yritin löytää aineistostani myös sellaisen kirjeen, jonka kirjoittajalla ei olisi ollut mitään erityistä kerrottavaa, mutta jouduin toteamaan, että jos mitään kerrottavaa ei ole, niin silloin ei myöskään kirjoiteta. Laitan kuitenkin näytteeksi lyhyimmän saamani kirjeen.

Sen kirjoitti varsin iäkäs ja sairasteleva isoäiti, joka kuitenkin piti asiaa niin tärkeänä, että halusi kirjoittaa ja kertoa ihan tavallisesta mummona olostaan.

”Asun pienessä kaupungissa, ja lapsenlapset ovat melko lähellä että usein käyvät mummon luona. Minä kun asun yksin niin he tulee aina kun on aikaa. Kyllähän he ovat minulle Rakkaita ja olen saanut nauttia lastenlasteni kautta rikasta elämää ja siitä kuuluu kiitos taivaan Isälle. Kun he kaikki ovat terveitä. Heistä on osa koulussa ja osa töissä ja vielä kotonakin. Onhan se hauskaa kun kaikki ovat aina yhdessä ainakin kun on paljon syntymä päiviä mitä pitää juhlia. Niitä synttäreitä on ympäri vuoden. Tämä on töherrystä kun olen ollut sairaana niin tutisen. Minä olen 77 v. Lastenlapset heitän ikänsä 33 v 28 v 27 v 21 v 20 v 16 v 16 v kaksoset 17 v 23 v 18 v 17 v 11 v 10 v 3 v 1 v” Terveisin Mummo vaan.” (Liisa 77 v. I 33.)

Omista epäonnistumisen tunteistaan on vaikeaa kertoa toisille. Tästä huolimatta kirjoittajien joukossa oli jokunen rohkea isoäiti, joka uskalsi kertoa, ettei omasta mielestään ole osannut olla sellainen, kun hyvän mummon tulisi olla. Seuraavana isoäidiksi tulemisestaan kertoo mummo, joka oli menettänyt kolme omaa lastaan ja kokenut avioeron. Hän oli myös joutunut hoitamaan lapsenlapsiaan väsymykseen asti, joten ei ole ihme, jos ei sitten jääkään voimia ainaiseen lasten hellimiseen.

”Isäni kuoli sodassa ollessani 5 vuotta, joten olin pienenä isoäidin huostassa monia vuosia, en ole läheskään hänen veroisensa, vaikka silloin en vielä ymmärtänyt hänen hyvyttään ja lämpöään. --

Ehkä mulla on ollut menetyksiä elämän varrella niin paljon, että alussa meni paljon aikaa oman elämän järjestelyyn, joten tavallinen sylissäpito ja lepertely unohtui liian hoidamisen tieltä. -- Välillä tunsin olevani huono mummo. --

Nyt he kasvavat ja elävät kohta omaa elämäänsä -- ja tietävät että heillä on tämän lainenkin mummo, eli mummo joka kyllä välittää vaikkei aina hali tai soittelekaan.” (Elma, 66 v. I 18.)

LASTEN AJATUKSIA VANHUUDESTA

Sain lahjaksi Riitta Koikkalaisen, Anu-Liisa Rissanen ja Leila Erosen toimittaman kirjan ”Minä vanhana”. Kirjaan on poimittu Heinäveden kouluissa kirjoitettuja, eri ikäisten lasten kouluaineita siitä, millaiseksi he kuvittelevat vanhuutensa. Kirja osoittautui erittäin mielenkiintoiseksi: lasten ajatukset ovat raikkaita, ja tuovat samalla esille sen, miten paljon aikuisten teot ja puheet muokkaavat lasten ajatusmaailmaa. Kirjaa lukiessani huomasin, että useat tytöt liittivät vanhuuden kuvaansa myös isoäitiyden, ja päätinkin ottaa tutkielmani loppuosaan mukaan muutamien ”tulevien mummojen” ajatuksia ja toiveita. Poikien ajatukset vanhuudestaan ja vaarina olostaan jouduin jättämään pois, kun tutkielmani pääasiallisena tarkoituksena on kertoa isoäitiydestä. ”Se, että mummo tai vaari on näkymässä ja vaikuttamassa lapsen elämään, muokkaa myös osaltaan hänen käsitystään koko ihmisen elinkaaresta ja sitä tietä laajentaa lapsen kykyä ymmärtää muutakin kuin itseään ja omaa lähipiiriään”, toteaa Leila Eronen (Koikkalainen & Rissanen & Eronen 2001, 137).

Kun kirjoittajat ovat eri-ikäisiä (luokilta I-IX), on kirjoitukset tietenkin suhteutettava kirjoittajan ikään. Vanhimmat kirjoittajathan edustavat jo nuorisoa, ja heillä on näin ollen enemmän tietoa ja myöskin kirjoituskokemusta. Hämmästyttävän hyvin nuorimmatkin kuitenkin kirjoittivat. Kirjan toimittajat saivat julkaisuluvan 130:stä tekstistä, mutta aineistoa tietenkin jouduttiin karsimaan. Kirjan esipuheessa korostetaan, että teoksen ulkopuolelle jääneet tekstit eivät olleet ”huonoja”, mutta teokseen haluttiin valita nimenomaan ne kirjoitukset, joissa oli keskitytty pohtimaan vanhuutta. Jotkut kirjoitukset olivat jääneet teoksesta pois siksi, että samantyyppisiä kirjoitelmia oli tarjolla useampiakin.

Lasten tärkeimpiä toiveita olivat halu saada pysyä terveenä ja mahdollisimman nuorekkaana, olla suhteellisen varakas ja omistaa ystäviä. Monet myös haaveilivat omasta talosta, jonka useimpien mielestä tulisi olla järven rannalla, ja jossa olisi kaunis puutarha. Joillekin tuntui riittävän pieni mökkikin, mutta joukossa oli pari sellaistaakin kirjoittajaa, jotka haaveilivat suuresta kartanosta. On selvää, että maaseudulla asuvista lapsista osa toivoo voivansa asua maatilalla vielä vanhanakin. Useimmat kirjoittajat tuntuivat olevan hyvin eläinrakkaita ja halusivat ainakin yhden lemmikkieläimen seurakseen. Olipa jonkun haaveena oma hevostallikin. Mielikuvitus lensi monissa kirjoituksissa. Esimer-

kiksi Minttu Kärki (Lajulahden koulu V lk.) kuvailee hirmuisia lemmikkejään: viittä tarantellaa, neljää kuristajakäärmettä ja paria leijonaa, joita hän sitten vanhana hoitelee Teräsmummo-nimisen robotin kanssa, kun ”oikeat ihmistaloudenhoitajat” pelkäävät moisia lemmikkejä. Hän uskoikin olevansa oikea supermummo, ja aikoi kokeilla benji-hyppyäkin vielä 90-vuotiaana. (Mts. 25-26).

Pitkät maailmanmatkat olivat monen kirjoittajan haaveina, sitten kun vanhana on aikaa ja varaa matkustaa. Eräs tuleva mummo suunnitteli 90-vuotispäiviäänkin Kanarian saarille. Liikuntaharrastusta pidettiin tärkeänä. Useampikin kertoi aikovansa panostaa liikuntaan ja terveellisiin elämäntapoihin, jotta pysyisi mahdollisimman pitkään terveenä ja pirteänä. Muita kirjoituksissa mainittuja harrastuksia olivat mm. puutarhanhoito, lukeminen, käsityöt ja TV:n katselu. Perinteisesti mummouteen liitetyn keinu-tuolinkin aikoi hankkia puolenkymmentä kirjoittajaa, joista puolet arveli keikutellessaan kutovansa lapasia ja sukkaa lapsenlapsilleen: pari mummoa oikein villahuivi hartioillaan.

Parikymmentä kirjoittajaa kertoi suloisista lastenlapsistaan, jotka käyvät usein mummoaan ilahduttamassa. Myös mummo vierailee usein heidän luonaan. Suunnittelipa eräs kirjoittaja muuttavansa vanhana asumaankin lapsensa perheeseen, koska masentui yksin ollessaan. Eräs kirjoittajista mainitsi haluavansa tulla hyväksi ja ymmärtäväiseksi mummoksi, ja kirjeitten sävy yleensäkin kertoi myönteisestä suhtautumisesta isoäitiyteen. Uskonnollisuus tuli esiin sen verran, että muutamat kirjoittajat suunnittelivat käyvänsä kirkossa 1-2 kertaa viikossa, ja yksi kirjoittajista toivoi rauhallisen kuoleman jälkeen pääsevänsä taivaaseen.

Lasten kirjoituksista näkyivät myös aikaamme liittyvät pelot. Pelättiin luonnon yhä pahenevaa saastumista, eläinten kaltoinkohtelua, sotia, nälänhätää, työttömyyttä ja omaan vanhenemiseen liittyviä muutoksia ja sairauksia. Toisaalta joillakin kirjoittajilla tuntui olevan se käsitys, että vanhana on aikaa ja voimia, jotta voi tehdä kaikki kotityötkin hyvin perusteellisesti. Pari tyttöä kuvaili ensin hyvää vanhuuttaan, mutta päätyi lopuksi pohtimaan sitä, ettei tulevaisuuttaan voi tietää varmasti etukäteen: vanhuushan voikin olla täynnä sairautta ja yksinäisyyttä. Vanhainkoti, erityisesti dementiaosasto, tuntui olevan kauhun paikka useammallekin kirjoittajalle. Ehkäpä he olivat joskus käyneet huonokuntoisten osastolla, ja näky oli järkyttänyt heitä.

En malta olla laittamatta tähän lopuksi joitakin näytteitä lasten kirjoituksista. Huomasin, että niistä kertomalla, en pysty tekemään oikeutta kirjoittajille ja heidän kerronnalleen, vaan edes muutaman kirjoittajan täytyy saada oma äänensä kuuluville. Valitsin näytteet niin, että jokaisessa niistä tarkastellaan vanhuutta vähän eri näkökulmasta. Lapsethan ovat omanlaisiaan persoonallisuuksia, kuten mummotkin, ja heillä on jo omat pienet elämäntarinansa, jotka ovat muovanneet heitä. Ensimmäisen aineen on kirjoittanut Jenni Hovatov, Sarvikummun koulun II luokan oppilas. Kirjoitelman nimi on ”Minä vanhana”:

”Minä olen nyt 90 vuotias. Asun punaisessa talossa joka sijaitsee Sarvikummussa. Minä asun omassa talossani yksin. Minun luonani käy usein lapsenlapsia ja he viihtyvät hyvin luonani.

Minulla on myös työpöydälläni herätyskello joka soi aina aamuisin. Kun minä olen noussut ylös, aloitan päivän työt.

Ensin minä syön. Sitten minä siivoan pöydän ja alan tiskata astioita. Seuraavaksi vien matot ulos tuulettumaan ja sitten minä lämmitän talon.

Minulla on myös talossani koira. Käytän sitä ulkona.

Iltapäivällä minä alan tehdä ruokaa. Syönnin jälkeen menen pitkäksi ja lepuutan jalkojani. Kun olen levännyt vähän, käyn ulkona ja annan linnuille ruokaa.

Illan tullen minä käyn tervehtimässä ystäviäni. Kun olen tullut kotiin katson telkkaria ja juon jotain kuumaa. Minulla on myös hartiahuivi ylläni ja istun nojatuolissa.

Vähän ajan kuluttua menen nukkumaan. Koirakin tulee viereeni.” (Mts. 47-48.)

Se oli eloisa kuvaus hyväkuntoisesta ja ahkerasta mummosta, joka ei haaveile maailmanmatkoista, vaan on tyytyväinen tavalliseen arkielämään omassa kodissaan. Myöntää täytyykin, että itse kukin saisi olla tyytyväinen, jos vielä 90-vuotiaana olisi noin terve ja omatoiminen. Seuraavan kirjoittajan, Torvelan koulun kolmannen luokan oppilaan Milla Nissisen kirjoituksesta ”60 vuotta eteenpäin” kuvastuu hätä maapallon saastumisesta:

”Meidän tilamme Koikkala on vielä tallella. Minä asun Koikkalassa oman perheeni kanssa, mutta suunnittelen muuttaa uudelle planeetalle.

Asumme siellä vain sen aikaa, että maapallo saa rauhassa levätä ihmisten sotkuilta. Toivottavasti ihmiset oppivat tästä, koska se maksaa kauheasti. --

Olen 69 v, ja elämäni aikana olen kokenut monenlaisia seikkailuja. --

Kaupungit ovat yhä saasteisempia ja saasteisempia. Kohta täällä ei voi asua, ja autot ovat siihen syy. Ihmiset asuvat yhä saasteisemmin ja syövät roskaruokaa --.

Eläimet tulevat maalle. Minun mieheni nimeltään Toni on iloisissaan, koska hän on eläinlääkäri. Minulla on neljä lasta. -- Lapsetkin ovat iloisia, vaikka eivät ehdi olla eläinten kanssa, koska he joutuvat hoitamaan lehmät, kanat, siat, lampaat ja undulaatit, eli aikaa ei ole paljon muille eläimille.

Kasveja on hyvin paljon täällä maalla, ja uusia kasveja tulee. Ilma on alkanut saastua, sillä otsonikato pahenee. Voi ei! Vesi saastuu, mitä nyt tehdään? Järvet rehevöityy umpeen ja vesilinnuille tulee pakokauhu, koska kalat kuolee happikatoon. Ruokaa on enää mahdottomuus saada kaupungissa, mutta maalla on toisin. --

Onneksi minä asun maalla ja ajan polkupyörällä. Ihmiset ovat väsyneitä ja sairastuvat astmaan, sekä syöpään ja kaikki johtuu saasteista --. Maalle tulee lisää innokkaita työkentelijöitä. --

Nyt lähden pois uudelta planeetalta.” (Mts. 90-92.)

Kovin olivat synkkiä kirjoittajan kuvitelmat maailmasta, jossa voisi joutua vanhuutensa viettämään. Nykyisin puhutaan ja kirjoitetaan paljon maapallon saastumisesta, ja se on tietenkin hyvä asia. Toisaalta lasten kirjoituksia lukiessani mietin, mahtaako heidän herkkään mieleensä iskostua liikaakin pelkoja tulevaisuuden suhteen, kun niin monet kirjoittajat olivat asiasta todella huolissaan. Edellisen aineen kirjoittaja oli vasta 9-vuotias ja hänellä oli ilmeisen hyvä mielikuvitus, mutta myös aitoa pelkoa kirjoitelmaan sisältyi.

Lopuksi vielä pari vähän vanhemman koulutytön kirjoitusta. Ensimmäinen niistä on nimeltään ”Vanhuuteni”, ja sen on kirjoittanut Sarvikummun koulun kuudesluokkalainen, Minna Piironen:

”Mä toivon että mä olisin vanhana onnellinen ja yksinäinen mä en ainakaan haluis olla. Mä haluisin paljon lapsenlapsia, jotka sitten voisivat vieraila mun luona kun mä mummona kiikkuisin kiikkutuolissa kahvia ryyistäen.

Hirveen vanhaks mä en kuitenkaan haluis elää, olis kamalaa jos joutuis sängyssä olemaan loppuelämän tajuamatta maailman menosta mitään, mä säälin sellasia.

Mä haluan elää vanhuuteni terveenä ja varakkaana, ennen kaikkea kuitenkin onnellisena. Silloin kun mä oon vanha, maailma on varmaan silloin jo muuttunut hirveen paljon.

Tuntuu vähän oudolta ajatella sitä nyt minkälaisessa paikassa sitä vanhana köpöttelee.

Mä haluisin vanhana asua kaupungissa, missä kaikki olis lähellä ja ystävätkin --. Kaupungissa on kyllä paljon saasteita ja melua. -- Mä haluisin sit että mulla olis paljon eläimiä joitten kaa asua, eläimet on hurjan ihania.

Mä toivon et sit kun mä oon vanha, maailma olis paljon järkevämpi kun nyt --. Vanhuudenpäivät köyhänä ... ei olis hyvä juttu. -- Pääasia et oon sit vanhana onnellinen.” (Mts. 65-67.)

Viimeisen aineen, ”Elämäni 50 vuoden kuluttua”, on kirjoittanut yläasteen oppilas Laura Rissanen (9c). Kirjoitus poikkeaa olennaisesti aiemmin esittelemistäni, mutta onhan kirjoittaja huomattavasti muita kirjoittajia vanhempikin. Laura Rissanen ottaa kantaa niinkin arkaan ja kiistanalaiseen asiaan kuin eutanasiaan. Kirjoitus on aika pitkä, silti sitä ei mielestäni oikein voi lyhentää, koska siinä olevat ajatukset eivät silloin tulisi esiin sellaisina kuin kirjoittaja on ne tarkoittanut.

”Talo on suuri, kivinen, ehkä hieman kolkonnäköinenkin. Rehevä puutarha päättyy järven rantaan, ja kaikkialla ympärillä humisevat syvänvihreät ikimetsät. Istun pehmeässä sohvassa villiviinien tiiviisti ympäröimällä kuistilla. Viereisessä tuolissa selailee lehteä aviomieheni.

Olemme kumpikin 66-vuotiaita kolmannen maailmansodan veteraaneja. Sota syttyi ollessamme nuoria upseereja ja kesti kolme tuhoisaa vuotta. Sen jälkeen vei kymmeniä vuosia nostaa elämä takaisin urilleen, ja kaikenlainen jälleenrakennus jatkuu edelleen.

Vaikka tunsimme mieheni kanssa toisemme jo ennen sotaa, vasta se osoitti meille, että kuulumme yhteen. Sodan jälkeisen ajan ja suunnitelmien mukaan myös kaikki tulevat päivämme vietämme työskennellen kansainvälisessä avustusjärjestössä Rauha-projektissa, joka on 40 vuotta sitten aloitettu ohjelma maailmanrauhan takaamiseksi.

Toimistomme on Pariisissa, mutta työ on pääosin matkustamista: kokouksia ja kenttätyötä. Ja vaikka se on hyvin sitovaa, järjestämme silti itsellemme aikaa käydä kodissamme Itä-Suomessa.

Olemme jo vanhoja, mutta silti terveitä ja virkeitä kasvissyönnin, runsaan liikunnan ja monien kehittävien harrastusten sekä erittäin mielenkiintoisen työn ansiosta. Nuorempana kauhistelin vanhoja ihmisiä, ryppyistä ihoa, huonoa muistia ja värisevää ääntä, mutta iän myötä olen oppinut, että vanhenemisellakin on tarkoituksensa ja elämä jatkuu, vaikka askel ei nousekaan enää niin kevyesti.

Silti en vieläkään voi vieraillla vanhainkodissa saamatta kylmiä väreitä jo siitä laitoksen tuoksusta ja kymmenien ihmisten silmistä, joista kuvastuu pelkkä tyhjyys.

Vaikka tiedän, että ajatus on täysin väärä ja syrjivä, eikä se saa koskaan julkista hyväksyntää, niin silti mielestäni ei ole oikein yhteiskuntaa eikä erityisesti työikäisiä ihmisiä kohtaan pitää yllä erittäin kallista vanhustenhoitojärjestelmää ihmisille, jotka ovat jo elämänsä eläneet ja vain odottavat kuolemaa.

Siitä syystä kannankin aina mukanaani tablettia, jolla voin vaivattomasti päättää päiväni ennen kuin minusta tulee taakka jollekin toiselle ihmiselle.

Ja miksi tunnen pystyväni tähän? Makuuhuoneemme kaapissa on kaksi urhoollisuusmitaliani, niiden vieressä raportti jo lähes loppuunsaatetusta rauhanprojektista, jonka johtajina olemme mieheni kanssa toimineet, elämäkertani ja testamenttini sekä kaikki ne äitienpäiväkortit, joita olen vuosien kuluessa saanut lapsiltani ja lapsenlapsiltani.

Uskon, että siinä on yhden ihmisen elämäntyö ja että kun hetki koittaa, olen valmis.”
(Mts. 118-121.)

Kirjoitus pistää ajattelemaan. Käsitykseni mukaan kirjoittaja ihan tosissaan on närkästynyt vanhustenhoidon nuoremmalle väestölle aiheuttamista suurista kuluista. Kirjeen perusteella voisi olettaa, että hän hyväksyisi myös eutanasian ongelman ratkaisuksi, jos asia olisi hänen päätettävissään. Mahtaisikohan hän suositella samaa ratkaisua myös nuorempien, vakavasti sairaiden ja vaikeavammaisten kohdalla? Heidänkin hoitonsa on kallista yhteiskunnalle. Tässä yhteydessä täytyy tunnustaa, etten haluaisi oman elämäni keinotekoista ylläpitämistä, silloin kun paranemisesta ei ole enää mitään toivoa ja hoito vain pitkittää kärsimystä. Esimerkkinä tällaisesta tapauksesta voin mainita aivokuoleman. Siinä vaiheessa toivoisin lempeää saattohoitoa ja mahdollisimman hyvää kipulääkitystä. Myrkkykapseli, jota kirjoittaja suunnitteli kantavansa aina mukanaan, on sitten asia erikseen.

POHDINTAA

Kun ensimmäisen kerran aloin lukea isoäitien lähettämiä kirjeitä, olin jotenkin alitajuisesti varustautunut lukemaan iloisia ja kepeitä tekstejä, joita on helppo ja mukava lukea. Arvelin kirjeiden olevan melko lyhyitä ja pursuvan iloa ja onnea. En arvannut, että minun sallittaisiin kurkistaa myös syvälle isoäitien surujen ja huolten varastoon. Joukossa toki oli kirjeitä, joissa isoäidit eivät ainakaan kertoneet suurista suruista, vaan lähes pelkästään isoäitiyden tuottamasta ilosta. Iso osa kirjeistä sisälsi ilon lisäksi myös kirjoittajansa elämään liittyviä vaikeita asioita: jo lapsena alkanutta raadantaa, evakkotietä, avioeroja, sairautta ja kuolemaa. Tiedän, ettei ihmisen osa ole aina helppo, mutta ihmetellä täytyy sitä henkistä lujuuutta, jolla kaikki toistuviakin vaikeuksia kohdanneet informanttini olivat kestäneet vaikeutensa murtumatta ja kasvaneet ihmisinä.

Vaikka tutkijan pitäisi pysyä etäisen viileänä ja ulkopuolisena, täytyy tunnustaa, että itkin joitakin kirjeitä lukiessani. Jotkut niistä koskettivat minua henkilökohtaisestikin, koska itse olin käynyt elämässäni läpi samanlaisia asioita. Joskus olen pohtinut, miksi joillekin ihmisille tuntuu kertyvän niin paljon suuria suruja, kun taas jotkut toiset näyttävät pääsevän helpommalla. Kirjeet tukivat tätä käsitystä, mutta vastausta kysymykseeni nekään eivät antaneet. Isoäidit olivat rohkeita, kun uskaltautuivat kertomaan myös raskaista asioista. Ainakin toivon, että kirjoittaminen myös kevensi heidän mieltään. Mummouden koko kuva olisikin jäänyt kovin kapeaksi, jos kerronta olisi ollut vain yhtä ”ilotulitusta”.

Pohdin, miten kirjoittamalla tuotettu kerronta poikkeaa sanallisesta kerronnasta, ja olisivatko isoäidit kenties kertoneet erilaisista asioista, jos olisimme olleet ”kasvokkain”? Olisinko saanut heistä erilaisen kuvan ja kertonut erilaisia asioita, jos olisimme tavanneet? Suullinen kerrontahan on ”vapaamuotoisempaa ja rönsyilevämpää”, ja ihmisen persoonallisuus kuvastuu myös hänen ulkoisesta olemuksestaan. Jos olisin haastatellut informanttejani, niin oma persoonani ja se miten kemiamme olisivat kohdanneet, olisivat varmaankin vaikuttaneet siihen, mitä kukin haastateltavani olisi kertonut. Jos informanttini olisi ollut puhelias ja kokenut haastattelutilanteen turvalliseksi, hän olisi ehkä kertonut vapautuneesti, kun taas ujompi ja varautuneempi henkilö olisi voinut jättää arat

asiat kertomatta. Laura Aro on todennut, että” kertojan ja kuulijan intiimi läheisyys ei ole tae ‘hyvästä’, runsaskerrontaisesta haastattelusta” (Aro 1996, 50).

Tutkimuksessani selvimminkin esiin nousseet asiat olivat *rakkaus* ja *huolenpito*. Ne tuntuivat voimakkaina kaikkien isoäitien kirjeissä. Nekin, jotka kertoivat uupumuksestaan, mainitsivat saaneensa voimaa rakkaudesta. Monilla isoäideillä tuntui olevan liiallisiäkin vaatimuksia jaksamisensa ja hyväksi isoäidiksi pyrkimisensä suhteen. Monet vertasivat itseään omaan tai omien lastensa isoäitiin, ja yrittivät tulla heidän kaltaisikseen. Marika Mäkelä toteaa tutkielmansa yhteenvedossa isoäitien arvostavan isovanhemmuuttaan ja lastenlasten tuovan iloa heidän elämäänsä (Mäkelä 1999, 2).

Tässä tutkimuksessa tuli esille sama asia: kaikki kirjeiden lähettäjät arvostivat isoäitiyttä ja halusivat osallistua lastenlastensa elämään. Isoäitiys oli heille iloinen asia, ja jokainen, jolle oli annettu tilaisuus, oli hoitanut lapsenlapsiaan, leikkinyt heidän kanssaan, kertonut satuja ja puuhaillut yhdessä lasten kanssa. Isoäidit myös pitivät tärkeänä ohjata lapsenlapsiaan erottamaan oikean ja väärän sekä kunnioittamaan tärkeinä pitämiään perinteisiä suomalaisia elämänarvoja. He myös toimivat perinteen välittäjinä lapsenlapsilleen.

Viime vuosikymmeninä maassamme on tapahtunut suuria muutoksia. Maaseudulta etenkin nuori väki on muuttanut työn perään etelän kasvukeskuksiin, suurin osa naisista käy työssä kodin ulkopuolella ja avioerot sekä erilaiset uusperheet ovat yleistyneet. Maamme elinkeinorakenne on täysin muuttunut, ja tietotekniikka on tullut osaksi arkipäiväämme. Tämä kaikki on tietenkin koskettanut isoäitejäkin. Monet heistä asuvat nykyisin matkojen päässä lastensa perheistä. Kuitenkin, vaikka päivähoitolailla on pyritty turvaamaan lasten hoitopaikat, tarvitaan isoäitejä usein tilapäisavuksi lapsenlapsiaan hoitamaan. Osa isoäideistäkin käy työssä, eikä tietenkään voi aina lähteä auttamaan, mutta työelämän ulkopuolella olevat mummot menevät mielellään avuksi tarvittaessa. Lapsiperheiden onkin turvallista tietää, että mummo on hätätilanteessa saatavissa avuksi usein hyvinkin lyhyellä varoitusaajalla.

Mietiskelin myös sitä, millainen vaikutus informanttieni kerrontaan on ollut tiedolla, että kirjeet menevät yliopistoon, ja että ne talletetaan myöhemmin muistiarkistoon. Ennen kuin aloittivat kirjoittamisen, isoäidit varmaan tarkkaan miettivät, mistä asioista

haluavat kertoa. Ehkäpä he myös pohtivat, millaisista asioista heidän toivotaan kertovan. Kysehän ei ollut kirjeestä vanhalle ystävälle. Mielessä voi olla myös ajatus siitä, millaisen kuvan kirjoittaja halusi antaa itsestään isoäitinä, ja tekeekö kirje oikeutta tälle mielikuvulle. Joka tapauksessa kirjeet olivat persoonallisia ja mielenkiintoisia. Pitkät kirjeet olivat suorastaan inspiraation vallassa kirjoitettuja, niin värikkäitä ja sujuvia ne olivat. Kirjeissä kerrottiin lähinnä isoäidin omasta elämästä ja hänen lapsenlapsistaan. Nähtävillä oli elämän koko kirjo iloineen ja suruineen, kuten tämän esityksen aikaisemmista luvuista voidaan päätelläkin.

Sinikka Vakimo on huomannut tutkimuksissaan, että ”nykyiset ikääntyneet naiset haluavat edustaa toisenlaista menevää ja modernia vanhuutta, elämää”. Jotkut hänen haastattelemistaan naisista ovatkin sanoneet, että ”sukkaa kutova mummo odottaa vain kuolemaa”. Heidän mielestään siis ”paikoilleen jämähtäminen” oli lähes sama uhka kuin kuolema. (Vakimo 2000b, 15.) Kaikki kirjeitä lähettäneet isoäidit elävät täyttä elämää: liikkuvat, seuraavat aikaansa ja osallistuvat, kukin voimiensa ja kiinnostuksensa mukaan. Kukaan heistä ei ole ”jämähtänyt paikoilleen”. Leena Eräsaaren mukaan moderni mummo on liikkuvampi ja enemmän ulkomaailmaan suuntautunut kuin ”keinutuolissa istuva sisarensa”. (Eräsaari 2000, 70). Niinpä informanttini voinee määritellä moderneiksi perinteitä arvostaviksi nykymummoiksi.

Ketkä tutkimukseen kirjoittivat ja ketkä eivät? Mielestäni tutkittavat edustavat melko tasapuolisesti erilaisia Keski-Suomessa ja Savossa asuvia isoäitejä, vain ”uraputkessa olevat” ja naiset, joita isoäitiys ei kiinnosta, puuttuvat joukosta. Selvää on myös, että hyvin iäkkäät ja sairaat isoäidit eivät ole jaksaneet kirjoittaa. Isoäitien koulutustaso vaihteli, kuten ”oikeassakin elämässä”, korkeimman koulutuksen omaava kirjoittaja oli terveystieteiden lisensiaatti. Suuri osa tavallisimmista naisten ammateista oli edustettuna. ”Kirjoittavia” isoäitejä joukossa ehkä kuitenkin oli enemmän kuin satunnaisesti valitussa joukossa olisi ollut.

Millaisista asioista isoäidit eivät kertoneet? Vaikka monet kertoivat paljon elämästään ja sen eri vaiheista melko tarkasti, niin naiseudesta ja siihen liittyvistä asioista ei juurikaan kerrottu. Tämä varmaankin johtui siitä, että kirjoittajat kertoivat elämästään isoäidin näkökulmasta katsottuna, koska isoäitiyden kokemuksistahan heitä oli pyydetty kertomaankin. Yksi nuoremmista isoäideistä kuvaili ulkonäköään, ja kertoi, ettei usko näyt-

tävänsä perinteiseltä mummulta pitkien liehuvien hiustensa ja pukeutumistyyliensä vuoksi. Toinen, myös nuorempia edustava isoäiti painotti, ettei ole mummo aviomiehelleen, vaan ainoastaan lapsenlapsilleen.

Hätkähdin, kun diakonian virkaa hoitava ystäväni kysyi, kertoiko kukaan isoäideistä perheväkivallasta. Hän oli joutunut kohtaamaan tämän vaikean asian työssään myös vanhusten kohdalla. Vanhaa äitiä saattaa pahoinpidellä alkoholisoitunut aikamiespoika rahaa äidiltä kiristääkseen. Ystäväni kertoman mukaan myös puoliso saattaa joskus syyllistyä pahoinpitelyyn. Yhdessäkään kirjeessä ei onneksi kerrottu tällaisesta eikä muustakaan kaltoinkohtelusta. Haluan uskoa, ettei kukaan informanteistani ole joutunut tällaista kokemaan tai näkemään. Pahoinpitelyn uhriksi joutuneelle asia on varmasti niin arka, ettei siitä hevin puhuta kenellekään ennen kuin viimeisessä hädässä. Häpeä ja suru on niin suuri.

Muuttuvien olosuhteitten ja alati kehittyvän kulttuurin vuoksi jokainen sukupolvi kokee vanhenemisensa eri tavoin. Kuitenkin vanhenemiseen kuuluu aina kehityssuunnan muutos. Mitä kaikkea vanheneminen onkin ihmiselle, se merkitsee aina myös luopumista nuorten ja keski-ikäisten mielessään hellimästä kuvasta jatkuvasti osaavammaksi ja vahvemmaksi rakentuvasta ihmisestä. Tarpeellisuudentunne näyttää ennustavan hyvää vanhuuden elämänlaatua (Christiansson 1994, 3, 107). Isoäitiys saa naiset kokemaan itsensä tarpeellisiksi ja rakastetuiksi. Samalla he pääsevät tuhlaamaan rakkautta lapsenlapsiinsa. Tämä on tärkeätä niin isoäideille kuin lastenlapsillekin.

Lukiessani tutkielmaani, olen pohtinut missä määrin tutkimukseni on objektiivinen ja totuudellinen. Olenko ollut tasapuolinen kerronnassani, vai olenko tuonut enemmän esille asioita, jotka ovat olleet minulle itselleni läheisiä ja tärkeitä? Aineistonsa tulkkina tutkija liittyy totuuteen ja objektiivisuus taas tutkijan ennakkoluulottomuuteen tai ennakkoluuloihin (Suojanen 1999, 112). Varmaankin oma isoäitiyteni ja persoonani ovat vaikuttaneet aineistoni käsittelyyn. Toivoakseni ei kuitenkaan niin paljon, että se vääristäisi pahasti tutkimustani. Isoäitien kirjeet ovat antaneet hyvän pohjan tutkimukselleni. Lähdekirjoina olisin ehkä voinut käyttää vähän enemmän vieraskielistä kirjallisuutta, mutta toisaalta tutkimani suomalainen isoäitiys tulee ehkä parhaiten esille juuri suomalaisessa kirjallisuudessa. Meidän oma kulttuurimme vaikuttaa voimakkaasti myös isoäitiyteen.

Pidän kovasti lapsista, mutta rehellisesti täytyy myöntää, että ajattelen erityisellä hellyydellä vammaisia lapsia. ”Vammainen” on mielestäni niin leimaava sana, että toivoisin mieluummin puhuttavan erityislapsista. (Nimitys onkin jo varsin yleisesti käytössä.) Haluuni kirjoittaa tutkimukseeni oma luku vammaisten lasten isoäideistä, liittyy varmaankin se, että itsekin olen lievästi autistisen lapsen mummo. Omia ajatuksiani ja tuntejani en pystynyt kertomaan, koska asia on minulle niin uusi, että sen käsitteleminen omassa mielessäni on vielä kesken. Niinpä annoin informanttieni, joiden lapsenlapset olivat jo isoja, kertoa tunteistaan. Muutoinkin katsoin, että näiden isoäitien oli tarpeen saada äänensä kuuluville: merkitseehän neljä vammaista lapsenlasta tässä joukossa sitä, että lähes kymmenen prosenttia kirjoittajista on joutunut tämän vaikean asian työstämään ja hyväksymään. Jos minut lasketaan mukaan, prosenttiluku onkin jo yli kymmenen.

Tutkielman tekeminen isoäideistä on ollut mielenkiintoinen ja kasvattava kokemus. Sitä tehdessäni olen joutunut peilaamaan myös omaa elämäni ja isoäitiyttäni. Olen joutunut punnitsemaan mielessäni monia asioita ihan uudesta näkökulmasta, kun olen päässyt tutustumaan niin monien isoäitien elämään ja ajatuksiin. Ennen kuin aloin kirjoittaa vanhuudesta, tutustuin melko perusteellisesti useampaankin asiaa käsittelevään teokseen. Erityisesti minua puhutteli, jo aiemmin mainittu Merete Mazzarellan toteamus, että tiedämme ihmisen vanhenevan, ja vanhuuden päättyvän aina kuolemaan, mutta sisäistämmekö sen, että asia – siis kuolema – koskee myös juuri minua. Asiaa pohtiesani, jouduin toteamaan: ”En ole sisäistänyt!” Pikku hiljaa yritän kuitenkin opetella asian hyväksymistä.

Tutkielmani ohjaaja rohkaisi minua kirjoittamaan myös omaa tekstiä ja kertomaan isoäitiyden kokemuksistani, kun itsekin olen isoäiti. Niinpä kirjoitin. Nyt mietin, kerroinko kukaties liikaa vaiko liian vähän, ja kerroinko ”oikeista asioista”. Meillä mummoilla, kun on tunnetusti paljon kerrottavaa lapsenlapsistamme – sellaistaikin, joka ei jaksakaan pitkälti toisia kiinnostaa. Näitä samoja asioita pähkäilivät varmaan minulle kirjoittaneet isoäiditkin.

Joka tapauksesta vanhenevia ja vanhoja naisia ja isoäitiyttä tulisi mielestäni nostaa enemmän esille, ja heitä tulisi arvostamaan enemmän kuin nykyisin. Mummot

ovat tärkeä voimavara yhteiskunnallisestikin ajateltuna. Lastensa perheiden auttamisen lisäksi, monet heistä ovat mukana erilaisissa vapaaehtoista työtä tekevissä järjestöissä, esimerkiksi ystäväpalvelussa. Tällä on suuri inhimillinen merkitys, onhan yksinäisyys vanhusten suuri ongelma, joka pahimmillaan aiheuttaa mielenterveys- ym. sairauksia. Taloudellistakaan merkitystä ei pidä vähätellä, kun niin auttaja kuin autettavakin, saavat ystävyysuhteesta sellaista henkistä vireyttä, joka pitää heidät elinvoimaisempina ja terveempinä. Jokainenhan haluaa tuntea itsensä tarpeelliseksi ja rakastetuksi. Nämähän ovat ne merkittävimmät asiat mummojen ja lastenlastenkin välisissä suhteissa.

Työni on saavuttanut tarkoituksensa, jos se edes vähäiseltä osin on nostamassa isoäitien arvostusta, eikä heitä koettaisi taakaksi sittenkään, kun he eivät enää jaksaa palvella lapsiaan ja lapsenlapsiaan. Yhteiskunnan, ja toivottavasti myös omien lasten, tulee sitten tarvittaessa huolehtia heistä, kuten muistakin vanhuksista. Lapsiaan ja lapsenlapsiaan isoäidit ovat rakkaudella hoitaneet ja näin kasvattaneet yhteiskuntaan uusia kansalaisia. Turvallisen vanhuuden tulee olla meidän jokaisen etuoikeus.

Tällainen on saamani kuva keskisen Suomen nykyisoäideistä. On vaikeaa ennustaa millaisia isoäidit ovat vaikkapa 20-50 vuoden kuluttua. Suuret ikäluokat tulevat vähitellen isovanhemmuusikään, yhteiskunta muuttuu, Suomi kansainvälistyy ja tapahtuu ehkä vähittäistä kulttuurin muuttumista. Nämä kaikki vaikuttavat myös isoäitiyteen. Kuitenkin uskon, että *rakkaus* ja *huolenpito* ovat asioita, jotka säilyvät aina.

LÄHTEET:

Painamattomat lähteet:

Neljäkymmentäseitsemän isoäitien teemakirjoitusta:

I 1. Tuula	43 v.	Linja-autonkuljettaja
I 2. Aino	48 v.	Talonmies-keittäjä
I 3. Outi	51 v.	Yrittäjä
I 4. Ilona	52 v.	Terv.kesk.avustaja (hoitaa lapsenlapsiaan)
I 5. Merja	53 v.	HuK, eläkkeellä
I 6. Terttu	55 v.	Kehitysvammaistenhoitaja
I 7. Alina	55 v.	Fysioterapeutti
I 8. Tellervo	56 v.	Eläkkeellä
I 9. Irene	57 v.	Käsityöopettaja
I 10. Irma	58 v.	Eläkkeellä
I 11. Kerttu	59 v.	Ammatti ei tiedossa
I 12. Enni	59 v.	Perhepäivähoitaja, eläkkeellä
I 13. Matilda	62 v.	Toimistotyöntekijä, eläkkeellä
I 14. Aura	63 v.	HuK, eläkkeellä
I 15. Laila	64 v.	HuK, eläkkeellä
I 16. Tuija	65 v.	Opettaja, eläkkeellä
I 17. Eija	66 v.	Pankkivirkailija, eläkkeellä
I 18. Elma	66 v.	Konekirjoittaja, eläkkeellä
I 19. Elina	67 v.	Talonmies, eläkkeellä
I 20. Laina	68 v.	Eläkkeellä
I 21. Raija	68 v.	Siivooja, eläkkeellä
I 22. Armi	69 v.	Emäntä, eläkkeellä
I 23. Riitta	70 v.	Kirjanpitäjä, eläkkeellä
I 24. Aune	70 v.	Eläkkeellä
I 25. Senja	70 v.	Myyjä, eläkkeellä
I 26. Toini	71 v.	Kirjastovirkailija, eläkkeellä
I 27. Lea	73 v.	Emäntä, eläkkeellä
I 28. Eeva	75 v.	Emäntä, eläkkeellä
I 29. Rauha	75 v.	Kotiavustaja, eläkkeellä
I 30. Senni	82 v.	Emäntä, eläkkeellä
I 31. Helmi	71 v.	Emäntä, eläkkeellä

I 32. Katri	72 v.	Kotiavustaja, eläkkeellä
I 33. Liisa	77 v.	Eläkkeellä
I 34. Helli	62 v.	Myyjä, eläkkeellä
I 35. Maija	64 v.	Eläkkeellä
I 36. Selma	68 v.	Meijeristi, eläkkeellä
I 37. Vieno	75 v.	Eläkkeellä
I 38. Lempi	65 v.	Erityisopettaja, eläkkeellä
I 39. Alli	73 v.	Diakonissa, eläkkeellä
I 40. Kaisa	63 v.	Toimistopäällikkö, eläkkeellä
I 41. Helvi	68 v.	Terveystieteiden lis., eläkkeellä
I 42. Hilikka	70 v.	Toimistovirkailija, eläkkeellä
I 43. Kerttu	57 v.	Luokanopettaja, eläkkeellä
I 44. Anu	63 v.	Ammatti ei tiedossa
I 46. Ester	60 v.	Laskentasihteeri
I 47. Hanna	56 v.	Pankkivirkailija, eläkkeellä

Aineisto talletettu Keski-Suomen Muistiarkistoon, KSMA-JYEL, LAH5 ”Isoäitiaineisto”.

Mäkelä, Marika 1999. *Isovanhemmuuden merkitys isoäideille*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos.

Painetut lähteet:

Apo, Satu 1995. *Naisen väki*. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta. Helsinki: Hanki ja jää.

Aro, Laura 1996. *Minä kylässä*. Identiteetikertomus haastattelututkimuksen folklorena. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Bengtson, L & Robertson, J. F. (toim.) 1985. *Grandparenthood*. Beverly Hills: Sage Publications.

Christianson, Toini 1994. Elintasosta elämänlaatuun – hyvinvoinnin ulottuvuudet vanhustutkimuksen näkökulmasta. Antti Uutela ja Jan-Erik Ruth 1994 (toim.), *Muuttuva vanhuus*. Helsinki: Gaudeamus.

de Beauvoir, Simone 1970. *La Vieillesse*. Suomenkielinen teos *Vanhuus*. Suomentaja Mirja Bolgár 1992. Helsinki: Art House Osakeyhtiö.

Diekmann, Maijaliisa 2002. *Ikiomat isovanhemmat*. Klaukkala: Recallmed Oy.

Eräsaari, Leena. *Kasvun ja vanhenemisen tutkijat*. Gerentologia-lehti 2002/1.

Grönfors, Martti 1982. *Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät*. Helsinki: WSOY.

Hagestad, Gunhild O. 1985. Continuity and Connectedness. Vern L. Bengtson & Joan F. Robertson (toim.) *Grandparenthood*. Beverly Hills: Sage Publications.

Heiskanen, Maija-Liisa 1999. Isoäidin onni. Kähty, Kaija (toim.) *Isoäidin kirja*. Hämeenlinna: Karas-Sana.

Honko, Lauri 1981 (1972). *Uskontotieteen näkökulmia*. Toinen painos. Helsinki: WSOY.

Hurme, Helena 1986. *Isoäiti kaksitoistavuotiaan kuvaamana*. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja n:o 285.

Ijäs, Kirsti 2004. *Isovanhemmat muutosten keskellä*. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Itälinna, Merja & Leinonen, Elina & Saloviita, Timo 1994. *Kultakutri karhujen talossa*. Kehitysvammaisen lapsen perheen voimavarat ja selviytyminen. Tampere: Kehitysvammaisten Tukiliitto ry.

Kaivola-Berghoj, Annikki 1988. *Kertomus ja kerronta*. Helsinki: SKS.

Kaski, Markus & Manninen, Anja & Mölsä, Pekka & Pihko, Helena 1997. *Kehitysvammaisuus*. Seitsemäs uudistettu painos. Helsinki WSOY.

Koikkalainen, Riitta & Rissanen, Anu-Liisa & Eronen, Leila (toim.) 2001. *Minä vanhana*. Lasten ja nuorten ajatuksia vanhuudesta. Jyväskylä: Kampus Kustannus.

Korkiakangas, Pirjo 1996. *Muistoista rakentuva lapsuus*. Aagaarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa. Kansantieteellinen arkisto 42. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Kornhaber, Arthur & Woodward, Kenneth L. 1985. *Grandparents/Grandchildren*. The Vital Connection. New Brunswick: Transaction Books.

Käyhty, Kaija (toim.) 1999. *Isoäidin kirja*. Hämeenlinna: Karas-Sana.

Kääriäinen, Kimmo & Niemelä, Kati & Ketola, Kimmo 2003. *Moderni kirkkokansa*. Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituuhannella. Helsinki: Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82.

Linde, Charlotte 1993. *Life stories*. The Creation of Coherence. New York: Oxford University Press.

Malmberg, Raili 1994. *Isoäidin onnea*. Helsinki: Kirjapaja.

Mazzarella, Merete 2000. *Då svänger sig sommaren kring sin axel. Konsten att bli gammal*. Suomenkielinen teos *Kun kesä kääntyy. Vanhenemisen taidosta*. Suomentaja

Risto Hannula 2001. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Määttä, Paula 1999. *Perhe asiantuntijana. Erityiskasvatuksen käytännöt*. Jyväskylä: Ateena Kustannus.

Määttänen, Pentti 2001. *Filosofia. Johdatus peruskysymyksiin*. 2. Painos. Helsinki: Gaudeamus.

Nikander, Pirjo & Kangas, Ilkka 1999. *Naiset ja ikääntyminen*. Helsinki: Gaudeamus.

Nirvi R.E. 1952. *Synonyymitutkimuksia suomalaisnimistön alalta*. Suomi-sarja 106:1. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Parkas, Ritva & Penttilä, Helena 1995. *Isovanhemmuus pienen kehitysvammaisen lapsen perheessä*. Tampere: Kehitysvammaisten Tukiliitto ry, Itsekasvatuksen instituutti.

Pentikäinen, Juha 2004. Päivi Kapiaisen haastattelussa *Usko elää arjessa*. Yhteishyvä 4/2004.

Pursiainen, Lempi 1980. *Savon tytön tie*. Helsinki: Kirjapaja.

Pursiainen, Lempi 1981. *Savon tyttö ja sotavuodet*. Helsinki: Kirjapaja.

Roos, J. P. 1986. *Suomalainen elämä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Rosenman, Yehuda & Conroy, Donalds 1985. Foreword. Vern L. Bengtson & Joan F. Robertson (toim.), *Grandparenthood*. Beverly Hills: Sage Publications.

Savon Sanomat 30.4.2004. *Maximkovat saavat pitää lapsenlapsensa*.

Suhonen, Pertti 1988. *Suomalaisten arvot ja politiikka*. Helsinki: VSOY.

Suojanen, Päivikki 1999. *Folkloren tutkimuksen metodiikkaa*. Villa Rana 2/1999. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos.

Taipale, Vappu 2002. *Isoäitikirja*. Helsinki: WSOY.

Tonteri, Päivi & Väyrynen, Liisa 2000. Kielen saloista sanoiksi. Seija Aalto, Laura Nieminen, Tiina Onikki-Rantajääskö, Päivi Tonteri, Marja Vuorilampi, Liisa Väyrynen (toim.) *Kielen kirjoja – Tekstintutkimus tutuksi*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos 2000.

Ukkonen, Taina 2000. *Menneisyyden tulkinta kertomalla*. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina. Helsinki: SKS.

Vakimo, Sinikka 1998. Vanhan naisen kasvavat voimavarat – poimintoja noidista ja Pohjan Akoista moderneihin mummoihin. Jarmo Heinonen (toim.), *Senioriteetti voimavarana*. Helsinki: Gaudeamus.

Vakimo, Sinikka & Kupiainen, Tarja & Varis. Nina 2000. Nainen lähellä, mutta kaukana – keskustelua vanhan naisen kulttuurisista näkökulmista. *Gerentologia* 1/2000.

Vakimo, Sinikka 2000a. Vanhat naiset moderneissa mytologioissa. *Pirta* 1/2000. Helsinki: Kalevalaisten Naisten Liitto.

Vakimo, Sinikka 2000b. Kun vanhentuu, niin tasaantuu – vai tasaantuuko? *Pirta* 3/2000. Helsinki: Kalevalaisten Naisten Liitto.

Vakimo, Sinikka 2001. *Paljon kokeva, vähän näkyvä*. Tutkimus vanhaa naista koskevista kulttuurisista käsityksistä ja vanhan naisen elämän käytännöistä. Helsinki: SKS.

Vakimo, Sinikka 2004. *Vanhusten päivänä*. Helsingin Sanomat 8.10.2003/A 3.

Öberg, Peter & Ruth, Jan-Erik 1994. Hyvä vanhuus – kaikesta huolimatta. Antti Uutela & Jan-Erik Roth, *Muuttuva vanhuus*. Helsinki: Gaudeamus.

LIITE N:o 1

HEI ISOÄITI!

KIRJOITA JA KERRO MITEN KOET ISOÄITINÄ OLEMISEN. ISOÄITIEN KERTOMUKSIA TARVITAAN JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON ETNOLOGIAN LAITOKSELLA TEHTÄVÄÄ OPINNÄYTETYÖTÄ VARTEN.

HALUTESSASI VOIT KIRJOITTA NIMETTÖMÄNÄ, MUTTA KERRO IKÄSI, AMMATTISI, LASTENLASTESI LUKUMÄÄRÄ JA IÄT SEKÄ ASUTKO MAALLA VAI KAUPUNGISSA.

KAIKKI KERTOMASI KÄSITELLÄÄN EHDOTTAMAN LUOTTAMUKSELLISESTI JA SAAPUNEET KIRJEET ARKISTOIDAAN JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON ETNOLOGIAN LAITOKSEN KESKI-SUOMEN MUISTIARKISTOON.

KIITOS JO ETUKÄTEEN VAIVANNÄÖSTÄSI!

PALAUTUSOSOITE:

KESKI-SUOMEN MUISTIARKISTO
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
ETNOLOGIAN LAITOS
PL 35
40351 JYVÄSKYLÄ

MARGIT VUORILAMPI
PIEKSÄMÄKI